

اقتصاد قزاقستان و ظرفیت‌های همکاری ایران در زنجیره نفت و گاز



معاونت مطالعات اقتصادی و آینده‌پژوهی
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران





معاونت مطالعات اقتصادی و آینده پژوهی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

عنوان: اقتصاد قزاقستان و ظرفیت‌های همکاری ایران در زنجیره نفت و گاز

تهیه‌کننده: فاروق شیحکی

**از طریق پست الکترونیکی زیر می‌توانید پیشنهادها و نظرات اصلاحی خود را به واحد
مربوطه منعکس نمایید:**

economic_research@tccim.ir

مواضع این گزارش، الزاما مواضع اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران نیست.

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

مهر ماه ۱۴۰۵

فهرست مطالب.....	۳
خلاصه مدیریتی.....	۶
مقدمه:.....	۹
۱ کلیات گزارش	۱۰
۱-۱ مقدمه و روش‌شناسی	۱۰
۱-۱-۱ هدف و دامنه گزارش	۱۰
۱-۱-۲ روش تحقیق و منابع داده	۱۰
۱-۱-۳ محدودیت‌های تحقیق	۱۰
۲ اقتصاد و تجارت خارجی قزاقستان	۱۱
۲-۱ اندازه بازار، جمعیت و ویژگی‌های سرزمینی	۱۱
۲-۲ ساختار تولید و جایگاه نفت و گاز	۱۱
۲-۳ تحولات تولید در سال ۲۰۲۶	۱۲
۲-۴ توزیع جغرافیایی فعالیت اقتصادی	۱۳
۲-۵ اندازه و ساختار تجارت خارجی	۱۴
۲-۶ شرکای تجاری و جایگاه اتحادیه اقتصادی اوراسیا	۱۵
۲-۷ ملاحظات کلان محیط اقتصادی	۱۵
۳ روابط اقتصادی ایران و قزاقستان و چارچوب نهادی تجارت	۱۸
۳-۱ دامنه و روش اندازه‌گیری	۱۸
۳-۲ اندازه و جهت تجارت کالایی	۱۹
۳-۲-۱ نمای تجارت از آمار گمرک ایران	۲۰
۳-۳ ترکیب کالایی تجارت دو کشور	۲۱
۳-۳-۱ صادرات ایران به قزاقستان	۲۱
۳-۳-۲ صادرات قزاقستان به ایران	۲۲
۳-۴ عمق فعلی تجارت کالاهای صنعتی	۲۳
۳-۵ تجارت خدمات و بازار خدمات فنی و مهندسی	۲۳
۳-۶ موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا	۲۵
۳-۶-۱ زمان اجرا و دامنه	۲۵
۳-۶-۲ محدودیت پوشش موافقت‌نامه در خدمات و پروژه‌ها	۲۵

۳-۶-۳	شرایط استفاده عملی از ترجیحات	۲۵
۷-۳	حمل و نقل، سرمایه‌گذاری و ترتیبات دوجانبه	۲۶
۱-۷-۳	حمل و نقل و بنادر خزر	۲۶
۲-۷-۳	جریان سرمایه‌گذاری مستقیم	۲۷
۸-۳	محدودیت‌های داده و تفسیر فصل دوم	۲۸
۴	ساختار صنعت نفت و گاز قزاقستان	۳۰
۱-۴	دامنه و مبنای آماری	۳۰
۲-۴	اندازه تولید و تمرکز ابرپروژه‌ها	۳۰
۳-۴	ساختار بالادست و سه میدان بزرگ	۳۱
۴-۴	زنجیره گاز و جایگاه QazaqGaz	۳۲
۵-۴	زیرساخت انتقال نفت و مسیرهای صادرات	۳۳
۶-۴	پالایش و پتروشیمی	۳۴
۷-۴	پروژه‌های توسعه و جهت سرمایه‌گذاری	۳۵
۸-۴	بازیگران کلیدی و معماری خرید	۳۶
۱-۸-۴	خرید KMG و پیش‌صلاحیت	۳۷
۲-۸-۴	ساخت داخل در سه ابرپروژه	۳۷
۹-۴	محدودیت‌های داده	۳۸
۱۰-۴	جمع‌بندی	۳۸
۵	ظرفیت‌های همکاری ایران و قزاقستان در زنجیره نفت و گاز	۴۰
۱-۵	دامنه و روش تحلیل	۴۰
۲-۵	اندازه تقاضای وارداتی و شکاف حضور ایران	۴۰
۳-۵	موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اوراسیا و معنای پوشش تعرفه‌ای	۴۲
۴-۵	نرخ تعرفه اقلام منتخب نفت و گاز	۴۲
۵-۵	حوزه‌های دارای ظرفیت بالاتر همکاری	۴۵
۱-۵-۵	لوله، اتصالات و شیرآلات	۴۶
۲-۵-۵	پمپ، کمپرسور، فیلتراسیون و جداسازی	۴۷
۳-۵-۵	کاتالیست، نسوز، برق و ابزار دقیق	۴۷
۶-۵	پیوند ظرفیت‌ها با پروژه‌های رسمی قزاقستان	۴۷
۷-۵	خدمات فنی و مهندسی و نقش محلی‌سازی	۴۹

۴۹	۸-۵ محیط رقابتی و جایگاه ایران
۵۰	۹-۵ شرایط مؤثر بر عملیاتی‌شدن همکاری
۵۱	۱۰-۵ محدودیت‌های تحقیق
۵۱	۱۱-۵ جمع‌بندی
۵۲	۶ زیرساخت‌های عملیاتی، الزامات ورود و موانع اجرای همکاری
۵۲	۱-۶ دامنه و روش تحلیل
۵۳	۲-۶ ساختار حمل‌ونقل میان ایران و قزاقستان
۵۴	۳-۶ اجزای هزینه تحویل و خلأ داده حمل
۵۵	۴-۶ مقررات فنی و ارزیابی انطباق
۵۶	۵-۶ معماری خرید، ثبت فروشنده و پیش‌صلاحیت
۵۸	۶-۶ محلی‌سازی و مدل اجرای خدمات
۵۸	۷-۶ پرداخت، تضمین و ریسک قراردادی
۵۹	۸-۶ سازوکارهای نهادی مؤثر بر تسهیل همکاری
۶۰	۹-۶ محدودیت‌های تحقیق
۶۱	۱۰-۶ جمع‌بندی
۶۳	۷ جمع‌بندی، گزینه‌های سیاستی و محورهای مذاکره
۶۳	۱-۷ جمع‌بندی تلفیقی یافته‌های گزارش
۶۵	۲-۷ سبد حوزه‌های همکاری و منطق تقدم
۶۶	۳-۷ گزینه‌های سیاستی
۶۸	۱-۳-۷ ترکیب ترجیحی اقدامات
۶۸	۴-۷ محورهای مذاکره
۷۰	۱-۴-۷ مرز صلاحیت نهادها
۷۱	۵-۷ معیارهای سنجش نتیجه
۷۲	۶-۷ محدودیت‌ها و عدم قطعیت‌های باقی‌مانده
۷۳	۷-۷ جمع‌بندی نهایی
۷۶	۸ منابع

خلاصه مدیریتی

قزاقستان بزرگ‌ترین اقتصاد آسیای مرکزی و یکی از بازارهای مهم انرژی منطقه است. تولید ناخالص داخلی این کشور در سال ۲۰۲۵ به حدود ۳۰۶ میلیارد دلار رسید و اقتصاد آن رشد واقعی ۶/۵ درصدی را تجربه کرد. ارزش تجارت کالایی قزاقستان در همین سال حدود ۱۴۳/۹ میلیارد دلار بود؛ نفت خام ۵۰/۵ درصد صادرات و بخش نفت و گاز حدود ۱۵/۱ درصد تولید ناخالص داخلی را تشکیل داد. این ارقام، در کنار برنامه‌های توسعه میادین، افزایش ظرفیت فرآورش گاز، گسترش صنایع پتروشیمی و نوسازی پالایشگاه‌ها، از تداوم تقاضا برای تجهیزات، مواد مصرفی و خدمات تخصصی حکایت دارد؛ هرچند وابستگی اقتصاد به نفت، تمرکز تجاری بر روسیه و چین و نوسان تولید میادین بزرگ، از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر این بازار است.

ساختار صنعت نفت و گاز قزاقستان بر سه میدان تنگیز، کاشاگان و کاراچاگاناک استوار است که مجموع تولید مایعات آنها در سال ۲۰۲۵ به حدود ۶۷/۸ میلیون تن رسید. شرکت ملی کازموناغاز، شرکت‌های بهره‌بردار TCO، NCOC و KPO و پیمانکاران مهندسی، تأمین و ساخت طرف قرارداد آنها، بازیگران اصلی بازار به شمار می‌روند. طرح‌های توسعه میدان تنگیز، احداث و توسعه واحدهای فرآورش گاز کاشاگان، افزایش ظرفیت تزریق گاز در کاراچاگاناک، ساخت مجتمع پلی‌اتیلن سیلنو، احداث خطوط انتقال خوراک و نوسازی پالایشگاه‌ها، مهم‌ترین کانون‌های شکل‌گیری تقاضای جدید هستند. با وجود ظرفیت‌های دو اقتصاد، روابط تجاری ایران و قزاقستان همچنان محدود است. ارزش تجارت دو کشور در سال ۲۰۲۵ حدود ۴۳۰/۲ میلیون دلار و سهم ایران از تجارت خارجی قزاقستان نزدیک به ۰/۳ درصد بود. صادرات ایران به این کشور عمدتاً در محصولات کشاورزی، غذایی، شیمیایی، پلاستیکی و لاستیکی متمرکز است و سهم ماشین‌آلات، تجهیزات برقی، وسایل نقلیه و ابزارهای دقیق از واردات قزاقستان از ایران تنها حدود ۱/۸ درصد است. در مقابل، قزاقستان در سال ۲۰۲۴ نزدیک به ۲/۸۴ میلیارد دلار از ده گروه منتخب کالاهای مرتبط با صنعت نفت و گاز وارد کرده است. همچنین واردات خدمات معماری، مهندسی و فنی این کشور در سال ۲۰۲۵ حدود ۸۵۹/۶ میلیون دلار بوده است؛ البته این رقم به کل اقتصاد مربوط است و سهم بخش نفت و گاز یا ایران به صورت جداگانه منتشر نشده است. مهم‌ترین زمینه‌های دارای ظرفیت برای بنگاه‌های ایرانی شامل لوله و اتصالات، شیرآلات صنعتی، پمپ و کمپرسور، تجهیزات فیلتراسیون و جداسازی، کاتالیست‌ها و مواد نسوز، برخی تجهیزات برق و ابزار دقیق و نیز خدمات تعمیرات، نگهداری، راه‌اندازی و مهندسی است. موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا که از ۱۵ مه ۲۰۲۵ اجرایی شده، دسترسی ترجیحی بخش بزرگی از کالاها را فراهم کرده است؛ با این حال، برخورداری از ترجیح تعرفه‌ای باید برای هر کالا براساس کد ده‌رقمی، فهرست استثنای و ضوابط مبدأ بررسی شود و به معنای صفر شدن تعرفه تمام کالاهای هدف نیست.

نتیجه اصلی گزارش آن است که مانع اساسی همکاری، کمبود فرصت تجاری نیست؛ بلکه تبدیل ظرفیت‌های فنی و تعرفه‌ای به قراردادهای قابل تحویل، قابل تضمین و قابل وصول است. از این رو، محورهای اصلی مذاکره باید بر رفع ابهام‌های تعرفه و مبدأ، تسهیل ثبت و ارزیابی تأمین‌کنندگان ایرانی، پذیرش استانداردها و گواهی‌های فنی، دسترسی به برنامه‌های خرید شرکت‌های اصلی، همکاری با شرکای محلی و پیمانکاران پروژه، کاهش هزینه حمل و فراهم کردن سازوکارهای پرداخت و تضمین متمرکز شود. موفقیت این مذاکرات نیز باید با شاخص‌هایی مانند ورود شرکت‌های ایرانی به فهرست تأمین‌کنندگان، دریافت درخواست پیشنهاد، ثبت سفارش آزمایشی، تعیین مسیر حمل و پرداخت و در نهایت انعقاد و اجرای قرارداد سنجیده شود.

Executive Summary

Kazakhstan is Central Asia's largest economy and one of the region's principal energy markets. In 2025, its gross domestic product reached approximately USD 306 billion, with real economic growth of 6.5%. Merchandise trade amounted to USD 143.9 billion, while crude oil accounted for 50.5% of exports and the broader oil and gas sector contributed about 15.1% of GDP. Planned investments in field development, gas-processing capacity, petrochemical industries and refinery modernization are expected to sustain demand for equipment, industrial materials and specialized services. Nevertheless, dependence on oil revenues, the concentration of trade with Russia and China, and fluctuations in output from major fields remain important market risks.

Kazakhstan's oil and gas industry is centred on the Tengiz, Kashagan and Karachaganak fields, whose combined liquids output reached approximately 67.8 million tonnes in 2025. The principal market actors include the national oil and gas company KazMunayGas, the operators TCO, NCOC and KPO, and their engineering, procurement and construction contractors. Key sources of future demand include the expansion of Tengiz, gas-processing projects associated with Kashagan, additional gas reinjection capacity at Karachaganak, the Silleno polyethylene complex, new feedstock pipelines and refinery modernization programmes. Despite the complementary capacities of the two economies, bilateral trade remains limited. Iran–Kazakhstan trade amounted to approximately USD 430.2 million in 2025, representing only about 0.3% of Kazakhstan's total foreign trade. Iranian exports are concentrated in agricultural and food products, chemicals, plastics and rubber, while machinery, electrical equipment, transport equipment and precision instruments account for only about 1.8% of Kazakhstan's imports from Iran. By comparison, Kazakhstan imported nearly USD 2.84 billion of goods in ten selected oil- and gas-related product categories in 2024. Its imports of architectural, engineering and technical services also reached approximately USD 859.6 million in 2025, although this figure covers the entire economy and does not separately identify the oil and gas sector or Iran's share.

The most promising areas for Iranian companies include pipes and fittings, industrial valves, pumps and compressors, filtration and separation equipment, catalysts, refractory materials, selected electrical and instrumentation equipment, and engineering, maintenance and commissioning services. The Iran–Eurasian Economic Union Free Trade Agreement, effective since 15 May 2025, provides preferential market access for a substantial share of traded goods. However, tariff treatment must be verified for each product according to its ten-digit customs code, the relevant exclusion lists and rules of origin. The agreement should therefore not be interpreted as eliminating tariffs on all target products.

The report's central finding is that the main constraint is not a lack of commercial opportunities, but the difficulty of converting technical capabilities and tariff preferences into contracts that can be delivered, guaranteed and paid for. Negotiations should consequently focus on clarifying tariffs and origin requirements, facilitating the registration and prequalification of Iranian suppliers, addressing technical standards and certification, improving access to procurement

programmers', establishing cooperation with local partners and project contractors, reducing transport costs, and developing workable payment and guarantee mechanisms. Progress should be measured through tangible outcomes, including supplier registration, prequalification, receipt of requests for quotation, trial orders, confirmed transport and payment arrangements, and ultimately the conclusion and successful execution of commercial contracts.

مقدمه:

قزاقستان با برخورداری از منابع گسترده نفت و گاز، موقعیت جغرافیایی مؤثر در مسیرهای ارتباطی آسیای مرکزی و برنامه‌های توسعه‌ای در حوزه استخراج، انتقال، پالایش و صنایع پایین‌دستی، یکی از بازارهای مهم منطقه برای گسترش همکاری‌های اقتصادی و صنعتی به شمار می‌رود. با این حال، بهره‌برداری از ظرفیت‌های موجود صرفاً به شناسایی اندازه بازار محدود نیست و مستلزم شناخت ساختار اقتصادی کشور، عملکرد صنعت نفت و گاز، بازیگران اصلی، برنامه‌های سرمایه‌گذاری و خرید، ترجیحات تعرفه‌ای، الزامات فنی، مسیرهای حمل‌ونقل و سازوکارهای مالی و قراردادی است. این گزارش با اتکا به داده‌ها و اسناد رسمی ایران، قزاقستان و نهادهای بین‌المللی، ضمن بررسی روابط اقتصادی دو کشور، حوزه‌های دارای ظرفیت همکاری در زنجیره نفت و گاز را شناسایی کرده و مهم‌ترین موانع اجرایی، گزینه‌های سیاستی و محورهای قابل طرح در مذاکرات اقتصادی را بررسی می‌کند.



۱- کلیات گزارش

۱-۱- مقدمه و روش‌شناسی

۱-۱-۱- هدف و دامنه گزارش

این گزارش برای ارائه تصویری فشرده و مستند از اقتصاد قزاقستان، روابط اقتصادی دو کشور و صنعت نفت و گاز آن تهیه می‌شود. فصل حاضر به ویژگی‌های عمومی اقتصاد و تجارت خارجی قزاقستان اختصاص دارد و مبنای آماری فصل‌های تخصصی بعدی را فراهم می‌کند. برنامه‌ریزی اجرایی سفر، تنظیم جلسات و امور تشریفاتی در دامنه این مطالعه قرار ندارد.

گزارش در مرحله نخست اقتصاد کلان، ساختار تولید، جغرافیای فعالیت اقتصادی و الگوی تجارت خارجی قزاقستان را بررسی می‌کند. در مراحل بعد، روابط تجاری ایران و قزاقستان، ساختار صنعت نفت و گاز، بازیگران اصلی، زمینه‌های همکاری و موانع مبادله تحلیل خواهد شد. بنابراین داده‌های عمومی فقط به اندازه‌ای در متن آمده‌اند که برای شناخت اندازه بازار، ساختار تقاضا و جایگاه بخش انرژی ضرورت داشته باشند.

۱-۲- روش تحقیق و منابع داده

روش تحقیق مبتنی بر بررسی اسنادی و تحلیل داده‌های رسمی است. منابع اصلی شامل اداره آمار قزاقستان، درگاه رسمی دولت قزاقستان، بانک ملی و وزارتخانه‌های این کشور، اسناد سازمان تجارت جهانی، گزارش‌های صندوق بین‌المللی پول و منابع رسمی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا است.

آخرین داده قطعی یا مقدماتی در دسترس تا ۳۱ اوت ۲۰۲۶ مبنای گزارش قرار گرفته است. ارقام رشد تولید ناخالص داخلی و بخش‌های اقتصادی به قیمت ثابت و ارقام تجارت خارجی به قیمت جاری گزارش شده‌اند. محاسباتی مانند سهم شهرنشینی، مازاد تجاری و سهم «سایر اقلام» در نمودارها بر پایه داده رسمی انجام شده و داده‌های قابل ویرایش نمودارها نیز در فایل اکسل همراه گزارش ارائه شده است.

۱-۳- محدودیت‌های تحقیق

آمار تجارت خدمات در مقایسه با تجارت کالا با تأخیر بیشتر و در طبقات کلی‌تری منتشر می‌شود؛ از این رو برآورد بازار خدمات فنی و مهندسی به ترکیب آمار تراز پرداخت‌ها، داده‌های بخشی و اطلاعات قراردادهای پروژه‌ای نیاز دارد. بخشی از برنامه‌های خرید، سرمایه‌گذاری و فهرست فروشندگان اپراتورهای نفت و گاز نیز عمومی نیست. افزون بر این، هزینه‌های حمل، بیمه، پرداخت و خدمات محلی به مسیر، نوع محموله، زمان و شرایط قرارداد وابسته است. این محدودیت‌ها در فصل‌های تخصصی و با استفاده از منابع تکمیلی و مصاحبه‌های کارشناسی پوشش داده خواهد شد.

۲- اقتصاد و تجارت خارجی قزاقستان

قزاقستان از نظر جمعیت بازاری متوسط، اما از نظر وسعت سرزمینی، تولید سرانه، سرمایه‌گذاری و اندازه طرح‌های صنعتی اقتصادی قابل توجه در آسیای مرکزی است. ساختار تولید آن خدمات‌محور است، ولی نفت، گاز و سایر مواد خام همچنان نقش مهمی در تولید، صادرات، درآمدهای ارزی و سرمایه‌گذاری ایفا می‌کنند. فعالیت اقتصادی نیز در آلماتی، آستانه و مناطق نفت‌خیز غرب کشور تمرکز بیشتری دارد.

جدول ۱-۲ - نماگرهای منتخب اقتصاد قزاقستان

نماگر	مقدار	نماگر	مقدار
جمعیت در اول ژوئیه ۲۰۲۶	۲۰/۵۹ میلیون نفر	سهم شهرنشینی	۶۴/۱ درصد
تولید ناخالص داخلی ۲۰۲۵	۳۰۶/۰ میلیارد دلار	تولید ناخالص داخلی سرانه	۱۵'۰۰۶ دلار
رشد واقعی در ۲۰۲۵	۶/۵ درصد	رشد نیمه نخست ۲۰۲۶	۴/۱ درصد
تورم سالانه ژوئیه ۲۰۲۶	۱۰/۲ درصد	سهم نفت و گاز از تولید	۱۵/۱ درصد

منبع: اداره آمار قزاقستان؛ محاسبه سهم شهرنشینی بر پایه جمعیت شهری و کل جمعیت.

۱-۲- اندازه بازار، جمعیت و ویژگی‌های سرزمینی

بر پایه اطلاعات درگاه رسمی دولت قزاقستان، مساحت این کشور ۲/۷۲۵ میلیون کیلومتر مربع است. قزاقستان نهمین کشور پهناور جهان و بزرگ‌ترین کشور محصور در خشکی به شمار می‌رود. داده‌های اداره آمار قزاقستان نیز نشان می‌دهد جمعیت کشور در اول ژوئیه ۲۰۲۶ به ۲۰/۵۹ میلیون نفر رسیده که ۱۳/۱۹ میلیون نفر آن شهرنشین بوده‌اند. بر این اساس، تراکم جمعیت حدود ۷/۶ نفر در هر کیلومتر مربع و سهم شهرنشینی حدود ۶۴/۱ درصد است.

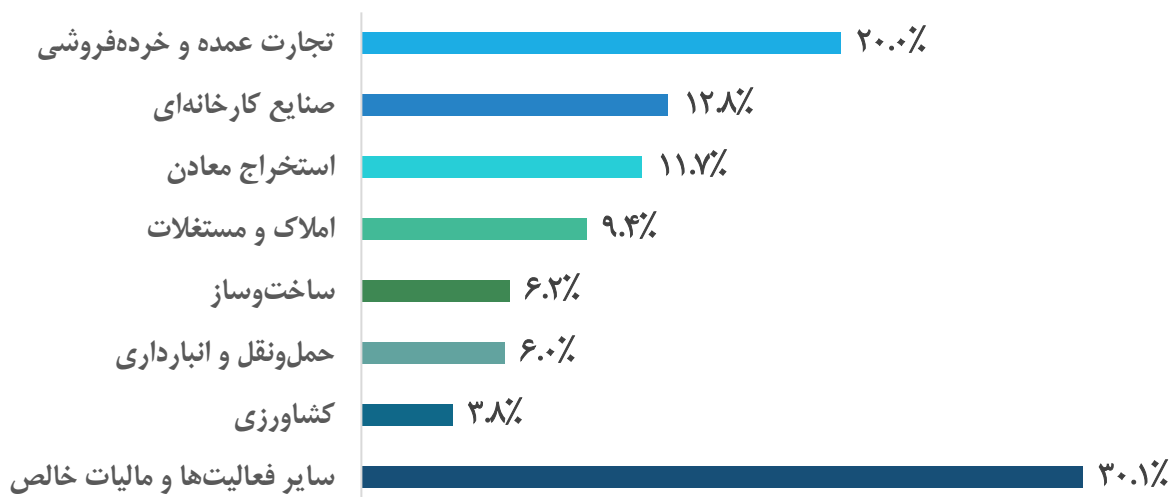
وسعت زیاد، تراکم پایین جمعیت و فاصله میان مراکز اصلی مصرف و تولید، ساختار فضایی بازار قزاقستان را از بسیاری از بازارهای پیرامونی ایران متمایز می‌کند. آلماتی مهم‌ترین مرکز تجاری و مالی، آستانه مرکز اداری و سیاسی، و استان‌های غربی محل تمرکز بخش مهمی از فعالیت‌های نفت و گاز هستند. در نتیجه، جغرافیای تقاضا و تولید در شناخت بازار این کشور اهمیت زیادی دارد.

۲-۲- ساختار تولید و جایگاه نفت و گاز

گزارش به‌روزشده اداره آمار قزاقستان نشان می‌دهد تولید ناخالص داخلی این کشور در سال ۲۰۲۵ به ۱۵۹/۶ تریلیون تنگه، معادل ۳۰۶/۰ میلیارد دلار، رسید و نسبت به سال قبل ۶/۵ درصد رشد واقعی داشت. خدمات ۵۸ درصد و تولید کالا ۳۶/۲ درصد تولید ناخالص داخلی را تشکیل دادند. در سطح رشته فعالیت‌ها، تجارت عمده و خرده‌فروشی با سهم ۲۰ درصد بزرگ‌ترین بخش بود؛ صنایع کارخانه‌ای ۱۲/۸ درصد و استخراج معادن ۱۱/۷ درصد سهم داشتند.

اداره آمار قزاقستان بخش نفت و گاز را به صورت گسترده و شامل فعالیت‌های اولیه، ثانویه و بخشی از خدمات وابسته محاسبه می‌کند. بر این مبنای سهم این بخش از تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۵ به ۱۵/۱ درصد رسید و ارزش افزوده آن ۸/۹ درصد افزایش یافت. همچنین داده‌های روش هزینه نهایی نشان می‌دهد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص معادل ۲۵/۲ درصد تولید ناخالص داخلی بوده و ۱۰/۴ درصد رشد واقعی داشته است؛ موضوعی که وزن بالای سرمایه‌گذاری و طرح‌های صنعتی را در اقتصاد قزاقستان نشان می‌دهد.

نمودار ۱-۲ - ترکیب تولید ناخالص داخلی قزاقستان در سال ۲۰۲۵؛ (درصد)



منبع: اداره آمار قزاقستان، تولید ناخالص داخلی به روش تولید؛ سهم «سایر فعالیت‌ها و مالیات خالص» حاصل محاسبه از ارقام رسمی است.

۳-۲ - تحولات تولید در سال ۲۰۲۶

برآورد سریع اداره آمار قزاقستان نشان می‌دهد تولید ناخالص داخلی واقعی در نیمه نخست سال ۲۰۲۶ نسبت به دوره مشابه سال قبل ۴/۱ درصد افزایش یافته است. رشد بخش‌های تولیدکننده کالا ۵/۱ درصد و رشد خدمات ۳/۶ درصد بود. صنایع کارخانه‌ای، تجارت و ساخت‌وساز بیشترین مشارکت را در رشد داشتند، در حالی که ارزش افزوده استخراج معادن ۴ درصد کاهش یافت. با توجه به تفاوت طول دوره‌ها، مقایسه رشد کل سال ۲۰۲۵ با نیمه نخست ۲۰۲۶ فقط جهت عمومی تحولات کوتاه‌مدت را نشان می‌دهد.

جدول ۲-۲ - رشد واقعی بخش‌های منتخب اقتصاد قزاقستان؛ درصد تغییر نسبت به دوره مشابه سال قبل

بخش	سال ۲۰۲۵	نیمه نخست ۲۰۲۶	توضیح روند
استخراج معادن	۹/۵	منفی ۴/۰	روند کوتاه‌مدت بخش استخراج با رشد سال ۲۰۲۵ تفاوت داشته است.
صنایع کارخانه‌ای	۷/۰	۹/۸	رشد صنایع کارخانه‌ای در نیمه نخست ۲۰۲۶ تقویت شده است.
ساخت‌وساز	۱۷/۵	۱۵/۲	رشد دورقمی این بخش در هر دو دوره ادامه داشته است.
حمل‌ونقل و انبارداری	۱۹/۴	۷/۱	رشد بخش ادامه یافته، اما آهنگ آن نسبت به سال ۲۰۲۵ کمتر شده است.
تجارت	۸/۱	۵/۷	بخش تجارت همچنان رشد مثبت داشته است.

آمار هفت ماهه ۲۰۲۶ تصویر دقیق تری از تفاوت عملکرد بخش ها ارائه می کند. شاخص تولید صنعتی ۱۰۳ بود، اما در استخراج معادن به ۹۵/۶ کاهش یافت. در همین دوره ۵۳/۲ میلیون تن نفت خام استخراج شد و شاخص استخراج نفت و گاز طبیعی به ترتیب ۹۱/۱ و ۹۴/۵ ثبت شد؛ یعنی تولید نفت ۸/۹ درصد و گاز طبیعی ۵/۵ درصد کمتر از دوره مشابه سال قبل بود. در مقابل، صنایع کارخانه ای ۹ درصد، صنایع شیمیایی ۲۶/۹ درصد و ماشین آلات و تجهیزات ۲۲ درصد رشد کردند.

جدول ۲-۳ - شاخص عملکرد فعالیت های منتخب در هفت ماهه ۲۰۲۶

فعالیت	شاخص حجم تولید یا فعالیت	تغییر نسبت به دوره مشابه
کل صنعت	۱۰۳/۰	۳/۰ درصد افزایش
استخراج معادن	۹۵/۶	۴/۴ درصد کاهش
صنایع کارخانه ای	۱۰۹/۰	۹/۰ درصد افزایش
استخراج نفت خام	۹۱/۱	۸/۹ درصد کاهش
استخراج گاز طبیعی	۹۴/۵	۵/۵ درصد کاهش
صنایع شیمیایی	۱۲۶/۹	۲۶/۹ درصد افزایش
ماشین آلات و تجهیزات	۱۲۲/۰	۲۲/۰ درصد افزایش
ساخت و ساز	۱۱۵/۳	۱۵/۳ درصد افزایش

منبع: اداره آمار قزاقستان، شاخص های تولید صنعتی و ساخت و ساز در هفت ماهه ۲۰۲۶؛ رقم تولید نفت بر پایه اطلاعیه رسمی دولت قزاقستان.

در هفت ماهه ۲۰۲۶، سرمایه گذاری در دارایی های ثابت به ۱۱'۴۶۴/۲ میلیارد تنگه رسید و به قیمت ثابت ۷/۷ درصد افزایش یافت. صنعت ۴۱/۶ درصد کل سرمایه گذاری را جذب کرد؛ سهم استخراج معادن ۱۴ درصد و صنایع کارخانه ای ۱۴/۷ درصد بود. همچنین ۳۳/۶ درصد مخارج سرمایه گذاری به خرید ماشین آلات، تجهیزات و وسایل حمل و نقل اختصاص داشت. این ترکیب، در کنار رشد صنایع کارخانه ای، نشانه ای از تداوم تقاضا برای تجهیزات و خدمات صنعتی است؛ هرچند اندازه فرصت هر رشته باید در فصل های تخصصی و در سطح پروژه بررسی شود.

تورم سالانه قزاقستان در ژوئیه ۲۰۲۶ به ۱۰/۲ درصد رسید. در همین ماه، تورم کالاهای غیرخوراکی ۱۱/۷ درصد و تورم خدمات ۹/۲ درصد بود. تداوم تورم دورقمی بر هزینه نیروی کار، اجاره، خدمات محلی و قیمت کالاهای وارداتی اثر می گذارد و یکی از ویژگی های مهم محیط کلان اقتصادی کشور در سال ۲۰۲۶ به شمار می رود.

۲-۴ - توزیع جغرافیایی فعالیت اقتصادی

داده های تولید ناخالص منطقه ای نشان می دهد فعالیت اقتصادی قزاقستان تمرکز جغرافیایی قابل توجهی دارد. در سال ۲۰۲۵، شهر آلماتی ۲۲/۷ درصد، شهر آستانه ۱۲/۳ درصد و استان آتیروا ۱۰/۴ درصد تولید ناخالص داخلی کشور را دربر گرفتند. مجموع سهم این سه منطقه ۴۵/۴ درصد بود. استان آتیروا با ۲۳/۳ میلیون تنگه، بالاترین تولید سرانه منطقه ای را داشت.

جدول ۲-۴ - مراکز اصلی فعالیت اقتصادی قزاقستان در سال ۲۰۲۵

منطقه	سهم از تولید ناخالص داخلی	رشد واقعی	ویژگی اقتصادی
شهر آلماتی	۲۲/۷ درصد	۴/۹ درصد	مهم‌ترین مرکز تجاری، مالی و خدمات شرکتی کشور
شهر آستانه	۱۲/۳ درصد	۱۰/۲ درصد	مرکز اداری، سیاسی و نهادهای ملی
استان آتیراو	۱۰/۴ درصد	۸/۸ درصد	مرکز اصلی تولید و خدمات نفت و گاز در غرب کشور
استان مانگیشتاو	۳/۵ درصد	۴/۶ درصد	فعالیت‌های انرژی دریای خزر، بندر آکتائو و خدمات لجستیکی
استان قزاقستان غربی	۳/۱ درصد	۲/۰ درصد	تمرکز فعالیت‌های گاز و میعانات و میدان قره‌چاغاناق

منبع: اداره آمار قزاقستان، تولید ناخالص منطقه‌ای سال ۲۰۲۵؛ توضیح ویژگی‌های اقتصادی بر پایه ساختار فعالیت مناطق.

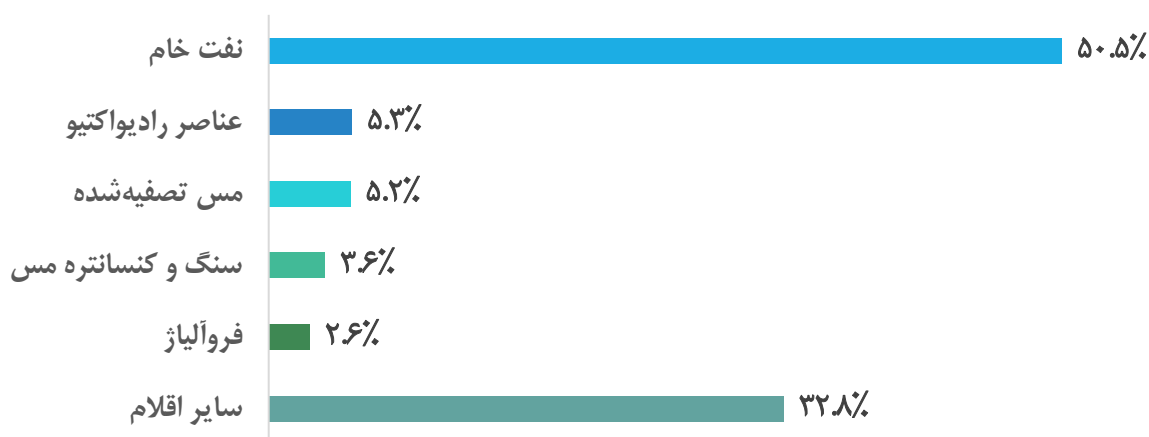
۲-۵ - اندازه و ساختار تجارت خارجی

بر اساس گزارش اداره آمار قزاقستان، ارزش تجارت کالایی این کشور در سال ۲۰۲۵ به ۱۴۳/۹ میلیارد دلار رسید. صادرات ۷۹/۰ میلیارد دلار و واردات ۶۴/۸ میلیارد دلار بود و مازاد تجارت کالایی حدود ۱۴/۲ میلیارد دلار محاسبه می‌شود. تجارت کل نسبت به سال قبل ۱/۳ درصد افزایش یافت؛ در همین دوره صادرات اسمی ۳/۲ درصد کاهش و واردات ۷/۴ درصد افزایش داشت.

در نیمه نخست سال ۲۰۲۶ نیز تجارت کالایی قزاقستان به ۷۱/۸ میلیارد دلار رسید و ۷/۲ درصد افزایش یافت. صادرات با رشد ۸/۶ درصدی به ۴۰/۳ میلیارد دلار و واردات با رشد ۵/۴ درصدی به ۳۱/۵ میلیارد دلار رسید. ارقام سال ۲۰۲۵ و نیمه نخست ۲۰۲۶ در منبع رسمی مقدماتی معرفی شده‌اند و ممکن است در انتشارهای بعدی بازنگری شوند.

ترکیب صادرات قزاقستان به مواد خام وابستگی زیادی دارد. نفت خام به‌تنهایی ۵۰/۵ درصد صادرات کالایی سال ۲۰۲۵ را تشکیل داد. عناصر رادیواکتیو، مس تصفیه‌شده، سنگ و کنسانتره مس و فروآلیاژ چهار قلم مهم بعدی بودند. مجموع سهم این پنج گروه به ۶۷/۲ درصد رسید. در نیمه نخست ۲۰۲۶ نیز سهم نفت خام از صادرات ۴۶/۵ درصد بود.

نمودار ۲-۲ - ترکیب صادرات کالایی قزاقستان در سال ۲۰۲۵؛ درصد



منبع: اداره آمار قزاقستان، تجارت خارجی سال ۲۰۲۵؛ سهم «سایر اقلام» حاصل محاسبه از ارقام رسمی است.

۲-۶ - شرکای تجاری و جایگاه اتحادیه اقتصادی اوراسیا

در سال ۲۰۲۵، ایتالیا با سهم ۱۹/۸ درصدی، چین با ۱۹/۲ درصد و روسیه با ۱۰/۳ درصد مهم‌ترین مقاصد صادراتی قزاقستان بودند. در طرف واردات، روسیه ۲۹/۷ درصد و چین ۲۹/۲ درصد سهم داشتند؛ بنابراین نزدیک به ۵۸/۹ درصد واردات کشور از این دو مبدأ تأمین شد. این تمرکز بیانگر جایگاه شبکه‌های تأمین روسی و چینی در بازار قزاقستان است.

تجارت متقابل قزاقستان با اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سال ۲۰۲۵ به ۳۰/۹ میلیارد دلار رسید که معادل حدود ۲۱/۵ درصد تجارت کالایی کشور بود. در نیمه نخست ۲۰۲۶، تجارت قزاقستان با اعضای اتحادیه ۸/۷ درصد و واردات آن از اتحادیه ۱۵ درصد افزایش یافت. ۸۷/۲ درصد تجارت قزاقستان با اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا به روسیه اختصاص داشت.

عدد موسوم به «صفر شدن تعرفه ۸۷ درصد اقلام» درباره موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، به تنهایی میزان منفعت تعرفه‌ای یک کالا را نشان نمی‌دهد. سنجش دقیق این موضوع مستلزم بررسی تعداد ردیف‌های مشمول ترجیح، سهم آنها از تجارت، نرخ ترجیحی هر کد تعرفه و احراز قواعد مبدأ است. جزئیات این موافقت‌نامه و ردیف‌های مرتبط با تجهیزات و محصولات نفت و گاز در فصل روابط اقتصادی دو کشور بررسی خواهد شد.

۲-۷ - ملاحظات کلان محیط اقتصادی

تمرکز صادرات بر نفت و مواد خام، درآمدهای ارزی و سرمایه‌گذاری قزاقستان را در برابر نوسان قیمت‌های جهانی حساس می‌کند. تورم دورقمی نیز بر هزینه تولید و خدمات اثرگذار است. افزون بر این، پراکندگی جغرافیایی فعالیت‌ها و تمرکز واردات بر روسیه و چین از ویژگی‌های ساختاری محیط اقتصادی و تجاری کشور محسوب می‌شوند.

صندوق بین‌المللی پول در گزارش مشاوره ماده چهار منتشر شده در ژانویه ۲۰۲۶، ضمن اشاره به رشد بالای اقتصاد، نشانه‌های افزایش فشار تقاضا و تداوم تورم را برجسته کرده است. این نهاد کاهش قیمت نفت و افزایش نااطمینانی خارجی را از خطرهای مهم چشم‌انداز اقتصاد قزاقستان دانسته است.

اقتصاد قزاقستان در سال ۲۰۲۵ رشد بالایی را تجربه کرد و از نظر تولید سرانه، تشکیل سرمایه ثابت و اندازه تجارت خارجی جایگاه مهمی در آسیای مرکزی داشت. در هفت‌ماهه ۲۰۲۶ نیز رشد صنایع کارخانه‌ای و سرمایه‌گذاری ادامه یافت، اما استخراج نفت و گاز نسبت به دوره مشابه کاهش پیدا کرد. با وجود سهم بالای خدمات، نفت، گاز و سایر مواد خام همچنان بر ساختار تولید، صادرات و سرمایه‌گذاری کشور اثر تعیین‌کننده دارند. تمرکز جغرافیایی فعالیت‌های اقتصادی در آلماتی، آستانه و مناطق غربی و نیز سهم بالای روسیه و چین در واردات، دو ویژگی اصلی ساختار بازار قزاقستان هستند. این ویژگی‌ها زمینه آماری لازم را برای بررسی روابط دوجانبه و صنعت نفت و گاز در فصل‌های بعد فراهم می‌کنند.



۳- روابط اقتصادی ایران و قزاقستان و چارچوب نهادی تجارت

۳-۱- دامنه و روش اندازه‌گیری

این فصل اندازه، جهت و ترکیب تجارت کالایی ایران و قزاقستان، بازار وارداتی خدمات فنی و مهندسی قزاقستان، جریان سرمایه‌گذاری مستقیم و ترتیبات نهادی مؤثر بر مبادله را بررسی می‌کند. هدف، تفکیک ظرفیت‌های بالفعل از ظرفیت‌های صرفاً اعلام‌شده و روشن کردن محدودیت‌هایی است که در تفسیر ارقام باید رعایت شود.

مبنای اصلی اندازه‌گیری تجارت در سال‌های میلادی، آمار اداره آمار قزاقستان است و جهت تجارت از دید این کشور گزارش می‌شود؛ بنابراین «واردات قزاقستان از ایران» معادل صادرات ثبت‌شده ایران به قزاقستان است. برای بررسی دقیق‌تر ساختار صادرات و واردات از دید ایران، داده‌های رسمی گمرک جمهوری اسلامی ایران برای سال کامل ۱۴۰۳ و دهم‌ماهه ۱۴۰۴ نیز تحلیل شده است. دوره‌های شمسی ایران با سال میلادی قزاقستان انطباق کامل ندارند و تفاوت ارزش‌گذاری، زمان ثبت، تعریف کشور طرف معامله و عبور مجدد کالا نیز می‌تواند موجب اختلاف آمار آینه‌ای شود.

جدول ۳-۱ - نمای فشرده روابط اقتصادی دو کشور

نماگر	مقدار	برداشت آماری
گردش تجارت کالایی در ۲۰۲۵	۴۳۰/۲ میلیون دلار	۲۶/۵ درصد بیشتر از رقم ۲۰۲۴
سهم ایران از کل تجارت کالایی قزاقستان در ۲۰۲۵	حدود ۰/۳ درصد	جایگاه کوچک در مقیاس کل بازار
گردش تجارت در نیمه نخست ۲۰۲۶	۱۹۶/۵ میلیون دلار	۱۲/۴ درصد کمتر از دوره مشابه
واردات خدمات معماری، مهندسی و فنی قزاقستان در ۲۰۲۵	۸۵۹/۶ میلیون دلار	۳۷/۱ درصد بیشتر از ۲۰۲۴
پوشش اعلامی موافقت‌نامه تجارت آزاد	۹۰ درصد نام‌گذاری کالایی	بیان رسمی کمیسیون اقتصادی اوراسیا

منبع: محاسبات گزارش بر پایه اداره آمار و بانک ملی قزاقستان، وزارت امور خارجه ایران و کمیسیون اقتصادی اوراسیا.

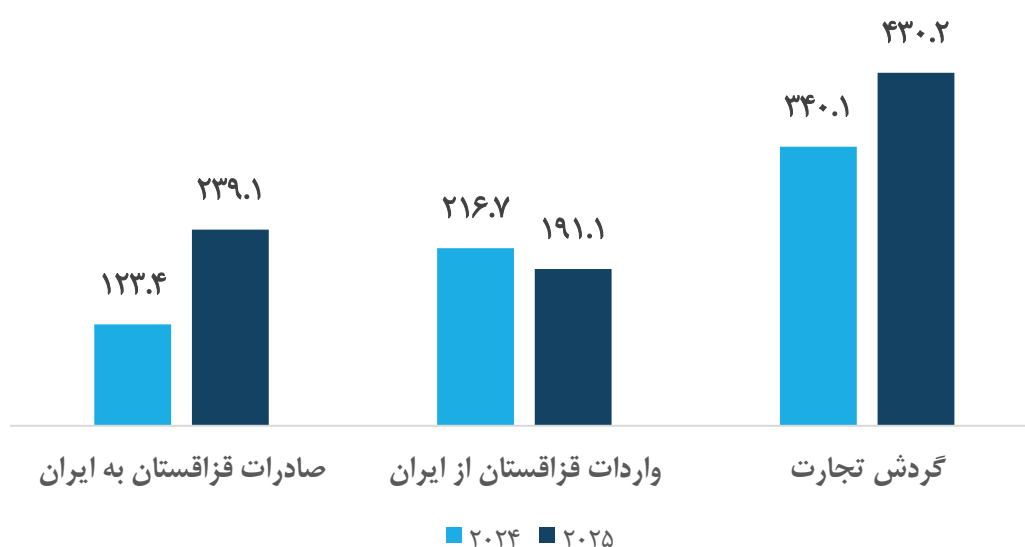
اعداد این جدول اندازه فعلی رابطه را نشان می‌دهند، نه اندازه ظرفیت بالقوه. به‌ویژه، تجارت خدمات در طبقه‌بندی تراز پرداخت‌ها سنجیده می‌شود و لزوماً با ارزش قراردادهای امضاشده یا درآمد شرکت‌های ایرانی تطبیق کامل ندارد.

۲-۳- اندازه و جهت تجارت کالایی

معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه ایران برای سال ۲۰۲۴ واردات قزاقستان از ایران را ۲۱۶/۷ میلیون دلار و صادرات قزاقستان به ایران را ۱۲۳/۴ میلیون دلار گزارش کرده است. گردش تجارت دو کشور بر این مبنا ۳۴۰/۱ میلیون دلار بود و تراز از دید قزاقستان ۹۳/۲ میلیون دلار کسری داشت.

محاسبه از فایل تفصیلی اداره آمار قزاقستان نشان می‌دهد گردش تجارت در سال ۲۰۲۵ به ۴۳۰/۲ میلیون دلار رسید. صادرات قزاقستان به ایران با افزایش ۹۳/۷ درصدی به ۲۳۹/۱ میلیون دلار رسید، در حالی که واردات آن از ایران با کاهش ۱۱/۸ درصدی به ۱۹۱/۱ میلیون دلار محدود شد. در نتیجه، تراز از دید قزاقستان به مازاد ۴۸/۰ میلیون دلار تغییر کرد. چون رقم سال پایه و سال مقایسه از دو انتشار متفاوت گرفته شده‌اند، نرخ رشد باید به‌عنوان برآورد نزدیک به واقعیت و نه رقم حسابرسی‌شده یک مجموعه واحد خوانده شود.

نمودار ۱-۳ - تجارت کالایی ایران و قزاقستان؛ میلیون دلار



منبع: اداره آمار قزاقستان برای سال ۲۰۲۵؛ معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه ایران برای سال ۲۰۲۴.

با وجود افزایش گردش تجارت در ۲۰۲۵، ایران فقط حدود ۰/۳۰ درصد از صادرات، ۰/۲۹ درصد از واردات و ۰/۳۰ درصد از کل تجارت کالایی قزاقستان را دربر گرفت. بنابراین رشد یک‌ساله، از سطح پایه کوچک رخ داده و هنوز به تغییر محسوس جایگاه ایران در شبکه تأمین قزاقستان منجر نشده است.

جدول ۲-۳ - تجارت کالایی در نیمه نخست ۲۰۲۵ و ۲۰۲۶؛ میلیون دلار

جهت تجارت از دید قزاقستان	نیمه نخست ۲۰۲۵	نیمه نخست ۲۰۲۶	تغییر
صادرات به ایران	۱۴۱/۲	۱۰۴/۱	منفی ۲۶/۲ درصد
واردات از ایران	۸۳/۱	۹۲/۳	۱۱/۱ درصد
گردش تجارت	۲۲۴/۳	۱۹۶/۵	منفی ۱۲/۴ درصد

افزایش واردات قزاقستان از ایران در نیمه نخست ۲۰۲۶ هم‌زمان با کاهش صادرات قزاقستان به ایران رخ داد. این تغییر، به‌تنهایی اثر موافقت‌نامه تجارت آزاد را اندازه‌گیری نمی‌کند؛ زیرا زمان اجراء الگوی فصلی و ترکیب کالا در دو دوره یکسان نیست.

۱-۲-۳ - نمای تجارت از آمار گمرک ایران

براساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران، در سال کامل ۱۴۰۳ صادرات ایران به قزاقستان ۲۸۴/۳ میلیون دلار و واردات ایران از این کشور ۶۲/۱ میلیون دلار بود؛ بنابراین تجارت دوطرفه به ۳۴۶/۴ میلیون دلار و مازاد تجاری ایران به ۲۲۲/۲ میلیون دلار رسید. در ده‌ماهه ۱۴۰۴ نیز صادرات ایران ۲۱۴/۹ میلیون دلار، واردات ۴۷/۰ میلیون دلار، تجارت دوطرفه ۲۶۲/۰ میلیون دلار و مازاد ایران ۱۶۷/۹ میلیون دلار بود.

جدول ۳-۳ - تجارت کالایی براساس اطلاعات گمرک ایران؛ میلیون دلار

جهت تجارت	سال کامل ۱۴۰۳	ده‌ماهه ۱۴۰۴	ملاحظه
صادرات ایران به قزاقستان	۲۸۴/۳	۲۱۴/۹	ارزش ثبت‌شده هنگام خروج از کشور
واردات ایران از قزاقستان	۶۲/۱	۴۷/۰	ارزش سیف تا نخستین گمرک ورودی
تجارت دوطرفه	۳۴۶/۴	۲۶۲/۰	جمع صادرات و واردات
تراز تجاری ایران	+۲۲۲/۲	+۱۶۷/۹	صادرات منهای واردات

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران، فایل‌های صادرات و واردات سال ۱۴۰۳ و ده‌ماهه ۱۴۰۴؛ محاسبات گزارش. داده‌های ۱۴۰۴ مقدماتی و قابل بازنگری‌اند.

ده‌ماهه ۱۴۰۴ از نظر طول دوره با سال کامل ۱۴۰۳ قابل مقایسه مستقیم نیست؛ بنابراین معادل بودن تجارت ده‌ماهه با حدود ۷۵/۶ درصد کل سال قبل، نرخ رشد یا کاهش محسوب نمی‌شود. برای سنجش تغییر سالانه، آمار ده‌ماهه ۱۴۰۳ یا داده‌های ماهانه لازم است.

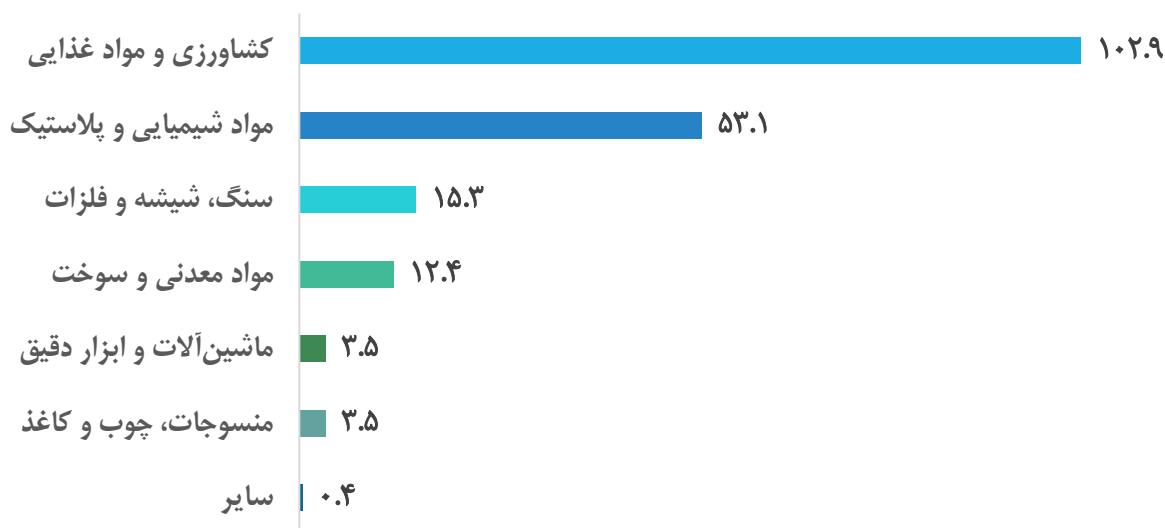
در ده‌ماهه ۱۴۰۴، میوه و خشکبار، محصولات پلاستیکی و لبنیات در مجموع ۱۴۷/۸ میلیون دلار، معادل ۶۸/۸ درصد صادرات ایران به قزاقستان را تشکیل دادند. در واردات ایران نیز غلات ۳۰/۹ میلیون دلار و کشنده‌های جاده‌ای ۱۱/۰ میلیون دلار ارزش داشتند. حدود ۴۸/۶ درصد ارزش صادرات اظهارشده به قزاقستان در گمرک اینچهبرون ثبت شد؛ بااین‌حال، گمرک اظهارکننده به‌تنهایی مسیر واقعی حمل یا محل عبور مرزی را مشخص نمی‌کند.

آمار قزاقستان برای سنجش اندازه بازار، سهم ایران و ترکیب واردات آن کشور مناسب‌تر است؛ آمار گمرک ایران نیز جزئیات هشت‌رقمی کالا و گمرک اظهارکننده را روشن می‌کند. از این رو اختلاف میان دو منبع به معنای نادرستی یکی از آنها نیست و هر کدام باید متناسب با تعریف و دوره آماری خود استفاده شود.

۳-۳- ترکیب کالایی تجارت دو کشور ۳-۳-۱- صادرات ایران به قزاقستان

در سال ۲۰۲۵، کشاورزی و مواد غذایی با ۱۰۲/۹ میلیون دلار، معادل ۵۳/۸ درصد، بزرگ‌ترین گروه واردات قزاقستان از ایران بود. مواد شیمیایی، پلاستیک و لاستیک نیز ۵۳/۱ میلیون دلار و ۲۷/۸ درصد سهم داشت. مجموع این دو گروه ۸۱/۶ درصد واردات ثبت‌شده از ایران را تشکیل داد؛ در مقابل، ماشین‌آلات، تجهیزات برقی، وسایل حمل‌ونقل و ابزار دقیق فقط ۳/۵ میلیون دلار و ۱/۸ درصد سهم داشتند.

نمودار ۳-۲ - ترکیب صادرات کالایی ایران به قزاقستان در سال ۲۰۲۵؛ میلیون دلار



منبع: محاسبه بر پایه فایل تفصیلی اداره آمار قزاقستان. طبقه‌بندی گروه‌ها برحسب فصول نظام هماهنگ شده است؛ داده نمودار در فایل اکسل همراه گزارش قرار دارد.

الگوی موجود نشان می‌دهد حضور کالایی ایران در بازار قزاقستان عمدتاً بر محصولات مصرفی، غذایی، شیمیایی و ساختمانی متکی است و هنوز عمق محدودی در کالاهای سرمایه‌ای و تجهیزات صنعتی دارد. داده‌های گمرک ایران برای ده‌ماهه ۱۴۰۴ نیز همین تمرکز را تأیید می‌کند؛ میوه و خشکبار، پلاستیک و لبنیات نزدیک به ۶۸/۸ درصد صادرات ایران را تشکیل داده‌اند. این نتیجه درباره تجارت ثبت‌شده کالا است و نباید با اندازه بازار خدمات یا ظرفیت پروژه‌های صنعتی یکسان تلقی شود.

جدول ۳-۴ - ده قلم اصلی واردات قزاقستان از ایران در سال ۲۰۲۵

کد HS	قلم	ارزش؛ میلیون دلار	سهم از کل
۳۹۰۱	پلیمرهای اتیلن	۱۸/۹	۹/۹ درصد

کد HS۴	قلم	ارزش؛ میلیون دلار	سهم از کل
۰۴۰۵	کره و سایر چربی‌های لبنی	۱۶/۷	۸/۷ درصد
۰۴۰۶	پنیر و فرآورده‌های مشابه	۱۰/۸	۵/۷ درصد
۰۸۰۴	خرما و برخی میوه‌ها	۱۰/۶	۵/۶ درصد
۳۹۲۰	صفحات و فیلم‌های پلاستیکی	۱۰/۰	۵/۳ درصد
۰۴۰۱	شیر و خامه	۷/۵	۳/۹ درصد
۲۵۲۳	سیمان	۶/۹	۳/۶ درصد
۲۰۰۸	میوه و مغزهای آماده‌شده	۶/۷	۳/۵ درصد
۳۲۰۸	رنگ و ورنی	۶/۱	۳/۲ درصد
۰۷۰۷	خیار	۵/۷	۳/۰ درصد

منبع: محاسبه از داده رسمی اداره آمار قزاقستان.

۲-۳-۳- صادرات قزاقستان به ایران

صادرات قزاقستان به ایران تمرکز بیشتری دارد. از ۲۳۹/۱ میلیون دلار صادرات سال ۲۰۲۵، حدود ۲۱۴/۲ میلیون دلار به جو اختصاص داشت؛ یعنی نزدیک به ۸۹/۶ درصد کل. گندم، پنبه، حبوبات و کنجاله دانه‌های روغنی اقلام بعدی بودند. در مجموع، کشاورزی و مواد غذایی حدود ۹۶/۵ درصد صادرات قزاقستان به ایران را تشکیل دادند.

جدول ۳-۵ - اقلام اصلی صادرات قزاقستان به ایران در سال ۲۰۲۵

کد HS۴	قلم	ارزش؛ میلیون دلار	سهم از کل
۱۰۰۳	جو	۲۱۴/۲	۸۹/۶ درصد
۱۰۰۱	گندم	۱۰/۸	۴/۵ درصد
۵۲۰۱	پنبه	۷/۷	۳/۲ درصد
۰۷۱۳	حبوبات	۲/۲	۰/۹ درصد
۲۳۰۶	کنجاله و بقایای دانه‌های روغنی	۱/۵	۰/۶ درصد

منبع: محاسبه از داده رسمی اداره آمار قزاقستان.

این تمرکز باعث می‌شود گردش تجارت کل دو کشور به تغییر مقدار و قیمت چند قلم کشاورزی حساس باشد. از این‌رو افزایش گردش تجارت لزوماً به معنای متنوع‌تر شدن رابطه اقتصادی نیست.

۳-۴- عمق فعلی تجارت کالاهای صنعتی

برای سنجش جایگاه فعلی ایران در اقلام نزدیک به زنجیره پروژه و انرژی، چند ردیف صنعتی منتخب در آمار ۲۰۲۵ بررسی شد. بالاترین ارقام به اتصالات لوله مسی با ۱/۹ میلیون دلار، لوله و اتصالات پلاستیکی با ۱/۳ میلیون دلار، ماشین آلات فرآوری مواد معدنی با ۰/۹ میلیون دلار و سازه‌های فولادی با ۰/۸ میلیون دلار مربوط بود. ارزش ثبت شده شیرآلات صنعتی، فیلتر، پمپ، کمپرسور و ابزار کنترل خودکار بسیار محدودتر بود.

جدول ۳-۶ - اقلام صنعتی منتخب در واردات قزاقستان از ایران، ۲۰۲۵

کد HS	قلم	ارزش؛ میلیون دلار	ملاحظه
۷۴۱۲	اتصالات لوله مسی	۱/۹۳۴	بالاترین رقم در فهرست منتخب
۳۹۱۷	لوله و اتصالات پلاستیکی	۱/۲۷۱	کاربرد چندبخشی
۸۴۷۴	ماشین آلات فرآوری مواد معدنی	۰/۸۶۶	کالای سرمایه‌ای
۷۳۰۸	سازه‌های فولادی	۰/۷۵۱	کالای پروژه‌ای
۸۴۸۱	شیرآلات صنعتی	۰/۲۷۳	رقم ثبت شده محدود
۸۴۲۱	فیلتر و دستگاه تصفیه	۰/۱۸۹	رقم ثبت شده محدود
۹۰۳۲	ابزار کنترل خودکار	۰/۰۷۴	رقم ثبت شده بسیار محدود
۸۴۱۳	پمپ	۰/۰۶۱	رقم ثبت شده بسیار محدود
۸۴۱۴	کمپرسور و فن	۰/۰۵۰	رقم ثبت شده بسیار محدود

منبع: محاسبه از فایل تفصیلی تجارت خارجی ۲۰۲۵ اداره آمار قزاقستان. انتخاب اقلام برای توصیف عمق تجارت فعلی است و برآورد ظرفیت بازار محسوب نمی‌شود.

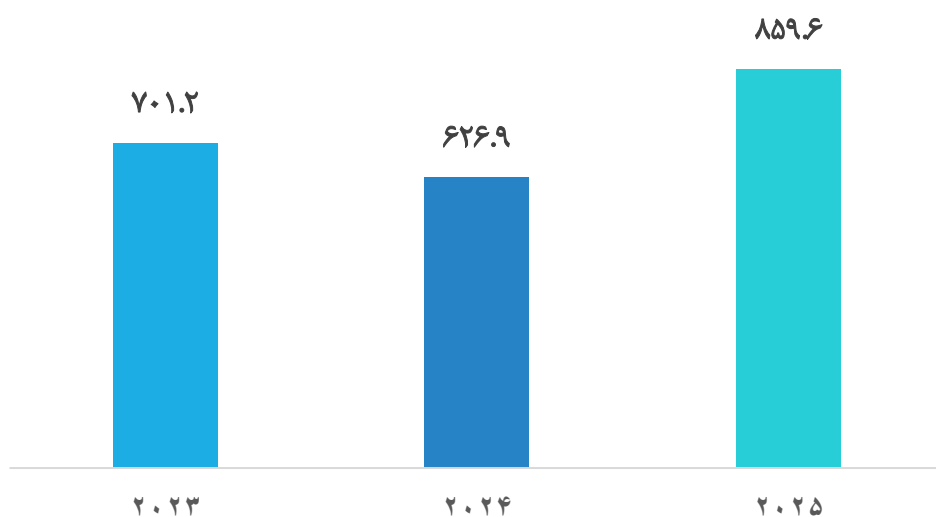
کم بودن ارقام می‌تواند هم بازتاب حضور محدود ایران و هم نتیجه تفاوت در کدگذاری، فروش از طریق کشور ثالث یا عرضه در قالب قرارداد خدماتی باشد. بدون داده قراردادهای ثبت فروشندگان، از آمار گمرکی نمی‌توان سهم ایران در تدارکات پروژه‌ای را به‌طور کامل استخراج کرد.

۳-۵- تجارت خدمات و بازار خدمات فنی و مهندسی

بانک ملی قزاقستان واردات کل خدمات این کشور را در سال ۲۰۲۵ حدود ۱۴/۰ میلیارد دلار گزارش کرده است. از این رقم، ۲/۸ میلیارد دلار به «سایر خدمات کسب‌وکار» اختصاص داشت. واردات «خدمات معماری، مهندسی و سایر خدمات فنی» به ۸۵۹/۶ میلیون دلار رسید؛ رقمی که ۶/۱ درصد کل واردات خدمات و ۳۰/۷ درصد سایر خدمات کسب‌وکار را تشکیل می‌داد.

واردات این طبقه خدمت در سال ۲۰۲۴ حدود ۶۲۶/۹ میلیون دلار بود و در ۲۰۲۵ حدود ۳۷/۱ درصد افزایش یافت. در سه‌ماهه نخست ۲۰۲۶ نیز رقم ۱۴۳/۶ میلیون دلار ثبت شد که ۲۴/۴ درصد بیشتر از دوره مشابه سال قبل بود. این ارقام وجود یک بازار بزرگ و متغیر برای خدمات فنی را تأیید می‌کنند، اما درباره محل مصرف، رشته تخصصی یا پروژه مربوط اطلاعات کافی نمی‌دهند.

نمودار ۳-۳ - واردات خدمات معماری، مهندسی و سایر خدمات فنی قزاقستان؛ میلیون دلار



منبع: بانک ملی قزاقستان، تراز تجارت خدمات ۲۰۰۵ تا سه‌ماهه نخست ۲۰۲۶.

جدول ۷-۳ - نماگرهای منتخب تجارت خدمات قزاقستان؛ میلیون دلار

دوره	کل واردات خدمات	سایر خدمات کسب‌وکار	خدمات معماری، مهندسی و فنی	سهم از کل
۲۰۲۳	۱۲'۳۴۲/۲	۲'۲۹۹/۶	۷۰۱/۲	۵/۷ درصد
۲۰۲۴	۱۲'۹۵۹/۴	۲'۳۰۱/۷	۶۲۶/۹	۴/۸ درصد
۲۰۲۵	۱۴'۰۱۱/۱	۲'۷۹۹/۳	۸۵۹/۶	۶/۱ درصد
سه‌ماهه نخست ۲۰۲۶	۳'۳۰۰/۳	۶۱۷/۹	۱۴۳/۶	۴/۴ درصد

منبع: بانک ملی قزاقستان.

در فایل تفصیلی کشورها، ایران برای این طبقه خدمت به‌صورت ردیف مستقل منتشر نشده و در گروه «سایر» قرار می‌گیرد. بنابراین ادعای سهم مشخص ایران از بازار خدمات فنی و مهندسی با منبع رسمی قابل بازسازی نیست. نبود ردیف مستقل به معنای صفر بودن صادرات خدمات ایران نیست؛ فقط حد تفکیک داده عمومی را نشان می‌دهد.

۳-۶- موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا

۳-۶-۱- زمان اجرا و دامنه

موافقت‌نامه جامع تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا از ۱۵ مه ۲۰۲۵ لازم‌الاجرا شد و جای موافقت‌نامه موقت را گرفت. کمیسیون اقتصادی اوراسیا اعلام کرده است تعهدات دسترسی ترجیحی بازار، ۹۰ درصد کل نام‌گذاری کالایی را پوشش می‌دهد. در اطلاع‌رسانی رسمی ایران نیز عبارت «صفر شدن تعرفه ۸۷ درصد اقلام» به کار رفته است.

این دو عدد به دو شیوه بیان دامنه ترجیحات اشاره دارند و نباید به معنای کاهش ۸۷ درصدی تعرفه هر کالا یا معافیت خودکار همه محموله‌ها تلقی شوند. منفعت واقعی هر قلم به کد تعرفه، جدول تعهدات طرف واردکننده، نرخ پایه، فهرست‌های حساس یا سهمیه‌ای و رعایت شرایط مبدأ بستگی دارد.

جدول ۳-۸ - خوانش درست ارقام ۸۷ و ۹۰ درصد

بیان	مرجع	معنای قابل اتکا	آنچه از عدد نتیجه نمی‌شود
۹۰ درصد نام‌گذاری کالایی	کمیسیون اقتصادی اوراسیا	پوشش تعهدات دسترسی ترجیحی در کل نام‌گذاری کالا	صفر بودن تعرفه همه ردیف‌ها یا همه محموله‌ها
۸۷ درصد اقلام با تعرفه صفر	اطلاع‌رسانی رسمی ایران	بیان تعداد بالای ردیف‌های مشمول حذف تعرفه	کاهش ۸۷ درصدی نرخ تعرفه هر کالا
نرخ ترجیحی یک قلم	جدول تعهدات و کد HS	نرخ قابل اعمال بر همان کد و همان جهت تجارت	تعمیم به گروه کالایی مشابه

منبع: کمیسیون اقتصادی اوراسیا و پایگاه رسمی وزارت امور خارجه ایران.

۳-۶-۲- محدودیت پوشش موافقت‌نامه در خدمات و پروژه‌ها

موافقت‌نامه در درجه نخست تجارت کالا را آزاد می‌کند و فصل مستقلی برای تعهدات دسترسی به بازار خدمات ندارد. بنابراین صادرات خدمات فنی و مهندسی، ثبت شرکت، صدور مجوز حرفه‌ای، ورود نیروی کار، مالیات و شرایط قرارداد پروژه به‌طور خودکار با حذف تعرفه کالایی حل نمی‌شود. همچنین فصل خرید دولتی سند بر همکاری و تبادل اطلاعات تأکید دارد و تضمین عامی برای دسترسی برابر به همه مناقصات قزاقستان ایجاد نمی‌کند.

۳-۶-۳- شرایط استفاده عملی از ترجیحات

در متن موافقت‌نامه، برخورداری از ترجیح تعرفه‌ای به احراز مبدأ، ارائه مدرک مبدأ و رعایت شرایط ارسال مستقیم وابسته است. گواهی مبدأ ۳-CT یا اظهارنامه مبدأ در حدود و شرایط مقرر می‌تواند مبنای مطالبه ترجیح باشد. اعتبار و انطباق اطلاعات سند با محموله، کد تعرفه و صادرکننده اهمیت دارد.

ارسال مستقیم مانع عبور محموله از کشور ثالث نیست، اما در صورت عبور باید اسناد کافی نشان دهد که کالا در کنترل گمرکی باقی مانده و جز عملیات لازم برای نگهداری یا حمل، پردازش دیگری روی آن انجام نشده است. این موضوع برای مسیرهای زمینی ایران - ترکمنستان - قزاقستان و مسیرهای ترکیبی خزر اهمیت خاص دارد.

جدول ۹-۳ - موضوعات نهادی مؤثر بر هزینه و عملیاتی شدن تجارت

موضوع	چارچوب رسمی	اطلاعات لازم برای تصمیم اقتصادی
کد تعرفه و نرخ ترجیحی	جدول تعهدات موافقت نامه	نرخ پایه، نرخ ترجیحی، فهرست حساس و سهمیه احتمالی هر کد
قواعد مبدأ	فصل قواعد مبدأ و گواهی ۳-CT	فرآیند صدور، اسناد تولید و مسئولیت خطای اظهار
ارسال مستقیم	شرایط عبور از کشور ثالث	اسناد گمرکی مسیر و نحوه اثبات باقی ماندن تحت کنترل گمرک
استاندارد و ارزیابی انطباق	فصل موانع فنی تجارت	گواهی های لازم قزاقستان یا اوراسیا و امکان پذیرش نتایج آزمون
خرید دولتی و شرکتی	فصل همکاری در خرید دولتی و قواعد داخلی	دسترسی به سامانه مناقصه، ثبت فروشنده و شرایط صلاحیت
خدمات فنی و نیروی انسانی	قوانین داخلی قزاقستان	ثبت شرکت، مجوز حرفه ای، روادید کار، مالیات و بیمه
پرداخت و تضمین	قرارداد و مقررات بانکی	ارز تسویه، ضمانت نامه، اعتبار اسنادی، بیمه و هزینه تبدیل

منبع: متن موافقت نامه تجارت آزاد و اسناد رسمی اجرای آن؛ جزئیات هزینه ای به قرارداد، بانک، مسیر و نوع کالا وابسته است.

موافقت نامه همچنین کمیته مشترک و سکوی گفت و گو کسب و کار را پیش بینی می کند. این سازوکارها محل رسمی طرح موانع تکرار شونده اند، اما حل مسئله در آنها نیازمند مستندات موردی مانند کد تعرفه، شرح رویه، هزینه تحمیلی و نمونه رد یا تأخیر است.

۷-۳ - حمل و نقل، سرمایه گذاری و ترتیبات دوجانبه

۱-۷-۳ - حمل و نقل و بنادر خزر

دولت قزاقستان در نوامبر ۲۰۲۲ از امضای یادداشت همکاری تجاری، حمل و نقل و لجستیکی با ایران و هدف افزایش جریان بار از یک به چهار میلیون تن در سال خبر داد. موضوعات نقشه راه اعلام شده شامل ساده سازی تشریفات گمرکی، بررسی تعرفه یکپارچه، سند حمل واحد، سامانه اطلاعاتی مشترک و اجرای آزمایشی پلمب ناوبری در مسیر قزاقستان - ترکمنستان - ایران بود.

در ژانویه ۲۰۲۵ نیز درگاه رسمی دولت قزاقستان توسعه کریدور شمال - جنوب و نوسازی پایانه های بنادر آکتائو و کوریک در قزاقستان و انزلی و امیرآباد در ایران را از موضوعات گفت و گو اعلام کرد. این اسناد جهت همکاری را مشخص می کنند، اما نرخ حمل، زمان ترانزیت، فراوانی سرویس، هزینه توقف، تخفیف اپراتور و ظرفیت تضمین شده را ارائه نمی دهند؛ این متغیرها باید با داده عملیاتی مسیر و مصاحبه تخصصی تکمیل شوند.

جدول ۳-۱۰ - سازوکارهای نهادی منتخب

سازوکار	کارکرد رسمی	محدودیت اطلاعات عمومی
کمیسیون مشترک همکاری‌های اقتصادی دو کشور	پیگیری موضوعات تجارت، حمل‌ونقل و سرمایه‌گذاری	فهرست عمومی منظم از نتیجه و زمان‌بندی همه مصوبات منتشر نمی‌شود
کمیته مشترک موافقت‌نامه تجارت آزاد	نظارت بر اجرا و بررسی مسائل موافقت‌نامه	برای حل مانع، پرونده فنی و مستندات موردی لازم است
سکوی گفت‌وگوی کسب‌وکار	انتقال مسائل بخش خصوصی به کمیته مشترک	کارایی به کیفیت و تجمیع شواهد بنگاه‌ها وابسته است
نقشه‌راه حمل‌ونقل و کریدور شمال - جنوب	کاهش گلوگاه و توسعه جریان بار	هدف ظرفیت به معنای نرخ یا سرویس تضمین شده نیست

منبع: دولت قزاقستان و کمیسیون اقتصادی اوراسیا.

۳-۷-۲ - جریان سرمایه‌گذاری مستقیم

داده‌های تراز پرداخت‌های بانک ملی قزاقستان نشان می‌دهد جریان خالص تقریبی سرمایه‌گذاری مستقیم ایران در قزاقستان در سال ۲۰۲۵ حدود ۲۴/۸ میلیون دلار بود؛ این رقم در سال ۲۰۲۴ حدود ۱۴/۱ میلیون دلار گزارش شد. در مقابل، جریان خالص تقریبی سرمایه‌گذاری مستقیم قزاقستان در ایران در سال ۲۰۲۵ نزدیک به صفر و اندکی منفی بود. در سه‌ماهه نخست ۲۰۲۶، دو جهت به‌ترتیب ۷/۱ و ۸/۹ میلیون دلار ثبت شدند. اصطلاحات فنی «ایجاد بدهی» و «تحصیل دارایی» در جدول حفظ شده‌اند تا تعریف تراز پرداخت‌ها مخدوش نشود.

جدول ۳-۱۱ - جریان سرمایه‌گذاری مستقیم میان دو کشور؛ میلیون دلار

جهت آماری	۲۰۲۳	۲۰۲۴	۲۰۲۵	سه‌ماهه نخست ۲۰۲۶
سرمایه‌گذاری مستقیم ایران در قزاقستان؛ تقریب جریان خالص	۱۸/۷	۱۴/۱	۲۴/۸	۷/۱
سرمایه‌گذاری مستقیم قزاقستان در ایران؛ تقریب جریان خالص	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۸/۹

منبع: بانک ملی قزاقستان. ارقام جریان خالص و تغییرات منفی می‌تواند از بازپرداخت، تعدیل سرمایه یا سایر ثبت‌های تراز پرداخت‌ها ناشی شود.

روابط کالایی ایران و قزاقستان در سال ۲۰۲۵ رشد کرد، اما سهم ایران از تجارت کل قزاقستان نزدیک ۰/۳ درصد باقی ماند. آمار گمرک ایران برای سال ۱۴۰۳ و ده‌ماهه ۱۴۰۴ نیز نشان می‌دهد تجارت دو طرف متنوع نیست: صادرات قزاقستان به ایران عمدتاً بر

جو و چند قلم کشاورزی و حمل و نقلی متکی است و صادرات ایران بیشتر در محصولات غذایی، شیمیایی، پلاستیکی و ساختمانی متمرکز شده است. سهم اندک ماشین آلات و ابزار دقیق نشان می‌دهد پیوند کالایی موجود هنوز ماهیت پررنگ تجهیزات صنعتی و پروژه‌های ندارد.

بازار خدمات فنی و مهندسی قزاقستان از نظر اندازه قابل توجه است. واردات رسمی خدمات معماری، مهندسی و سایر خدمات فنی در سال ۲۰۲۵ به ۸۵۹/۶ میلیون دلار رسید و در سه ماهه نخست ۲۰۲۶ نیز رشد سالانه داشت. با این حال، نبود ردیف مستقل ایران در داده کشورها مانع محاسبه سهم دقیق ایران می‌شود. سنجش حضور واقعی شرکت‌های ایرانی به داده قرارداد، ثبت شرکت، فروشنده تأییدشده و کشور محل صدور صورت حساب نیاز دارد.

موافقت‌نامه تجارت آزاد از مه ۲۰۲۵ فرصت تعرفه‌ای وسیعی برای کالا ایجاد کرده، ولی منفعت آن برای هر قلم فقط از روی کد HS، جدول تعهدات، قواعد مبدأ و شرایط ارسال مستقیم قابل تعیین است. این سند جایگزین مجوز خدمات، ثبت فروشنده، استاندارد فنی، دسترسی خودکار به خرید دولتی یا سازوکار پرداخت نمی‌شود. ترتیبات حمل و نقل و بنادر خزر نیز مسیر همکاری را مشخص کرده‌اند، اما داده رسمی برای مقایسه هزینه و زمان مسیرها کافی نیست.

۸-۳ - محدودیت‌های داده و تفسیر فصل دوم

جدول ۱۲-۳ - محدودیت‌های داده و تفسیر

حوزه	محدودیت	اثر بر نتیجه
تجارت کالا	تفاوت تقویم شمسی و میلادی، زمان ثبت، ارزش گذاری و تعریف کشور شریک	ارقام دو طرف و دوره‌های سالانه یا ده‌ماهه ممکن است کاملاً منطبق نباشند
تجارت خدمات	گزارش در طبقات کلی و تجمیع برخی کشورها در گروه سایر	سهم دقیق ایران قابل محاسبه نیست
اثر موافقت‌نامه	دوره کوتاه پس از اجرا و تغییر ترکیب کالا	نسبت دادن رشد یا افت به موافقت‌نامه زود هنگام است
هزینه حمل و پرداخت	وابستگی به مسیر، محموله، زمان و قرارداد	مصاحبه و استعلام بازار برای تکمیل لازم است
تجارت پروژه‌ای	نبود داده عمومی کامل از قراردادهای و ثبت فروشندگان	آمار گمرکی به‌تنهایی عمق حضور شرکتی را نشان نمی‌دهد

این محدودیت‌ها در تفسیر همه جداول و نمودارهای فصل لحاظ شده‌اند.



۴- ساختار صنعت نفت و گاز قزاقستان

۴-۱- دامنه و مبنای آماری

این فصل ساختار تولید، مالکیت، زیرساخت انتقال، پالایش، پتروشیمی، پروژه‌های توسعه و سازوکار خرید صنعت نفت و گاز قزاقستان را بررسی می‌کند. مبنای اصلی آن گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان، گزارش سالانه ۲۰۲۴ شرکت ملی گاز قزاقستان، اطلاعات رسمی دولت و صفحات رسمی اپراتورهای تنگیز و کاراچاگاناک است. رتبه‌بندی فرصت‌های همکاری ایران، هزینه حمل و محوره‌های مذاکره در دامنه این فصل قرار ندارد.

در گزارش‌های شرکت ملی نفت قزاقستان، بخش بزرگی از آمار تولید و پالایش برحسب سهم مالکیت این شرکت گزارش می‌شود؛ در مقابل، اطلاعات سه میدان بزرگ غالباً تولید کل میدان را نشان می‌دهد. این دو دامنه در متن و جداول از یکدیگر جدا شده‌اند. آمار گاز کشور نیز با تولید متناسب به شرکت ملی نفت قابل جمع نیست، زیرا آمار کل کشور گاز بازتزریقی و مصرف عملیاتی را نیز دربر می‌گیرد.

جدول ۴-۱ - نمای فشرده صنعت نفت و گاز قزاقستان

شاخص	مقدار	دوره	دامنه
تولید نفت و میعانات منتسب به KMG	۲۶/۲۱۱ میلیون تن	۲۰۲۵	خالص سهم مالکیت
تولید گاز کشور	۵۹ میلیارد مترمکعب	۲۰۲۴	کل قزاقستان
تولید مایعات سه میدان بزرگ	۶۷/۸۴۴ میلیون تن	۲۰۲۵	جمع تولید کل سه میدان
ظرفیت خط CPC	۸۱/۵ میلیون تن در سال	۲۰۲۵	ظرفیت طراحی
پالایش سه پالایشگاه اصلی	حدود ۱۷/۵ میلیون تن	۲۰۲۵	کل سه پالایشگاه
برنامه خرید KMG	۱'۲۹۹ میلیارد تنگه	۲۰۲۵	خالص مالیات بر ارزش افزوده

منبع: گزارش‌های سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان و ۲۰۲۴ شرکت ملی گاز قزاقستان؛ محاسبات گزارش.

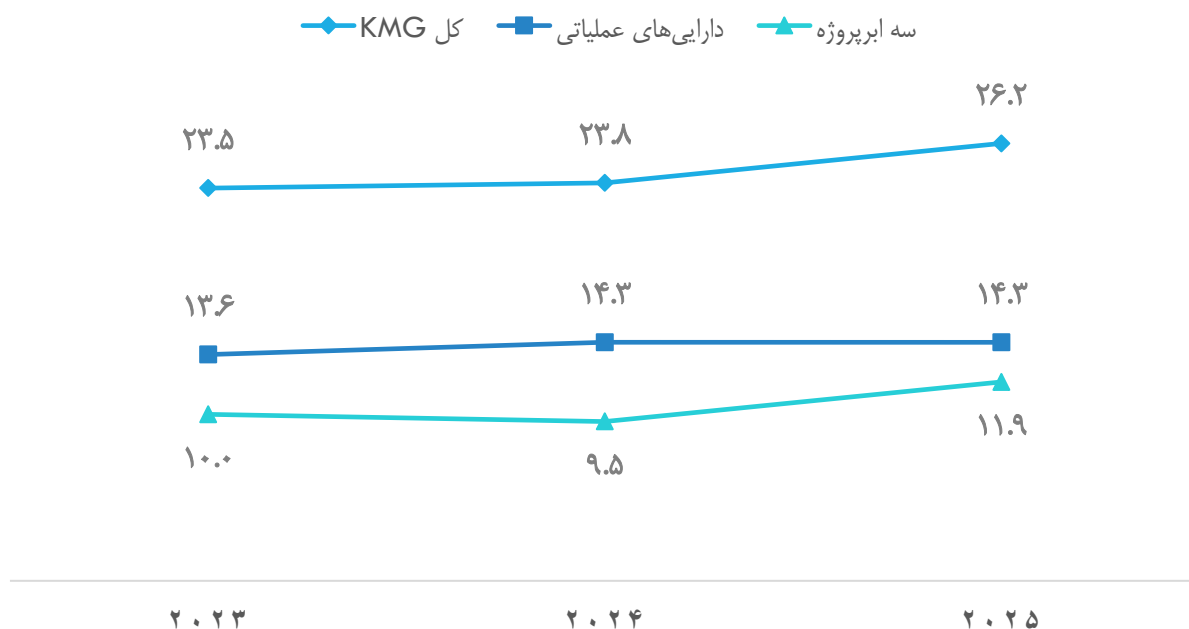
۴-۲- اندازه تولید و تمرکز ابرپروژه‌ها

شرکت ملی نفت قزاقستان در سال ۲۰۲۵ معادل ۲۶/۲۱۱ میلیون تن نفت و میعانات تولید کرد که ۱۰ درصد بیشتر از سال قبل بود. دارایی‌های عملیاتی این شرکت ۱۴/۲۹۳ میلیون تن و سهم متناسب به سه ابرپروژه تنگیز، کاشاقان و کاراچاگاناک ۱۱/۹۱۸ میلیون تن بود. بنابراین ۴۵/۵ درصد تولید متناسب به KMG از سه پروژه‌ای حاصل شد که بهره‌برداری آنها در اختیار کنسرسیوم‌های بین‌المللی است.

رشد سال ۲۰۲۵ تقریباً به طور کامل از تنگیز ناشی شد. تولید متناسب به KMG در این میدان با راه‌اندازی کارخانه نسل سوم و تکمیل طرح توسعه آینده ۴۰/۳ درصد افزایش یافت، در حالی که مجموع تولید دارایی‌های عملیاتی نسبت به سال قبل تقریباً بدون تغییر ماند.

این تفاوت، همزمانی دو ویژگی بازار را نشان می‌دهد: ابرپروژه‌های بزرگ محرک رشد هستند و میادین قدیمی‌تر همچنان حجم باثباتی از تقاضای بهره‌برداری و نگهداری ایجاد می‌کنند.

نمودار ۴-۱ - تولید نفت و میعانات منتسب به KMG، ۲۰۲۳ تا ۲۰۲۵؛ میلیون تن



منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان. ارقام برحسب سهم مالکیت KMG است.

۴-۳ - ساختار بالادست و سه میدان بزرگ

بالادست قزاقستان از دو لایه تشکیل شده است. لایه نخست دارایی‌های عملیاتی KMG مانند اوزن‌مونا گاز، امبامونای گاز، مانگیستاومونای گاز و چند مشارکت کوچک‌تر است. بخشی از این دارایی‌ها با افت طبیعی تولید، آبربری بالا و نیاز به افزایش ضریب بازیافت روبه‌رو هستند. لایه دوم سه میدان تنگیز، کاشاقان و کاراچاگاناک است که مقیاس سرمایه‌گذاری، فناوری فرایندی و ساختار قراردادی متفاوتی دارند.

جدول ۴-۲ - مشخصات سه میدان بزرگ در سال ۲۰۲۵

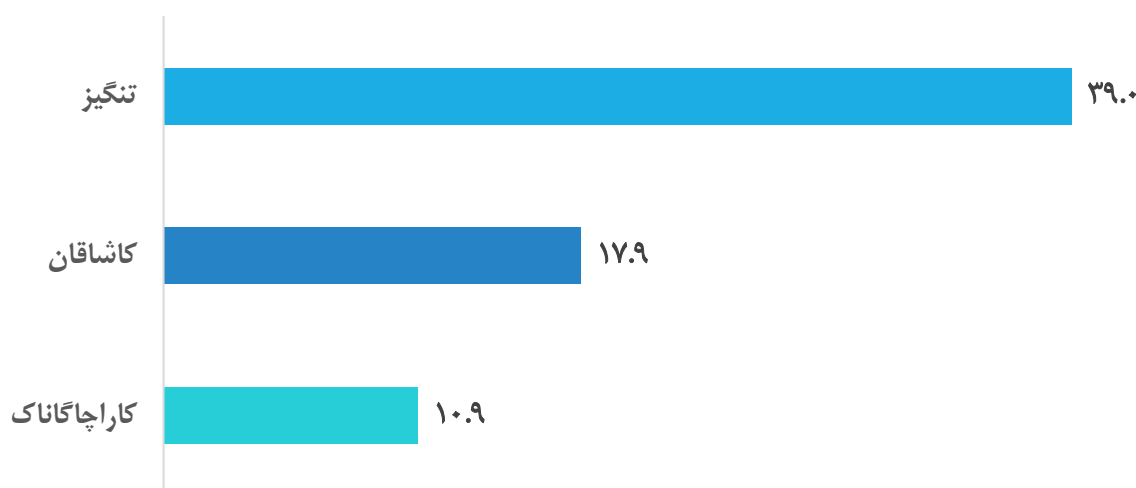
ویژگی اصلی	سهم KMG	تولید گاز	تولید مایعات	ابراتور	میدان
میدان خشکی؛ تکمیل FGP/WPMP	۲۰٪	۲۲/۶ میلیارد مترمکعب	۳۹/۰۱۱ میلیون تن	TCO	تنگیز
فراساحل؛ فشار و گوگرد بالا	۱۶/۸۸٪	۱۱/۷ میلیارد مترمکعب	۱۷/۹۱۹ میلیون تن	NCOC	کاشاقان
گاز و میعانات؛ بازتزیق گسترده	۱۰٪	۲۵/۲ میلیارد مترمکعب	۱۰/۹۱۴ میلیون تن	KPO	کاراچاگاناک

منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان. تولید، کل میدان است؛ سهم KMG فقط درصد مالکیت را نشان می‌دهد.

تنگیز با ۳۹/۰۱۱ میلیون تن تولید در سال ۲۰۲۵ بزرگ‌ترین میدان این گروه بود. سهامداران TCO عبارت‌اند از شورون با ۵۰ درصد، اکسون‌موبیل با ۲۵ درصد، KMG با ۲۰ درصد و لوک‌اویل با ۵ درصد. طرح توسعه آینده و مدیریت فشار سرچاهی با هزینه تجمعی ۴۷/۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۵ تکمیل شد و ظرفیت تولید نفت را تا ۱۲ میلیون تن در سال افزایش داد.

کاشاقان نخستین پروژه بزرگ فراساحلی قزاقستان و از نظر فشار مخزن، وجود سولفید هیدروژن و شرایط شمال خزر پیچیده‌ترین دارایی کشور است. KMG سهم ۱۶/۸۸ درصدی دارد و NCOC اپراتور پروژه است. در کاراچاگاناک نیز KPO با سهامداری انی و شل هرکدام ۲۹/۲۵ درصد، شورون ۱۸ درصد، لوک‌اویل ۱۳/۵ درصد و KMG ده درصد فعالیت می‌کند. گاز تولیدی این میدان به میزان زیادی برای حفظ فشار مخزن بازتزریق می‌شود.

نمودار ۲-۴ - تولید مایعات سه میدان بزرگ در سال ۲۰۲۵؛ میلیون تن



منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان. برای کاشاقان رقم بخش «شاخص‌های کلیدی» استفاده شده است.

۴-۴ - زنجیره گاز و جایگاه QazaqGaz

بر اساس گزارش یکپارچه QazaqGaz، تولید گاز قزاقستان در سال ۲۰۲۴ به ۵۹ میلیارد مترمکعب رسید، اما فقط ۲۸/۷ میلیارد مترمکعب گاز قابل عرضه تولید شد. مصرف داخلی گاز قابل عرضه ۲۰/۱ میلیارد مترمکعب بود. فاصله میان گاز خام و گاز قابل عرضه، اهمیت بازتزریق در میداین بزرگ، مصرف عملیاتی و ظرفیت فرآورش را در ساختار بازار گاز نشان می‌دهد.

شرکت ملی گاز و بازیگر محوری تولید، خرید، فرآورش، انتقال، توزیع و فروش است. شرکت Intergas Central Asia، زیرمجموعه صددرصدی QazaqGaz، ۲۱'۳۱۶ کیلومتر خط اصلی شامل ۷'۰۰۷ کیلومتر خطوط متعلق به اشخاص ثالث را اداره می‌کند. ظرفیت اسمی این شبکه ۲۰۳/۵ میلیارد مترمکعب و حجم حمل در سال ۲۰۲۴ معادل ۸۸/۴ میلیارد مترمکعب بود؛ از این مقدار ۲۵/۰ میلیارد مترمکعب حمل داخلی، ۵۱/۸ میلیارد مترمکعب ترانزیت بین‌المللی و ۱۱/۵ میلیارد مترمکعب حمل صادراتی بود.

ترانزیت بیش از نیمی از حجم حمل شبکه را تشکیل می‌دهد. از این رو اندازه فعالیت خطوط لوله فقط تابع تولید داخلی نیست و به جریان گاز میان روسیه، آسیای مرکزی و چین نیز وابسته است. در بخش فرآورش، ساخت کارخانه یک میلیارد مترمکعبی کاشاقان و کارخانه تا ۰/۹ میلیارد مترمکعبی ژانالوزن مهم‌ترین پروژه‌های علنی هستند.

۴-۵- زیرساخت انتقال نفت و مسیرهای صادرات

شبکه انتقال نفت قزاقستان چهار جزء اصلی دارد: شبکه KazTransOil، خط قزاقستان-چین، خط MunaiTas و کنسرسیوم خط لوله خزر. این سامانه هم عرضه داخلی پالایشگاه‌ها و هم صادرات به اروپا و چین را پوشش می‌دهد. افزون بر خطوط لوله، بندر آکتائو مسیر دسترسی به دریای خزر و انتقال به مسیر باکو-تفلیس-جیحان را فراهم می‌کند.

جدول ۴-۳ - مشخصات اصلی شبکه انتقال نفت

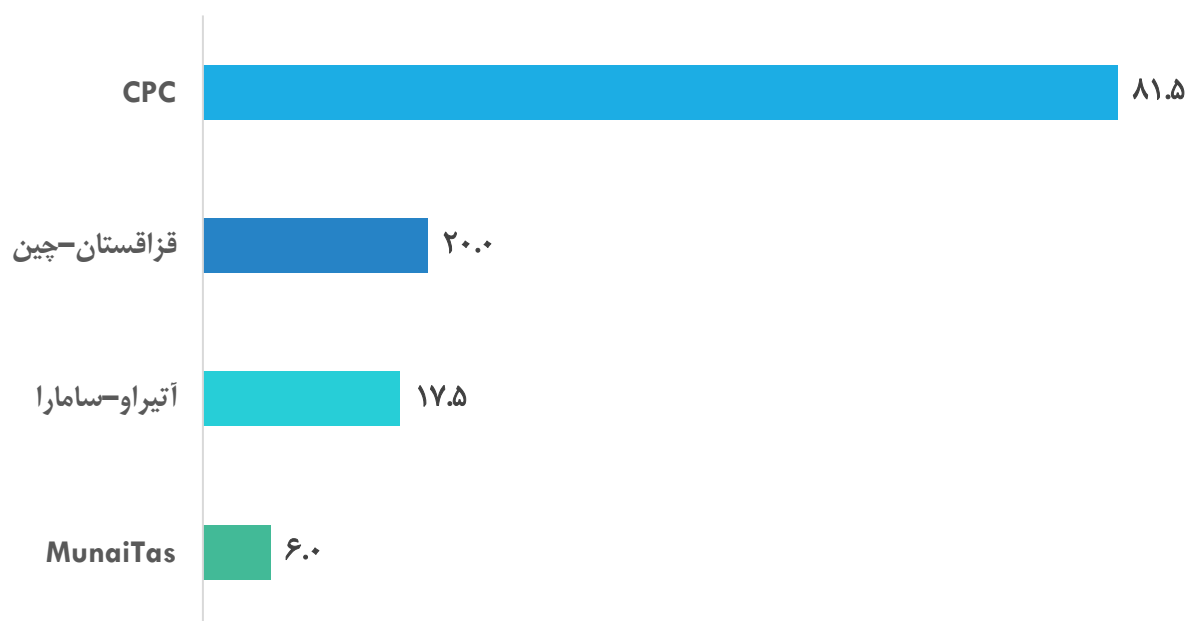
سامانه	طول	ظرفیت طراحی	حجم ۲۰۲۵	مسیر/کارکرد	سهم KMG
KazTransOil	۵'۱۹۷ کیلومتر	۱۷/۵ میلیون تن؛ آتیرو-سامارا	۴۵/۱۲۰ میلیون تن	شبکه داخلی و اتصال به صادرات	۹۰٪
قزاقستان-چین	۱'۷۵۹ کیلومتر	۲۰ میلیون تن	۱۹/۵۰۰ میلیون تن	آتاسو-آلاشانکو و بازار داخلی	۵۰٪
MunaiTas	۴۵۵ کیلومتر	۶ میلیون تن	۶/۱۲۹ میلیون تن	کنکیاک-آتیرو	۵۱٪
CPC	۱'۵۱۱ کیلومتر	۸۱/۵ میلیون تن	۷۰/۵۲۵ میلیون تن	تنگیز-نووروسیسک	۲۰/۷۵٪

منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان. حجم CPC کل محموله پایانه دریایی و حجم سایر شرکت‌ها به صورت صددرصد شرکت گزارش شده است.

در سال ۲۰۲۵ صادرات از مسیر CPC به ۶۴/۸ میلیون تن رسید و ۸۲ درصد صادرات نفت گزارش شده در جدول مقصدهای KMG را تشکیل داد. خط قزاقستان-چین نیز با جابه‌جایی ۱۹/۵ میلیون تن در برابر ظرفیت طراحی ۲۰ میلیون تن، در سطح بالایی از استفاده قرار داشت. صادرات از مسیر آتیرو-سامارا ۹/۳ میلیون تن، آتاسو-آلاشانکو ۱/۱ میلیون تن و بندر آکتائو ۳/۵ میلیون تن بود.

تمرکز صادرات در CPC به معنای جایگاه مسلط این مسیر است؛ در عین حال، آتیرو-سامارا، مسیر چین و بندر آکتائو نقش تنوع‌بخش دارند. ارقام تجمیعی شرکت‌های انتقال قابل جمع ساده نیستند، زیرا یک محموله ممکن است در دو یا سه بخش خط لوله ثبت شود.

نمودار ۳-۴ - ظرفیت طراحی چهار مسیر اصلی؛ میلیون تن در سال



منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان. رقم KazTransOil مربوط به بخش آتیراو-سامارا است.

۴-۴ - پالایش و پتروشیمی

سه پالایشگاه اصلی آتیراو، پاولودار و شیمکنت مجموعاً حدود ۱۷/۵ میلیون تن نفت را در سال ۲۰۲۵ پالایش کردند. ظرفیت طراحی آنها به ترتیب ۵/۵، ۶ و ۶ میلیون تن و نرخ بهره‌برداری اعلام‌شده ۹۹، ۹۶ و ۱۰۴ درصد بود. متوسط عمق پالایش سه پالایشگاه به ۹۰/۱ درصد و بازده فرآورده‌های سبک به ۷۷/۷ درصد رسید.

جدول ۴-۴ - پالایشگاه‌های اصلی قزاقستان در سال ۲۰۲۵

پالایشگاه	ظرفیت طراحی	سهم KMG	نرخ بهره‌برداری	عمق پالایش	طرح توسعه علنی
آتیراو	۵/۵ میلیون تن	۹۹/۵۳٪	۹۹٪	۸۸/۲۴٪	برنامه بهبود کارایی ۲۰۲۳-۲۰۲۷
پاولودار	۶ میلیون تن	۱۰۰٪	۹۶٪	۹۳/۹۵٪	دیزل زمستانی، هیدروتريتينگ و واحد هیدروژن
شیمکنت	۶ میلیون تن	۴۹/۷۲٪	۱۰۴٪	۸۸/۱۶٪	بررسی افزایش ظرفیت تا ۱۲ میلیون تن

منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان.

در پتروشیمی، مجتمع KPI در آتیراو ۳۷۷ هزار تن پلی پروپیلن تولید کرد و ۳۲۶ هزار تن صادرات داشت. پروژه پلی اتیلن Silleno با ظرفیت ۱/۲۵ میلیون تن در سال و سرمایه اعلام شده حدود ۷/۴ میلیارد دلار از مارس ۲۰۲۵ وارد ساخت اصلی شد. سهامداران آن KMG با ۴۰ درصد، SIBUR با ۳۰ درصد و Sinopec با ۳۰ درصد هستند.

زنجیره خوراک پلی اتیلن شامل واحد جداسازی گاز با سرمایه حدود ۲/۱ میلیارد دلار و دو خط انتقال اتان و پروپان هر کدام نزدیک به ۲۱۰ کیلومتر است. واحد جداسازی برای فرآورش تا ۹/۱ میلیارد مترمکعب گاز خشک تنگیز و تولید سالانه ۱/۶ میلیون تن اتان و حدود ۳۶۰ هزار تن پروپان طراحی شده است. تصمیم نهایی سرمایه گذاری و قراردادهای EPC این اجزا در سال ۲۰۲۵ انجام شد.

۷-۴ - پروژه های توسعه و جهت سرمایه گذاری

سبد پروژه های علنی قزاقستان از افزایش تولید در میادین بزرگ تا فرآورش گاز، ارتقای پالایشگاه ها و ایجاد زنجیره پتروشیمی امتداد دارد. در بالادست، طرح اصلی تنگیز وارد بهره برداری شده است؛ در کاشاقان تمرکز بر توسعه ظرفیت فرآورش گاز و فازهای بعدی تولید قرار دارد؛ و در کاراچاگاناک پروژه های کمپرسور بازتزریق برای حفظ سکوی تولید دنبال می شود.

جدول ۴-۵ - پروژه های اصلی اعلام شده و وضعیت آنها

پروژه	وضعیت	ظرفیت/اثر	مرحله زمانی اعلام شده	اپراتور/کارفرما
FGP/WPMP تنگیز	تکمیل و راه اندازی	۱۲ میلیون تن افزایش ظرفیت نفت	گواهی راه اندازی ژوئن ۲۰۲۵	TCO
کارخانه گاز کاشاقان	۵۴/۸٪ پیشرفت	۱ میلیارد مترمکعب در سال	تکمیل مورد انتظار تا پایان ۲۰۲۶	/ QazaqGaz NCOC
فاز ۲A کاشاقان	FEED و بررسی تصمیم سرمایه گذاری	افزایش ۶/۳ هزار تن در روز	تصمیم پس از FEED؛ زمان برنامه ای	/ NCOC QazaqGaz
کمپرسور ششم کاراچاگاناک	۹۷٪ پیشرفت	۳/۷ میلیارد مترمکعب بازتزریق	سه ماهه دوم ۲۰۲۶	KPO
کارخانه گاز ژاناووزن	ساخت و نصب	تا ۰/۹ میلیارد مترمکعب در سال	در حال اجرا	/ KazGPP KMG
پلی اتیلن Silleno	ساخت اصلی	۱/۲۵ میلیون تن در سال	ساخت فعال در ۲۰۲۶-۲۰۲۷	Silleno

منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان. زمان بندی های آینده برنامه ای است و ممکن است تغییر کند.

در پالایش، افزایش ظرفیت شیمکت تا ۱۲ میلیون تن و پاولودار تا ۹ میلیون تن در مرحله بررسی است. پروژه دیزل زمستانی پاولودار شامل بازسازی واحد هیدروتربیتینگ، افزودن واحد مومزدایی و ساخت واحد هیدروژن با ظرفیت ۱۳'۵۰۰ نرمال مترمکعب در ساعت

است و راهاندازی آن همزمان با تعمیرات ۲۰۲۶ برنامه‌ریزی شده است. آتیرو نیز برنامه رفع گلوگاه و افزایش بازده فرآورده سبک را تا سال ۲۰۲۷ اجرا می‌کند.

۸-۴ بازیگران کلیدی و معماری خرید

وزارت انرژی قزاقستان سیاست‌گذار و طرف دولتی قراردادهای بهره‌برداری است. صندوق ثروت ملی Samruk-Kazyna از طریق مالکیت و قواعد خرید بر شرکت‌های ملی اثر می‌گذارد. KMG محور زنجیره نفت و QazaqGaz محور زنجیره گاز است. در سطح میدان، NCOC، TCO و KPO تصمیم‌های فنی و خرید ابرپروژه‌ها را مدیریت می‌کنند؛ در انتقال نیز CPC، KazTransOil، خط قزاقستان-چین و MunaiTas بازیگران اصلی‌اند.

جدول ۶۴ - نقش و درگاه رسمی بازیگران اصلی

بازیگر	نقش	مالکیت/ساختار	درگاه رسمی خرید یا فروشنده
KMG	نفت؛ اکتشاف تا پالایش و پتروشیمی	شرکت ملی و مالک دارایی‌ها	سامانه خرید Samruk-Kazyna
QazaqGaz	گاز؛ فرآورش، انتقال و فروش	شرکت ملی گاز	بخش خرید و سامانه Samruk-Kazyna
TCO	اپراتور تنگیز	مشارکت Chevron، KMG و ExxonMobil، LUKOIL	بخش تأمین‌کنندگان و فراخوان‌های TCO
NCOC	اپراتور کاشاقان	کنسرسیوم بین‌المللی؛ سهم KMG ۱۶/۸۸٪	بخش Suppliers در وبگاه NCOC
KPO	اپراتور کاراچاگاناک	مشارکت Eni، Shell، Chevron، KMG و LUKOIL	پایگاه فروشندگان، Contract Plan E- و Bidding
KazTransOil و CPC	انتقال نفت	مالکیت‌های مشارکتی	درگاه‌های شرکتی و سامانه گروه
KMG و PetroChem Silleno	پتروشیمی و زیرساخت خوراک	شرکت‌های پروژه	درگاه‌های شرکتی و بسته‌های EPC

منبع: صفحات رسمی شرکت ملی نفت قزاقستان، TCO و KPO و سامانه خرید Samruk-Kazyna.

۴-۸-۱- خرید KMG و پیش‌صلاحیت

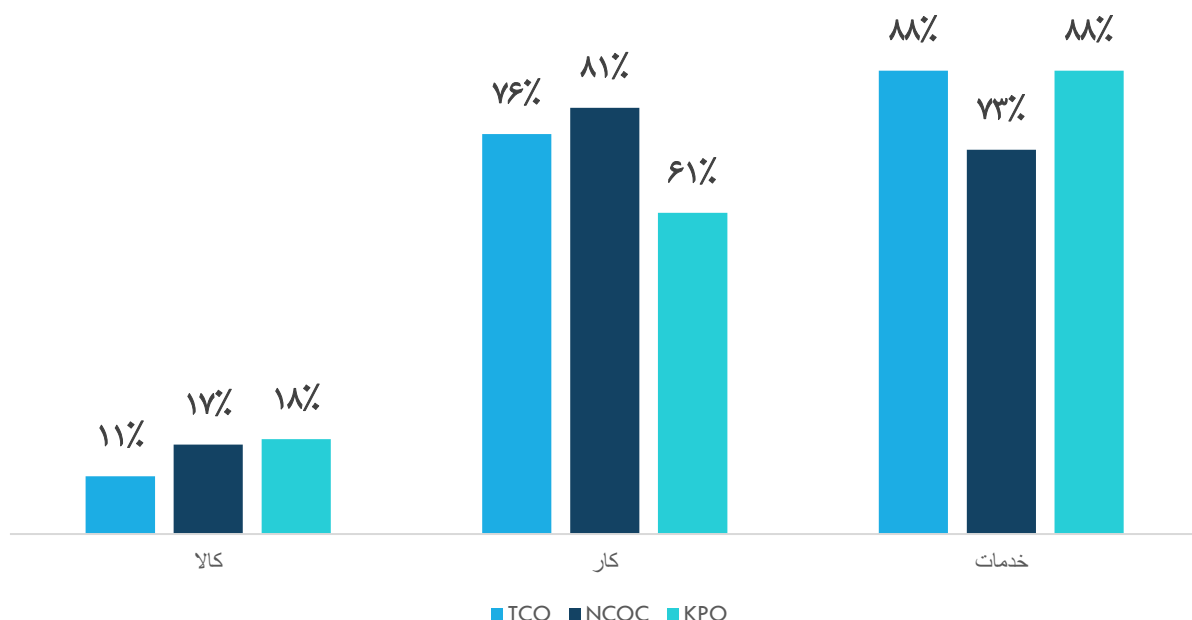
برنامه خرید سالانه گروه KMG در سال ۲۰۲۵ معادل ۱'۲۹۹ میلیارد تنگه بدون مالیات بر ارزش افزوده بود. خرید رقابتی ۶۲۶ میلیارد تنگه یا ۴۸ درصد برنامه را تشکیل داد. در آمار دیگری که قراردادهای بلندمدت و روش‌های خاص را نیز دربر می‌گیرد، ارزش کالا، کار و خدمات تأمین‌شده ۳'۵۹۵ میلیارد تنگه و سهم ساخت داخل ۸۳ درصد گزارش شده است. تفاوت دامنه این دو رقم مانع از مقایسه مستقیم آنهاست.

خرید شرکت‌های گروه از طریق سامانه الکترونیکی Samruk-Kazyna انجام می‌شود. برای ۴۷ گروه کالا، کار و خدمات موردنیاز شرکت‌های تابعه و وابسته KMG، معیار پیش‌صلاحیت تصویب شده است. ورود به فهرست تأمین‌کنندگان واجد صلاحیت شرط شرکت در بخشی از مناقصه‌هاست، اما همه خریدها به مناقصه عمومی محدود نمی‌شود.

۴-۸-۲- ساخت داخل در سه ابرپروژه

در سال ۲۰۲۵ پرداخت به کالا، کار و خدمات محلی در TCO معادل ۲/۵۴۳ میلیارد دلار، در NCOC معادل ۸۶۴ میلیون دلار و در KPO حدود ۱/۲ میلیارد دلار بود. سهم کلی ساخت داخل به ترتیب ۷۰، ۶۱ و ۷۰ درصد گزارش شد. با این حال، ترکیب شاخص میان کالا و خدمات تفاوت زیادی دارد.

نمودار ۴-۲ - سهم ساخت داخل خریدهای سه ابرپروژه در سال ۲۰۲۵



منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان؛ درصد از ارزش خرید هر گروه.

سهم ساخت داخل کالا فقط ۱۱ درصد در ۱۷، TCO درصد در NCOC و ۱۸ درصد در KPO بود؛ در مقابل، این نسبت برای خدمات به ۷۳، ۸۸ و ۸۸ درصد رسید. این الگو نشان می‌دهد محلی‌سازی خدمات و کارها بسیار عمیق‌تر از ساخت تجهیزات است. همچنین رقم «پرداخت محلی» با کل ارزش قرارداد یکسان نیست و از آن نمی‌توان اندازه کامل بازار خرید هر اپراتور را به دست آورد.

۴-۹- محدودیت‌های داده

نخست، آمار KMG غالباً برحسب سهم مالکیت است، در حالی که ارقام میدان و بعضی خطوط انتقال به صورت صددرصد پروژه گزارش می‌شود. دوم، آخرین گزارش سالانه عمومی QazaqGaz مربوط به سال ۲۰۲۴ است و اطلاعات ۲۰۲۵ در قالب گزارش مالی و خبرهای پروژه‌ای پراکنده منتشر شده است. سوم، زمان‌بندی پروژه‌های ۲۰۲۶ تا ۲۰۳۰ برنامه‌ای است و می‌تواند با تصمیم سرمایه‌گذاری، تأمین مالی یا شرایط فنی تغییر کند.

در صفحه رسمی کاشاقان، برای تولید نفت و میعانات ۲۰۲۵ دو رقم متفاوت درج شده است: ۱۷/۹۱۹ میلیون تن در بخش شاخص‌های کلیدی و ۱۸/۲۶۹ میلیون تن در جدول روند. این فصل رقم ۱۷/۹۱۹ را به دلیل سازگاری با تولید متناسب به سهم ۱۶/۸۸ درصدی KMG به کار برده است. اختلاف باید در نسخه نهایی گزارش با اپراتور پروژه کنترل شود.

فهرست کامل پیمانکاران، بسته‌های آتی مناقصه، بودجه خرید هر اپراتور و شرایط تجاری قراردادها در منابع عمومی در دسترس نیست. بنابراین داده‌های رسمی برای شناخت ساختار صنعت، پروژه‌های اعلام‌شده، مالکیت و درگاه‌های خرید کفایت می‌کند، اما برای برآورد کامل بازار پیمانکاری و زمان دقیق خرید به اطلاعات تکمیلی نیاز دارد.

۴-۱۰- جمع‌بندی

صنعت نفت و گاز قزاقستان بر سه ابرپروژه بزرگ، شبکه گسترده خطوط لوله و شرکت‌های ملی KMG و QazaqGaz استوار است. رشد تولید نفت در سال ۲۰۲۵ عمدتاً از تکمیل توسعه تنگیز حاصل شد، در حالی که دارایی‌های عملیاتی KMG تولید تقریباً ثابتی داشتند. در گاز، تفاوت زیاد میان تولید خام و گاز قابل عرضه، نقش بازتزیق و توسعه ظرفیت فرآوری را برجسته می‌کند.

در پایین‌دست، پالایشگاه‌ها به نرخ بهره‌برداری بالا و عمق پالایش نزدیک به ۹۰ درصد رسیده‌اند و برنامه افزایش ظرفیت و تولید سوخت‌های باکیفیت‌تر ادامه دارد. هم‌زمان، پروژه پلی‌اتیلن، واحد جداسازی گاز و خطوط اتان و پروپان یک خوشه جدید پتروشیمی در آتیراو ایجاد می‌کنند. ساختار خرید نیز دوگانه است: سهم ساخت داخل خدمات و کارها بالا، اما سهم کالا پایین‌تر است و دسترسی به خریدهای شبه‌دولتی و ابرپروژه‌ها از مسیرهای نهادی متفاوت انجام می‌شود.



۵- ظرفیت‌های همکاری ایران و قزاقستان در زنجیره نفت و گاز

۵-۱- دامنه و روش تحلیل

این فصل ظرفیت همکاری را از تقاطع چهار دسته شاهد بررسی می‌کند: اندازه واردات قزاقستان، پروژه‌های حال حاضر صنعت نفت و گاز، صادرات ثبت‌شده ایران و وضعیت تعرفه در اتحادیه اقتصادی اوراسیا. نتیجه این روش، برآورد کل بازار نفت و گاز نیست؛ زیرا آمار تجارت در سطح کد چهاررقمی همه کاربردهای صنعتی هر کالا را دربر می‌گیرد و فهرست کامل خرید اپراتورها و پیمانکاران اصلی نیز عمومی نیست.

برای کالاهای، آمار واردات سال ۲۰۲۴ سازمان تجارت جهانی با نرخ‌های جاری تعرفه مشترک اوراسیا و ضمیمه تعهدات موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اوراسیا تطبیق داده شده است. برای سنجش عرضه ایران، ریزداده‌های گمرک جمهوری اسلامی ایران در سال کامل ۱۴۰۳ و ده‌ماهه ۱۴۰۴ به کار رفته است. اختلاف تقویم و سال آماری اجازه محاسبه سهم بازار قطعی را نمی‌دهد؛ از این رو نسبت‌های حاصل فقط برای نشان دادن فاصله مقیاس استفاده شده‌اند.

جدول ۵-۱ - نمای فشرده شواهد اصلی فصل

داده	دوره	مقدار	نماگر
همه کالاهای	۲۰۲۴	۶۰/۴ میلیارد دلار	واردات کل قزاقستان
همه کالاهای	۲۰۲۵	۵/۶ درصد	میانگین ساده تعرفه عمومی
همه ردیف‌های MFN	۲۰۲۵	۲۶/۴ درصد	سهم خطوط بدون تعرفه عمومی
HS چهاررقمی؛ همه کاربردها	۲۰۲۴	۲/۸۴ میلیارد دلار	جمع واردات ده گروه منتخب
کل اقتصاد؛ نه فقط نفت و گاز	۲۰۲۵	۸۵۹/۶ میلیون دلار	واردات خدمات فنی و مهندسی
تجارت کالا؛ مشروط به مبدأ	جاری	۱۵ مه ۲۰۲۵	اجرای موافقت‌نامه تجارت آزاد

منبع: سازمان تجارت جهانی، بانک ملی قزاقستان و کمیسیون اقتصادی اوراسیا؛ محاسبات گزارش.

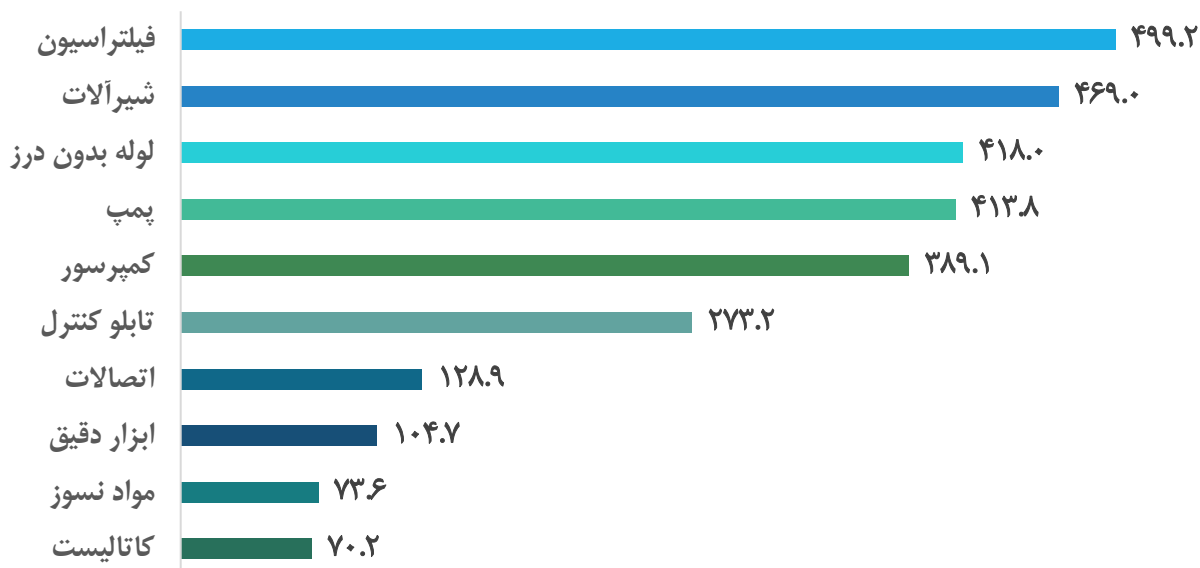
۵-۲- اندازه تقاضای وارداتی و شکاف حضور ایران

پروفایل رسمی سازمان تجارت جهانی نشان می‌دهد قزاقستان در سال ۲۰۲۴ معادل ۶۰/۴ میلیارد دلار کالا وارد کرد. روسیه با ۳۰/۸ درصد، چین با ۲۵/۳ درصد و اتحادیه اروپا با ۱۷/۷ درصد سه مبدأ اصلی بودند. این ترکیب از یک سو اندازه و تنوع بازار وارداتی را نشان می‌دهد و از سوی دیگر بیانگر حضور رقاباتی است که از پیوندهای جغرافیایی، صنعتی یا سرمایه‌گذاری برخوردارند.

در ده گروه کالایی مرتبط با تجهیزات و مواد مصرفی صنعت نفت و گاز، ارزش واردات به ۲/۸۴ میلیارد دلار رسید. تجهیزات تصفیه و جداسازی، شیرآلات، لوله بدون درز، پمپ و کمپرسور هر کدام بازاری نزدیک به ۳۹۰ تا ۵۰۰ میلیون دلار داشتند. با این حال، بخشی

از مصرف این گروه‌ها به آب، ساختمان، معدن، برق و سایر صنایع مربوط است؛ بنابراین ارقام زیر سقف تقاضای بالقوه‌اند، نه فروش قابل دستیابی صنعت نفت و گاز.

نمودار ۱-۵ - واردات قزاقستان از جهان در گروه‌های منتخب، ۲۰۲۴؛ میلیون دلار



منبع: پایگاه Tariff & Trade Data سازمان تجارت جهانی، داده‌های IDB؛ داده‌های نمودار در فایل اکسل فصل درج شده است.

جدول ۲-۵ - حضور ثبت‌شده ایران در چهار بازار وارداتی بزرگ

گروه	واردات جهان ۲۰۲۴	واردات از ایران ۲۰۲۵	نسبت تقریبی
تجهیزات فیلتراسیون و جداسازی؛ ۸۴۲۱	۴۹۹/۲۱ میلیون دلار	۰/۱۸۹ میلیون دلار	۰/۰۳۸٪
شیرآلات صنعتی؛ ۸۴۸۱	۴۶۹/۰۲ میلیون دلار	۰/۲۷۳ میلیون دلار	۰/۰۵۸٪
پمپ مایعات؛ ۸۴۱۳	۴۱۳/۸۰ میلیون دلار	۰/۰۶۱ میلیون دلار	۰/۰۱۵٪
کمپرسور و پمپ هوا؛ ۸۴۱۴	۳۸۹/۱۰ میلیون دلار	۰/۰۵۰ میلیون دلار	۰/۰۱۳٪

منبع: سازمان تجارت جهانی برای واردات کل و فایل تفصیلی اداره آمار قزاقستان برای واردات از ایران. نسبت‌ها به دلیل تفاوت سال، سهم بازار قطعی نیستند.

در هر چهار گروه، نسبت تقریبی حضور ایران کمتر از یک‌دهم درصد است. این فاصله صرفاً ناشی از تعرفه نیست؛ زیرا در چند گروه مهم، نرخ عمومی واردات نیز صفر است. سابقه محدود فروش به قزاقستان، تأییدیه فنی، ثبت فروشنده، خدمات پس از فروش، سازوکار پرداخت و هزینه لجستیک می‌تواند به اندازه تعرفه یا بیش از آن تعیین‌کننده باشد.

۳-۵- موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اوراسیا و معنای پوشش تعرفه‌ای

موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا از ۱۵ مه ۲۰۲۵ لازم‌الاجرا شد. کمیسیون اقتصادی اوراسیا پوشش دسترسی ترجیحی را حدود ۹۰ درصد کل نام‌گذاری کالایی اعلام کرده است. در برخی اطلاع‌رسانی‌های رسمی ایران نیز رقم ۸۷ درصد ردیف‌ها با تعرفه صفر بیان شده است. این دو عدد احتمالاً به تفاوت تعریف، شمارش ردیف‌ها یا برش زمانی مربوط است؛ معیار این فصل نه عدد تیترا، بلکه متن موافقت‌نامه و وضعیت هر کد کالا است.

ضمیمه تعهدات مقرر می‌کند جز اقلام درج‌شده در بخش تعهدات ویژه اتحادیه، عوارض واردات برای کالای واجد مبدأ طرف مقابل از زمان اجرا در سطح صفر مقید شود. بنابراین «پوشش ۹۰ درصدی» به معنای کاهش ۹۰ درصدی نرخ تعرفه، صفر بودن تعرفه همه محموله‌ها یا شمول خودکار هر کالای صادرشده از ایران نیست. جهت تجارت، کد دقیق، فهرست استثنائات و قواعد مبدأ باید هم‌زمان برقرار باشد.

جدول ۳-۵- اجزای تعیین‌کننده نرخ واقعی واردات از ایران به قزاقستان

جزء	پرسش تعیین‌کننده	اثر
طبقه‌بندی کالا	کد ۱۰ رقمی TN VED EAEU چیست؟	نرخ عمومی و استثنا را تعیین می‌کند.
تعهد ترجیحی	کد در فهرست استثنائات EAEU قرار دارد؟	نرخ صفر یا تداوم نرخ عمومی را مشخص می‌کند.
مبدأ	تولید ایران قاعده محصول را احراز می‌کند؟	شرط اصلی استفاده از ترجیح است.
سند مبدأ	گواهی ۳-CT یا اظهار مجاز کامل است؟	نقص سند می‌تواند موجب مطالبه نرخ عمومی شود.
سایر هزینه‌ها	مالیات و هزینه‌های گمرکی چه میزان است؟	تعرفه صفر به معنای واردات بدون هزینه نیست.
خدمات	موضوع قرارداد کالا است یا خدمت؟	تعرفه کالایی، مجوز و مالیات خدمات را آزاد نمی‌کند.

منبع: متن موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اوراسیا و تعرفه مشترک گمرکی اتحادیه.

۴-۵- نرخ تعرفه اقلام منتخب نفت و گاز

میانگین ساده تعرفه عمومی قزاقستان در سال ۲۰۲۵ معادل ۵/۶ درصد بود، اما این میانگین برای قیمت‌گذاری یک تجهیز کاربرد محدودی دارد. نرخ در گروه‌های مرتبط از صفر تا ۱۳ درصد متغیر است و حتی در یک کد چهاررقمی می‌تواند میان زیرردیف‌ها تفاوت داشته باشد. جدول زیر دامنه نرخ‌های قابل اتکا برای چند قلم شاخص را نشان می‌دهد.

جدول ۵-۴الف - تعرفه اقلام خط لوله و تجهیزات فرایندی

کالا	کد	نرخ عمومی	نرخ ایران	نتیجه
لوله خط نفت و گاز، غیرزنگ‌نزن	۷۳۰۴.۱۹	۵ تا ۱۰٪	۰٪	صرفه تعرفه‌ای قابل توجه
لوله جداره و لوله‌گذاری چاه	۷۳۰۴.۲۹	۵ تا ۱۰٪	۰٪	صرفه تعرفه‌ای قابل توجه
سایر لوله بدون درز زنگ‌نزن	۷۳۰۴.۴۹	۵ تا ۱۰٪	نرخ عمومی	در فهرست استثنا
اتصالات لوله آهنی یا فولادی	۷۳۰۷	عمدتاً ۹ تا ۱۰٪	۰٪	صرفه تعرفه‌ای بالا
پمپ سانتریفیوژ	۸۴۱۳.۷۰	۰٪	۰٪	بدون صرفه اضافی
کمپرسور	۸۴۱۴.۸۰	۰٪	۰٪	بدون صرفه اضافی
جداساز نفت و گاز	۸۴۲۱.۳۹.۸۰۰۲	۲٪	۰٪	صرفه محدود
شیرآلات صنعتی	۸۴۸۱.۸۰	۰ تا ۹٪	۰٪	وابسته به زیردیف
قطعات شیرآلات	۸۴۸۱.۹۰.۰۰۰۰	۶٪	۶٪	در فهرست استثنا

منبع: تعرفه مشترک گمرکی اتحادیه اقتصادی اوراسیا، فصل‌های ۷۳ و ۸۴؛ ضمیمه ۱ موافقت‌نامه ایران و اوراسیا.

جدول ۵-۴ب - تعرفه تجهیزات برق، ابزار دقیق و مواد مصرفی

کالا	کد	نرخ عمومی	نرخ ایران	نتیجه
تابلو کنترل و توزیع برق	۸۵۳۷.۲۰ / ۸۵۳۷.۱۰	۰٪	۰٪	بدون صرفه اضافی
ابزار سنجش جریان و سطح	۹۰۲۶.۱۰	۰٪	۰٪	بدون صرفه اضافی
ابزار سنجش فشار	۹۰۲۶.۲۰	۰٪	۰٪	استثنا، اما بی‌اثر در نرخ جاری
کاتالیست‌ها	۳۸۱۵	۵٪	۰٪	صرفه تعرفه‌ای روشن
آجر و مصالح نسوز	۶۹۰۲	۱۲ تا ۱۳٪	۰٪	بیشترین صرفه در اقلام منتخب

منبع: تعرفه مشترک گمرکی اتحادیه اقتصادی اوراسیا، فصل‌های ۳۸، ۶۹، ۸۵ و ۹۰؛ ضمیمه ۱ موافقت‌نامه ایران و اوراسیا. نرخ قطعی به کد ۱۰ رقمی و مبدأ وابسته است.

مزیت تعرفه‌ای در مواد نسوز، اتصالات، برخی لوله‌های نفت و گاز و کاتالیست روشن‌تر است. در مقابل، پمپ، کمپرسور، تابلو کنترل و بخش بزرگی از ابزار دقیق پیش از موافقت‌نامه نیز تعرفه عمومی صفر داشته‌اند. درباره شیرآلات، وضعیت دوگانه است: برخی زیرردیف‌های صنعتی از صفر تا ۹ درصد نرخ عمومی دارند و می‌توانند از ترجیح استفاده کنند، اما قطعات کد ۸۴۸۱۹۰ در فهرست استثنا باقی مانده‌اند.

کاهش تعرفه فقط بر ارزش گمرکی اثر مستقیم دارد. هزینه حمل، بیمه، تأمین مالی، ضمانت، آزمون و گواهی فنی، خدمات پس از فروش و زمان خواب سرمایه در این محاسبه نیست. از این‌رو مزیت ۹ تا ۱۳ واحد درصدی می‌تواند برای اتصالات و نسوز مهم باشد، ولی در اقلام صفر تعرفه، رقابت عملاً بر قیمت تحویل‌شده، قابلیت فنی و شرایط قرارداد متمرکز می‌شود.

۵-۵- حوزه‌های دارای ظرفیت بالاتر همکاری

رتبه‌بندی مقدماتی بر پایه اندازه بازار، پیوند با پروژه‌های رسمی، سابقه صادرات ایران و اثر تعرفه انجام شده است. «اولویت بالا» به معنای آمادگی قطعی یک شرکت یا وجود مناقصه باز نیست؛ بلکه نشان می‌دهد شواهد عمومی بیشتری برای بررسی تجاری آن حوزه وجود دارد.

جدول ۵-۵ - جمع‌بندی حوزه‌های اولویت‌دار

حوزه	واردات قزاقستان	صادرات ایران	چرا ظرفیت دارد؟	محدودیت اصلی	اولویت
لوله خط، جداره چاه و اتصالات	۵۴۶/۹ میلیون دلار واردات	۱۲/۷ میلیون دلار صادرات جهانی در ده‌ماهه ۱۴۰۴	بازار بزرگ و صرفه اقتصادی بالا	استاندارد و متالورژی؛ ۷۳۰۴۴۹ مستثنا	بالا، مشروط
شیرآلات صنعتی	۴۶۹/۰ میلیون دلار	۱۶/۰ میلیون دلار صادرات جهانی در ده‌ماهه ۱۴۰۴	تقاضای گسترده پروژه‌ای و صرفه احتمالی	کلاس فشار، مواد، تأییدیه و قطعات مستثنا	بالا
پمپ و کمپرسور	۸۰۲/۹ میلیون دلار	۱۶/۳ میلیون دلار صادرات جهانی در ده‌ماهه ۱۴۰۴	تقاضای بزرگ ساخت و نگهداری	تعرفه عمومی صفر؛ رقابت برند و قابلیت اطمینان	بالا
فیلتراسیون و جداسازی	۴۹۹/۲ میلیون دلار	۱۳/۲ میلیون دلار صادرات جهانی در ده‌ماهه ۱۴۰۴	پیوند مستقیم با کارخانه‌های گاز و پالایش	تضمین فرایندی؛ صرفه تعرفه‌ای محدود	بالا
کاتالیست و مواد نسوز	۱۴۳/۸ میلیون دلار	۳۵/۶ میلیون دلار صادرات جهانی در ده‌ماهه ۱۴۰۴	تعرفه ۵ و ۱۲ تا ۱۳ درصدی و مصرف دوره‌ای	آزمون صنعتی و تأیید لیسانسور	بالا و تخصصی

حوزه	واردات قزاقستان	صادرات ایران	چرا ظرفیت دارد؟	محدودیت اصلی	اولویت
تابلو کنترل و ابزار دقیق	۳۷۷/۸ میلیون دلار	۳/۲ میلیون دلار صادرات جهانی در ده‌ماهه ۱۴۰۴	در همه پروژه‌های فرایندی کاربرد دارد	تعرفه صفر، گواهی ضدانفجار و یکپارچگی سامانه	متوسط رو به بالا
خدمات فنی و مهندسی	۸۵۹/۶ میلیون دلار؛ کل اقتصاد	آمار نفت و گاز ایران تفکیک نشده	بازار خارجی بزرگ و پروژه‌های متعدد	محلی‌سازی، پیش‌صلاحیت، مجوز و پرداخت	انتخابی و شراکت‌محور

منبع: سازمان تجارت جهانی، بانک ملی قزاقستان، گمرک جمهوری اسلامی ایران، گزارش سالانه ۲۰۲۵ KMG و محاسبات گزارش.

۵-۵-۱- لوله، اتصالات و شیرآلات

واردات لوله بدون درز و اتصالات قزاقستان در سال ۲۰۲۴ در مجموع ۵۴۶/۹ میلیون دلار بود. پروژه دو خط اتان و پروپان هرکدام به طول تقریبی ۲۱۰ کیلومتر، توسعه فرآورش گاز کاشاقان و ژانالوزن و نگهداری شبکه‌های موجود، پیوند پروژه‌ای این گروه را تقویت می‌کند. کاهش تعرفه از دامنه ۵ تا ۱۰ درصد به صفر برای لوله‌های ۷۳۰۴۱۹ و ۷۳۰۴۲۹ و از ۹ تا ۱۰ درصد به صفر برای بیشتر اتصالات، مزیت قیمتی قابل اندازه‌گیری ایجاد می‌کند.

در عین حال، صادرات ۷۳۰۴ ایران در سال ۱۴۰۳ به ۴۴۹/۳ میلیون دلار رسید، اما عمده‌تاً در زیرردیف ۷۳۰۴۹۰ و چند مقصد ثبت شد و در ده‌ماهه ۱۴۰۴ به ۸/۷ میلیون دلار کاهش یافت. این نوسان مانع از آن است که رقم ۱۴۰۳ به‌تنهایی شاهد ظرفیت پایدار لوله خط یا جداره چاه تلقی شود. در شیرآلات نیز اندازه بازار بالا است، ولی وضعیت تعرفه و صلاحیت فنی باید زیرردیف به‌زیرردیف و مشخصه به‌مشخصه بررسی شود.

۵-۵-۲- پمپ، کمپرسور، فیلتراسیون و جداسازی

مجموع واردات پمپ و کمپرسور قزاقستان در سال ۲۰۲۴ حدود ۸۰۳ میلیون دلار بود. کارخانه‌های فرآورش گاز کاشاقان و ژاناوزن، واحد جداسازی گاز تنگیز، سامانه بازتزریق کاراچاگاناک و تعمیرات پالایشگاهی تقاضای مستمر برای تجهیزات دوار، قطعات و خدمات نگهداری ایجاد می‌کنند. با این حال، نرخ عمومی بیشتر پمپ‌های سانتریفیوژ و کمپرسورها صفر است؛ بنابراین موافقت‌نامه مزیت تعرفه‌ای تازه‌ای برای این گروه ایجاد نمی‌کند.

بازار تجهیزات تصفیه و جداسازی به ۴۹۹/۲ میلیون دلار رسید. کد ۸۴۲۱۳۹۸۰۰۲ ویژه جداساز نفت و گاز نرخ عمومی دو درصدی دارد که برای کالای واجد مبدأ ایران صفر می‌شود، ولی بسیاری از زیرردیف‌های دیگر این گروه از ابتدا صفر بوده‌اند. در این حوزه، توان طراحی فرایندی، تضمین عملکرد و دسترسی به قطعات نسبت به صرفه تعرفه‌ای محدود اهمیت بیشتری دارد.

۵-۵-۳- کاتالیست، نسوز، برق و ابزار دقیق

کاتالیست و مواد نسوز از نظر اندازه بازار کوچک‌تر از تجهیزات دوارند، اما ترکیب تعرفه و توان صادراتی ایران آنها را برجسته می‌کند. واردات این دو گروه در قزاقستان ۱۴۳/۸ میلیون دلار بود و صادرات جهانی ثبت‌شده ایران در دهم‌ماه ۱۴۰۴ به ۳۵/۶ میلیون دلار رسید. نرخ عمومی کاتالیست پنج درصد و مواد نسوز ۱۲ تا ۱۳ درصد است و هر دو در صورت احراز مبدأ به صفر می‌رسند. مصرف دوره‌ای در پالایشگاه‌ها، پروژه هیدروتزیتینگ و واحد هیدروژن پاولودار و توسعه پتروشیمی، پیوند تقاضایی این گروه را توضیح می‌دهد.

تابلو کنترل و ابزار دقیق در مجموع بازاری ۳۷۷/۸ میلیون دلاری دارند و در تمام واحدهای فرایندی و خطوط لوله به کار می‌روند؛ با این حال نرخ عمومی آنها صفر و صادرات ثبت‌شده ایران در مقایسه با اندازه بازار محدود است. بنابراین ظرفیت این حوزه بیش از تعرفه به گواهی ضدانفجار، سازگاری با سامانه کنترل، برندهای مورد تأیید و امکان پشتیبانی فنی وابسته است.

۵-۶- پیوند ظرفیت‌ها با پروژه‌های رسمی قزاقستان

گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان چند خوشه تقاضا را نشان می‌دهد: تکمیل و بهره‌برداری پروژه‌های فشار بالا در بالادست، افزایش ظرفیت فرآورش گاز، توسعه خطوط خوراک پتروشیمی، ساخت مجتمع پلی‌اتیلن و نوسازی پالایشگاه‌ها.



جدول زیر گروه‌های کالایی متناظر را نشان می‌دهد؛ این تطبیق، استنباط گزارش است و فهرست خرید قطعی هر پروژه محسوب نمی‌شود.

جدول ۵-۶الف - پروژه‌های فرآورش گاز و بالادست

پروژه	وضعیت/ظرفیت	گروه تقاضای متناظر	مرحله غالب
کارخانه گاز کاشاقان	۵۴/۸٪ پیشرفت؛ ۱ میلیارد مترمکعب	جداسازی، کمپرسور، شیرآلات، ابزار دقیق	تکمیل و راه‌اندازی
فاز ۲۸ کاشاقان	مهندسی پایه؛ افزایش ۶/۳ هزار تن در روز	فرآورش، لوله، کمپرسور، کنترل و مهندسی	پیش از تصمیم نهایی
کمپرسور ششم کاراچاگاناک	۹۷٪ پیشرفت؛ ۳/۷ میلیارد مترمکعب بازتزریق	قطعات، ابزار دقیق و نگهداری فشار بالا	راه‌اندازی و بهره‌برداری
کارخانه گاز ژانالوزن	ساخت؛ تا ۰/۹ میلیارد مترمکعب	تجهیزات فرایندی، لوله، شیرآلات و کنترل	ساخت

منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان؛ تطبیق گروه‌های تقاضا، استنباط گزارش است.

جدول ۵-۶ب - پروژه‌های پتروشیمی، خطوط خوراک و پالایش

پروژه	وضعیت/ظرفیت	گروه تقاضای متناظر	مرحله غالب
پلی اتیلن Silleno	ساخت؛ ۱/۲۵ میلیون تن	تجهیزات فرایندی، شیرآلات، ابزار دقیق و نسوز	ساخت ۲۰۲۶-۲۰۲۷
واحد جداسازی گاز تنگیز	خوراک ۹/۱ میلیارد مترمکعب	کمپرسور، جداسازی، کنترل و تجهیزات فرایندی	ساخت تا ۲۰۲۹
خطوط اتان و پروپان	دو خط حدود ۲۱۰ کیلومتری	لوله، اتصالات، شیرآلات و ایستگاه کنترل	طراحی و ساخت
پالایشگاه پاولودار	هیدروتربیتینگ و واحد هیدروژن	کاتالیست، نسوز، شیرآلات، کنترل و راه‌اندازی	اجرایی

منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان؛ تطبیق گروه‌های تقاضا، استنباط گزارش است.



۷-۵ خدمات فنی و مهندسی و نقش محلی سازی

بانک ملی قزاقستان واردات «خدمات معماری، مهندسی و سایر خدمات فنی» را در سال ۲۰۲۵ معادل ۸۵۹/۶ میلیون دلار گزارش کرده است. این رقم وابستگی قابل توجه اقتصاد قزاقستان به عرضه خارجی خدمات فنی را نشان می‌دهد، اما همه صنایع را پوشش می‌دهد و از آن نمی‌توان اندازه بازار مهندسی نفت و گاز یا سهم قابل دستیابی ایران را استخراج کرد.

در گزارش KMG، سهم ساخت داخل خدمات در سال ۲۰۲۵ برای TCO و KPO هر کدام ۸۸ درصد و برای NCOC معادل ۷۳ درصد بود. در مقابل، سهم ساخت داخل کالا فقط ۱۱، ۱۷ و ۱۸ درصد گزارش شد. این تفاوت نشان می‌دهد فضای وارداتی کالا از خدمات بازتر است و خدمات فنی معمولاً به حضور محلی، نیروی کار داخلی یا مشارکت با شرکت ثبت شده در قزاقستان پیوند می‌خورد. موافقت‌نامه تجارت آزاد این الزامات را خودکار حذف نمی‌کند.

جدول ۷-۵ - تفاوت دسترسی به بازار کالا و خدمات

موضوع	کالا	خدمات فنی و مهندسی
اثر موافقت‌نامه	کاهش یا حذف عوارض واردات برای کالای واجد مبدأ	آزادسازی خودکار ثبت، مجوز یا مالیات ایجاد نمی‌کند
شاخص ساخت داخل ابرپروژه‌ها	۱۱٪ TCO؛ ۱۷٪ NCOC؛ ۱۸٪ KPO	۸۸٪ KPO؛ ۷۳٪ NCOC؛ ۸۸٪ TCO
شرط غالب ورود	کد تعرفه، مبدأ، انطباق فنی و ثبت فروشنده	پیش‌صلاحیت، حضور یا شریک محلی، نیروی کار و تضمین
داده عمومی بازار	ارزش واردات کالایی در دسترس است	تفکیک نفت و گاز از رقم ۸۵۹/۶ میلیون دلار ممکن نیست

منبع: بانک ملی قزاقستان و گزارش سالانه ۲۰۲۵ KMG؛ تفسیر گزارش.

۸-۵ محیط رقابتی و جایگاه ایران

گزارش سالانه ۲۰۲۵ KMG نشان می‌دهد چین در بازار انرژی قزاقستان فقط فروشنده کالا نیست. CNPC در دارایی‌های بالادستی و پالایشگاه شیمیکنت شریک است و Sinopec نیز ۳۰ درصد پروژه پلی‌اتیلن Silleno را در اختیار دارد. چنین حضور سرمایه‌گذاری با قراردادهای مهندسی، تأمین مالی و زنجیره تأمین پیوند می‌خورد. روسیه نیز به سبب هم‌مرزی، عضویت در اتحادیه اقتصادی اوراسیا و سهم ۳۰/۸ درصدی از کل واردات قزاقستان، در موقعیت تثبیت‌شده‌ای قرار دارد.



جایگاه بالقوه ایران متفاوت است: فاصله جغرافیایی نسبتاً کوتاه از مسیر خزر، موافقت‌نامه تجارت آزاد، تجربه ساخت برخی تجهیزات و مواد مصرفی و ظرفیت خدمات مهندسی، امکان حضور در بسته‌های تخصصی و زنجیره تأمین را ایجاد می‌کند؛ اما ایران فاقد شبکه مالکیت و تأمین مالی هم‌تراز حضور چین در ابرپروژه‌هاست. بنابراین مزیت قابل مشاهده ایران بیشتر در کالاهای دارای صرفه تعرفه‌ای، اقلام جایگزینی و نگهداری و خدمات تخصصی همراه با شریک محلی قرار می‌گیرد، نه لزوماً در نقش راهبر مالی ابرپروژه.

۵-۹- شرایط مؤثر بر عملیاتی‌شدن همکاری

جدول ۵-۸ - موانع و بازیگران مرتبط

موضوع	اثر اقتصادی	بازیگر مرتبط	وضعیت اطلاعات
کد تعرفه و مبدأ	تعیین نرخ صفر یا عمومی	گمرک قزاقستان و مراجع گواهی مبدأ	متن رسمی موجود؛ تطبیق محصولی لازم
انطباق فنی	هزینه آزمون، گواهی و زمان ورود	مراجع مقررات فنی اوراسیا و کارفرما	وابسته به محصول و پروژه
ثبت و پیش‌صلاحیت فروشنده	امکان حضور در خرید و مناقصه	Samruk-Kazyna، KMG، TCO KPO و NCOC	درگاه‌ها عمومی؛ نتیجه ارزیابی عمومی نیست
ساخت داخل	اثر بر امتیاز و ساختار قرارداد	اپراتور و پیمانکار اصلی	در خدمات بالا؛ در کالا پایین‌تر
پرداخت و تضمین	هزینه مالی و قابلیت اجرای قرارداد	بانک‌ها، کارفرما و مؤسسه تضمین	شرایط معامله عمومی نیست
حمل و نقل	قیمت تحویل‌شده و زمان سرمایه در گردش	حمل‌کننده، راه‌آهن، بنادر و گمرک	هزینه مسیر در این فصل محاسبه نشده
پیمانکار EPC	دسترسی به بسته‌های واگذارشده	پیمانکار اصلی پروژه	فهرست بسته‌های آتی کامل عمومی نیست

منبع: متن موافقت‌نامه، گزارش‌های رسمی KMG و ساختارهای خرید معرفی‌شده در فصل سوم.

در سال ۲۰۲۵، برنامه خرید KMG معادل ۱'۲۹۹ میلیارد تنگه و خرید رقابتی ۶۲۶ میلیارد تنگه یا ۴۸ درصد برنامه بود. خریدهای گروه از سامانه Samruk-Kazyna انجام می‌شود و برای ۴۷ گروه کالا، کار و خدمات معیار پیش‌صلاحیت وجود



دارد. در سه ابرپروژه، مسیر تصمیم‌گیری مستقل اپراتورها و پیمانکاران اصلی نیز اهمیت دارد. بنابراین شناسایی تقاضای پروژه‌ای باید با معماری خرید هر بازیگر همراه باشد.

هزینه مقایسه‌ای مسیرهای حمل در این فصل درج نشده است، زیرا داده معتبر قیمت و زمان تحویل باید از شرکت‌های حمل، راه‌آهن و بنادر برای نوع بار مشخص دریافت شود. این خلأ بر رتبه‌بندی تعرفه‌ای اثر نمی‌گذارد، اما می‌تواند ترتیب اقتصادی نهایی فرصت‌ها را تغییر دهد؛ به‌ویژه برای لوله، نسوز و کالاهای حجیم.

۵-۱۰- محدودیت‌های تحقیق

نخست، ارزش واردات کدهای چهاررقمی، مصرف انحصاری صنعت نفت و گاز نیست. دوم، نرخ تعرفه در سطح ۱۰ رقی تعیین می‌شود و دامنه‌های گزارش شده برای اظهار گمرکی کافی نیست. سوم، داده بازار، واردات از ایران و صادرات ایران به دوره‌های یکسان تعلق ندارند و نسبت‌ها فقط تقریبی‌اند. چهارم، رقم ۸۵۹/۶ میلیون دلار خدمات فنی همه صنایع را دربر می‌گیرد و تفکیک نفت و گاز عمومی نشده است.

پنجم، برنامه‌های پروژه‌ای آینده تغییرپذیرند و وجود پروژه به معنای باز بودن بسته خرید نیست. ششم، اطلاعات عمومی درباره بودجه خرید اپراتورها، فهرست پیمانکاران جزء، شرایط پرداخت، تضمین و قیمت حمل کامل نیست. هفتم، نرخ‌های تعرفه و فهرست استثنائات ممکن است با مصوبات بعدی تغییر کند؛ تاریخ برش این فصل ۷ سپتامبر ۲۰۲۶ است.

۵-۱۱- جمع‌بندی

بازار قزاقستان در گروه‌های منتخب تجهیزات و مواد مرتبط با نفت و گاز، واردات قابل توجهی دارد و حضور ثبت‌شده ایران در چند گروه بزرگ هنوز بسیار محدود است. موافقت‌نامه تجارت آزاد در اتصالات، بعضی لوله‌های نفت و گاز، کاتالیست و به‌ویژه مواد نسوز مزیت تعرفه‌ای ملموس ایجاد می‌کند. در پمپ، کمپرسور، تابلو کنترل و ابزار دقیق، نرخ عمومی غالباً صفر است و مزیت رقابتی باید از قیمت تحویل‌شده، کیفیت، تأییدیه و خدمات پس از فروش حاصل شود.

بر پایه شواهد رسمی، لوله و اتصالات، شیرآلات، تجهیزات دوار، فیلتراسیون و جداسازی و مواد مصرفی پالایش و پتروشیمی ظرفیت بررسی بالاتری دارند. بازار خدمات فنی نیز بزرگ است، اما محلی‌سازی بالای خدمات در سه ابرپروژه و نبود تفکیک نفت و گاز، ورود مستقل را محدود می‌کند. پیوند ظرفیت ایران با پروژه‌های فرآورش گاز، خطوط خوراک، نوسازی پالایشگاه و بهره‌برداری از میادین، واقع‌بینانه‌تر از اتکا به عدد کلی تعرفه یا رقابت مستقیم با سرمایه‌گذاری یکپارچه چین است.



۶- زیرساخت‌های عملیاتی، الزامات ورود و موانع اجرای همکاری

۶-۱- دامنه و روش تحلیل

فصل قبل نشان داد که صفر یا پایین بودن تعرفه، به‌تنهایی به فروش در بازار نفت و گاز قزاقستان منجر نمی‌شود. پس از انتخاب یک کالا یا خدمت، پنج مانع عملیاتی باید هم‌زمان بررسی شود: امکان تحویل با قیمت و زمان رقابتی، انطباق با مقررات فنی اتحادیه اقتصادی اوراسیا، ورود به سامانه و فهرست فروشندگان خریدار، توان اجرای محلی و خدمات پس از فروش، و قابلیت دریافت وجه و ارائه تضمین‌های قراردادی. این فصل همین لایه دوم دسترسی به بازار را بررسی می‌کند.

منابع اصلی فصل، اطلاعاتی‌های رسمی دولت قزاقستان درباره کریدور شمال-جنوب، اسناد کمیسیون اقتصادی اوراسیا، گزارش سالانه ۲۰۲۵ شرکت ملی نفت قزاقستان و صفحات رسمی خرید KPO است. در مواردی که داده عمومی برای نرخ حمل، زمان مرز یا کانال پرداخت وجود ندارد، خلأ داده صریحاً ثبت شده و به‌جای عددسازی، متغیرهای لازم برای مصاحبه تخصصی معرفی شده است.

جدول ۶-۱ - لایه‌های دسترسی عملیاتی به بازار

لایه	پرسش اصلی	شاهد قابل اتکا	پیام تحلیلی
مرز و حمل	آیا کالا با هزینه و زمان قابل رقابت تحویل می‌شود؟	مسیر، نرخ معتبر، توقف‌ها، اسناد و مسئولیت تحویل	برتری تعرفه‌ای ممکن است با حمل گران یا نامطمئن خنثی شود.
انطباق فنی	چه مقرر و چه شکل ارزیابی لازم است؟	مشخصات محصول، مقرر و اوراسیا، گزارش آزمون و گواهی/اظهار	کد تعرفه به‌تنهایی برای تعیین الزام فنی کافی نیست.
خرید و پیش‌صلاحیت	خریدار از چه درگاه و با چه معیارهایی خرید می‌کند؟	سامانه خرید، برنامه قرارداد و پایگاه فروشنده	ثبت در یک درگاه جایگزین شناخت شرکت خریدار و دسته خرید نیست.
اجرای محلی	چه بخش‌هایی باید در قزاقستان انجام شود؟	سهم ساخت داخل، خدمات محلی، HSE و پشتیبانی	برای خدمات، حضور یا شریک محلی معمولاً وزن بیشتری از مزیت تعرفه دارد.
پرداخت و قرارداد	وجه، ضمانت و بیمه چگونه قابل اجراست؟	پذیرش بانک‌ها، ارز، ضمانت‌نامه، بیمه و قانون حاکم	موافقت‌نامه تجارت آزاد به‌خودی‌خود زیرساخت بانکی ایجاد نمی‌کند.



منبع: جمع‌بندی گزارش بر پایه منابع رسمی دولت قزاقستان، کمیسیون اقتصادی اوراسیا، KMG و KPO.

۶-۲- ساختار حمل‌ونقل میان ایران و قزاقستان

دو خانواده مسیر برای تجارت دو کشور اهمیت مستقیم دارد. مسیر زمینی از قزاقستان و ترکمنستان به ایران می‌رسد و می‌تواند به‌صورت ریلی یا جاده‌ای استفاده شود. مسیر خزر نیز حمل داخلی تا بنادر ایران، عملیات بندری و دریایی تا آکتائو یا کوریک و سپس حمل داخلی در قزاقستان را ترکیب می‌کند. انتخاب میان این دو مسیر بدون دانستن نوع کالا، ابعاد، وزن، محل تحویل، فوریت و تجهیزات بارگیری ممکن نیست؛ در نتیجه هیچ مسیر واحدی را نمی‌توان برای همه تجهیزات نفت و گاز ارزان‌تر دانست.

خبر رسمی دولت قزاقستان در نوامبر ۲۰۲۲ هدف افزایش جریان کالا از یک میلیون به چهار میلیون تن در سال را اعلام کرد. در همان خبر، ساده‌سازی تشریفات گمرکی، تعرفه سراسری حمل، سند حمل واحد، سامانه اطلاعاتی مشترک و پایلوت جاده‌ای قزاقستان-ترکمنستان-ایران با پلمب نابوری به‌عنوان اجزای نقشه راه ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۵ مطرح شد. این موارد «اقدامات توافق‌شده یا قابل بررسی» هستند؛ منبع رسمی نتیجه اجرای کامل همه آنها را منتشر نکرده است.

جدول ۶-۲ - مقایسه کیفی دو مسیر اصلی حمل

مسیر	ترکیب عملیات	تناسب اولیه	ریسک‌های هزینه‌ای
زمینی از ترکمنستان	ریل یا جاده، عبور از یک کشور ترانزیتی و تشریفات مرزی	بار عمومی و تجهیزات قابل حمل زمینی؛ وابسته به مقصد نهایی و دسترسی ریلی	توقف مرزی، اسناد ترانزیت، پلمب، تعویض وسیله یا واگن و حمل داخلی تا پروژه
خزر	حمل داخلی در ایران، عملیات بندری، سفر دریایی، بندر قزاقستان و حمل داخلی	بار حجیم یا سنگین در صورت وجود سرویس و تجهیزات مناسب	بارگیری مجدد، هزینه بندری، انتظار کشتی، شرایط جوی، دموراز و فاصله بندر تا محل پروژه

منبع: دولت قزاقستان، تفاهم حمل و نقشه راه ۲۰۲۲؛ خبر رسمی مذاکرات حمل‌ونقل و پایانه‌های خزر، ژانویه ۲۰۲۵؛ تفسیر گزارش.

در ژانویه ۲۰۲۵ نیز دولت قزاقستان اعلام کرد که افزایش بار در کریدور شمال-جنوب و نوسازی پایانه‌های آکتائو، کوریک، انزلی و امیرآباد در مذاکرات دو کشور بررسی شده است. استمرار طرح موضوع در سطح دولت اهمیت کریدور را تأیید می‌کند، اما از آن نمی‌توان نرخ حمل، تناوب سرویس، ظرفیت رزرو شده یا زمان قطعی تحویل را استخراج کرد. این متغیرها ماهیت اپراتوری دارند و باید برای یک محموله تعریف‌شده از شرکت‌های حمل، راه‌آهن، خطوط کشتیرانی و بنادر دریافت شوند.



جدول ۳-۶ - وضعیت اطلاعات اقدامات حمل و نقلی توافق شده

موضوع	صورت اعلام شده	مرحله در منبع رسمی	آنچه هنوز باید احراز شود
هدف جریان بار	افزایش از ۱ به ۴ میلیون تن در سال	هدف کمی در خبر ۲۰۲۲	عملکرد نهایی و سهم هر شیوه حمل
تشریفات و اسناد	ساده سازی گمرک، سند حمل واحد و سامانه اطلاعاتی	برای درج در نقشه راه	دامنه اجرا، گمرک های مشمول و رویه جاری
تعرفه سراسری	ایجاد یا بررسی نرخ واحد مسیر	برای درج در نقشه راه	جدول نرخ معتبر، مدت اعتبار و شرایط بار
پلمب ناوبری	پایلوت جاده ای سه کشوری	پروژه آزمایشی	نتیجه پایلوت و پوشش فعلی
پایانه های خزر	بررسی نوسازی چهار پایانه	موضوع مذاکره در ۲۰۲۵	پروژه مصوب، زمان بندی، تجهیزات و ظرفیت عملیاتی

منبع: دولت قزاقستان، ۳ نوامبر ۲۰۲۲ و ۳۰ ژانویه ۲۰۲۵. نبود گزارش عمومی از نتیجه، به معنای عدم اجرا نیست.

۳-۶ - اجزای هزینه تحویل و خلأ داده حمل

برای تجهیزات نفت و گاز، مقایسه صرف «کرایه اصلی» گمراه کننده است. قیمت تحویل شده از حمل داخلی ایران، کرایه بین المللی، هزینه مرز و ترانزیت، عملیات بندری یا بارگیری مجدد، حمل داخلی قزاقستان، بیمه، توقف و دمو راژ، بسته بندی و گاهی تجهیزات بار سنگین تشکیل می شود. همچنین یک نرخ بدون تاریخ اعتبار، نوع واگن یا کامیون، ابعاد کالا، اینکوترمز و مقصد نهایی قابلیت مقایسه ندارد.

منابع رسمی بررسی شده نرخ قابل تعمیم برای تجهیزات نفت و گاز ارائه نمی کنند. بنابراین فایل اکسل فصل شامل برگه «قالب هزینه حمل» است که پس از مصاحبه با مشاوران حمل تکمیل می شود و هزینه کل، هزینه هر تن و هزینه هر مترمکعب را محاسبه می کند. تا پیش از تکمیل این برگه، رتبه بندی نهایی میان لوله و اقلام حجیم، تجهیزات دوار با ارزش بالا و مواد مصرفی نباید صرفاً بر پایه تعرفه انجام شود.

جدول ۴-۶ - حداقل اطلاعات لازم برای نرخ قابل استفاده

گروه	اطلاعات لازم	خطای رایج در مقایسه
مشخصات بار	شرح کالا، تعداد بسته، وزن، حجم، ابعاد، خطرناک یا عادی بودن	مقایسه نرخ های مربوط به بارهای نامشابه



گروه	اطلاعات لازم	خطای رایج در مقایسه
مسیر و وسیله	مبدأ، مقصد، گره‌های مرزی/بندری، نوع کامیون، واگن یا کشتی	ذکر نام کریدور بدون مسیر واقعی تحویل
دامنه قیمت	هزینه‌های مشمول و غیرمشمول، ارز، مالیات، بیمه و اینکوترمز	مقایسه کرایه پایه با قیمت همه‌شمول
زمان	زمان حرکت، انتظار، مرز، بارگیری مجدد و حمل داخلی	ثبت زمان خوش‌بینانه بدون توقف‌ها
اعتبار نرخ	تاریخ استعلام، مدت اعتبار، شرط ظرفیت و نوسان سوخت/ارز	استفاده از نرخ قدیمی به عنوان نرخ بازار

منبع: چارچوب مصاحبه حمل ایران-قزاقستان و جمع‌بندی روش‌شناختی گزارش؛ داده‌های قابل تکمیل در فایل اکسل فصل.

۴-۶ - مقررات فنی و ارزیابی انطباق

قزاقستان عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیاست و الزامات فنی اتحادیه در قلمرو آن لازم‌الاجراست. کمیسیون اقتصادی اوراسیا تصریح می‌کند که مقررات فنی اتحادیه الزامات اجباری ایمنی را تعیین می‌کنند. بنابراین برخورداری از تعرفه ترجیحی برای کالای ایرانی، جایگزین تعیین مقرره، آماده‌سازی پرونده فنی و اخذ گواهی یا اظهار انطباق حسب مورد نیست.

یک تجهیز ممکن است هم‌زمان زیر چند مقرره قرار گیرد. برای نمونه، یک تابلو یا ابزار دقیق قابل استفاده در محیط انفجاری می‌تواند با مقررات تجهیزات فشار ضعیف، سازگاری الکترومغناطیسی و تجهیزات محیط‌های انفجاری ارتباط داشته باشد. همچنین الزامات مناقصه یا استاندارد شرکتی خریدار ممکن است از حداقل مقرره اتحادیه فراتر رود. در نتیجه، کنترل انطباق باید از مشخصات واقعی محصول و شرایط نصب آغاز شود، نه از عنوان کلی کالا یا صرف کد تعرفه.

جدول ۵-۶ - مقررات منتخب مرتبط با تجهیزات نفت و گاز

مقرره	موضوع	نمونه کاربرد	نکته کنترل
TR CU ۰۰۴/۲۰۱۱	ایمنی تجهیزات فشار ضعیف	تابلو، منبع تغذیه و اجزای برقی مشمول	دامنه ولتاژ، استثناها و شکل ارزیابی
TR CU ۰۱۰/۲۰۱۱	ایمنی ماشین‌آلات و تجهیزات	پمپ، کمپرسور و مجموعه‌های مکانیکی/فرایندی	نام محصول و فهرست کالایی مقرره
TR CU ۰۱۲/۲۰۱۱	تجهیزات محیط‌های انفجاری	موتور، ابزار دقیق، جعبه اتصال و تجهیزات ضدانفجار	طبقه‌بندی ناحیه، نوع حفاظت و مدارک آزمون



مقرره	موضوع	نمونه کاربرد	نکته کنترل
TR CU ۰۲۰/۲۰۱۱	سازگاری الکترومغناطیسی	کنترلر، ابزار دقیق و تجهیزات الکترونیکی	تداخل، مصنویت و فهرست محصولات
TR CU ۰۳۲/۲۰۱۳	ایمنی تجهیزات تحت فشار	مخزن، مبدل، بویلر و مجموعه تحت فشار	فشار، حجم، نوع سیال و طبقه خطر
TR EAEU ۰۴۹/۲۰۲۰	الزامات خطوط لوله اصلی هیدروکربنی	طراحی، ساخت و بهره‌برداری خط لوله اصلی	الزام پروژه‌ای را با گواهی محصول یکسان ندانستن

منبع: کمیسیون اقتصادی اوراسیا، صفحات رسمی مقررات

گام بعد از تعیین مقرره، شناسایی نهاد ارزیابی انطباق و آزمایشگاه دارای صلاحیت در سجل رسمی اتحادیه است. این مرحله باید پیش از قیمت‌گذاری نهایی انجام شود، زیرا آزمون نمونه، ترجمه مدارک، بازرسی تولید و مدت صدور می‌تواند بر هزینه و زمان تحویل اثر بگذارد. نبود یک برآورد عمومی از این هزینه‌ها یکی دیگر از محدودیت‌های تحقیق است و برای هر محصول باید جداگانه استعلام شود.

۵-۶ معماری خرید، ثبت فروشنده و پیش‌صلاحیت

بازار نفت و گاز قزاقستان یک درگاه خرید واحد ندارد. شرکت‌های گروه KMG در چارچوب قانون خرید نهادهای شبه‌دولتی و رویه‌های صندوق Samruk-Kazyna فعالیت می‌کنند و از سامانه خرید الکترونیکی استفاده می‌شود. در مقابل، اپراتورهای ابرپروژه و پیمانکاران اصلی رویه‌ها و پایگاه‌های فروشنده خاص خود را دارند. بنابراین شرکت ثبت‌شده در یک سامانه، لزوماً به مناقصات همه اپراتورها دسترسی ندارد.

KPO نمونه روشنی از این ساختار است. صفحه رسمی این شرکت ثبت در SAP Business Network، تکمیل پرسشنامه فروشنده و انتخاب دقیق کالا یا خدمت در سطح چهارم را برای حضور در فرایند خرید بیان می‌کند. KPO همچنین برنامه سالانه و برنامه میان‌مدت خرید تا افق پنج سال را منتشر می‌کند. این برنامه‌ها الزاماً مناقصه باز نیستند، اما برای تشخیص زودهنگام حوزه و زمان احتمالی خرید از جست‌وجوی مقطعی مناقصه مفیدترند.



جدول ۶-۶ - کانال‌های اصلی ورود به خرید

حوزه خریدار	نمونه	درگاه یا رویه	عامل تعیین‌کننده
گروه شبه‌دولتی	KMG و شرکت‌های تابعه	سامانه خرید Samruk-Kazyna؛ SK Store برای برخی اقلام	ثبت، دسته خرید، اسناد مناقصه و پیش‌صلاحیت در گروه‌های مشمول
اپراتور قرارداد مشارکت	KPO	پایگاه فروشندگان و SAP Business Network	ارزیابی مقدماتی، پرسشنامه کامل و طبقه‌بندی دقیق کالا/خدمت
ابروژه مستقل	NCOC و TCO	رویه اختصاصی اپراتور و پیمانکار اصلی	مشخصات فنی، HSE، سابقه، فهرست برند و توان پشتیبانی
اجرای پروژه	پیمانکار EPC/EPCM و پیمانکار بسته	فهرست فروشنده و خرید پروژه	قرار گرفتن در فهرست سازنده/فروشنده پیش از بسته خرید

منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ KMG؛ صفحات رسمی ثبت فروشنده و برنامه قرارداد KPO؛ تفسیر گزارش.

جدول ۶-۷ - شاخص‌های ساختار خرید KMG در سال ۲۰۲۵

شاخص	مقدار	دامنه تعریف	معنای تحلیلی
برنامه سالانه خرید	۱'۲۹۹ میلیارد تنگه	بدون مالیات بر ارزش افزوده	اندازه کانال رسمی برنامه خرید
خرید رقابتی	۶۲۶ میلیارد تنگه؛ ۴۸ درصد	مناقصه باز، درخواست قیمت، خرید الکترونیکی و بورس	کمتر از نصف برنامه در این دسته گزارش شده است
گروه‌های پیش‌صلاحیت	۴۷ گروه کالا، کار و خدمات	مورد تأیید کمیسیون صندوق برای شرکت‌های KMG	بخشی از آمادگی فروشنده باید پیش از مناقصه شکل گیرد
کل تأمین	۳'۵۹۵ میلیارد تنگه؛ ساخت داخل ۸۳ درصد	شامل قراردادهای بلندمدت و رویه‌های ویژه	با برنامه سالانه دامنه یکسان ندارد
آف‌تیک	۱۲۴ قرارداد؛ ۱۶/۰۳۱ میلیارد تنگه	شرکت‌های تابعه و وابسته تا پایان ۲۰۲۵	محلی‌سازی و جایگزینی واردات یک جهت فعال سیاست خرید است

منبع: شرکت ملی نفت قزاقستان، گزارش سالانه ۲۰۲۵، بخش روابط با تأمین‌کنندگان. ارقام برنامه سالانه و کل تأمین به دلیل تفاوت دامنه مستقیماً قابل تقسیم نیستند.



۶-۶ - محلی سازی و مدل اجرای خدمات

در گزارش KMG، ساخت داخل در خدمات و کارها معمولاً بیش از کالا گزارش شده است. این الگو نشان می‌دهد که فروش مستقل یک کالای وارداتی و ارائه خدمت پروژه‌ای دو مدل ورود متفاوت‌اند. برای کالا، مزیت فنی، قیمت تحویل شده و تأییدیه اهمیت دارد؛ اما برای نصب، راه‌اندازی، تعمیرات، آموزش و مهندسی، توان حضور در محل، نیروی انسانی، HSE و استمرار پشتیبانی به عناصر اصلی ارزیابی تبدیل می‌شود.

برنامه جایگزینی واردات KMG نیز از قرارداد آف‌تیک برای تولید کالا در قزاقستان استفاده می‌کند. گزارش سالانه ۲۰۲۵ از ۱۲۴ قرارداد آف‌تیک به ارزش حدود ۱۶ میلیارد تنگه خبر می‌دهد. این داده به معنای بسته بودن بازار به روی عرضه خارجی نیست؛ بلکه نشان می‌دهد در محصولاتی که تقاضای تکرارشونده و حجم کافی دارند، انتقال بخشی از مونتاژ، تولید یا خدمات به قزاقستان می‌تواند با جهت سیاست خرید سازگارتر باشد. برای اقلام کم‌تیراژ و بسیار تخصصی، نماینده فنی یا شریک خدماتی ممکن است از احداث ظرفیت تولیدی اقتصادی‌تر باشد.

جدول ۸-۶ - تناسب مدل حضور با نوع عرضه

نوع عرضه	ویژگی بازار	مدل‌های محتمل	داده لازم پیش از انتخاب
کالای استاندارد و تکرارشونده	تقاضای چند خریدار و امکان جایگزینی واردات	صادرات، توزیع محلی، مونتاژ یا تولید مشترک	حجم خرید سالانه، فهرست سازنده، صرفه مقیاس و آف‌تیک
تجهیز تخصصی کم‌تیراژ	ارزش بالا و تعداد محدود	صادرات مستقیم یا نماینده و پشتیبانی محلی	مشخصات فنی، سابقه عملکرد، قطعات یدکی و زمان پاسخ
خدمت نگهداری یا تعمیر	نیاز به حضور و واکنش سریع	شریک محلی، تیم مشترک یا شرکت ثبت‌شده	مجوز، نیروی انسانی، HSE، مالیات و مسئولیت قراردادی
مهندسی و بسته پروژه	ریسک عملکرد و هماهنگی چند رشته	کنسرسیوم یا پیمان فرعی با بازیگر واجد سابقه	دامنه کار، ضمانت عملکرد، بیمه و فهرست پیمانکاران اصلی

منبع: گزارش سالانه ۲۰۲۵ KMG و تحلیل ساختار بازار. تعیین شکل حقوقی و مالیاتی نیازمند بررسی تخصصی معامله است.

۶-۷ - پرداخت، تضمین و ریسک قراردادی

اطلاعیه رسمی اجرای موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اوراسیا درباره ترجیحات کالایی و کاهش موانع تجاری است و یک سازوکار عمومی مشخص برای تسویه بانکی یا پذیرش ضمانت‌نامه معرفی نمی‌کند. از این رو قابلیت اجرای پرداخت باید در



سطح هر معامله و پیش از ارائه قیمت قطعی احراز شود. نام بانک، ارز قرارداد، مسیر انتقال، هزینه تبدیل، امکان استرداد وجه و پذیرش ضمانت نامه از سوی خریدار اجزای جداگانه این ارزیابی اند.

در قراردادهای پروژه ای، ریسک فقط دریافت وجه نیست. ضمانت شرکت در مناقصه، پیش پرداخت، حسن انجام کار، بیمه مسئولیت، جریمه تأخیر، تضمین عملکرد و دوره رفع عیب می تواند سرمایه در گردش و قیمت نهایی را تغییر دهد. نبود اطلاعات عمومی درباره شرایط دقیق همه اپراتورها مانع ارائه نرخ واحد برای هزینه مالی است. اسناد هر مناقصه و تأیید کتبی بانک یا مؤسسه ضمانت، مبنای قابل اتکاتری از اعلام شفاهی امکان پرداخت است.

جدول ۹-۶ - مؤلفه های مالی و قراردادی مؤثر بر قیمت پیشنهادی

مؤلفه	آنچه باید روشن باشد	اثر اقتصادی در صورت ابهام
مسیر دریافت وجه	بانک های مبدأ و مقصد، ارز، کارمزد، زمان و قابلیت برگشت	افزایش هزینه تبدیل، تأخیر و ریسک وصول
پیش پرداخت	درصد، زمان آزادسازی و نوع ضمانت	افزایش یا کاهش نیاز سرمایه در گردش
ضمانت نامه ها	صادرکننده قابل قبول، مبلغ، مدت و متن مطالبه	هزینه مالی و محدودیت ظرفیت اعتباری
تحويل و ریسک	اینکوترمز، انتقال مالکیت، بیمه و مسئولیت گمرک	تفاوت میان قیمت کارخانه و قیمت تحويل شده
پذیرش و عملکرد	آزمون، معیار قبول، جریمه، دوره تضمین و قطعات یدکی	ذخیره ریسک فنی و نقدینگی
حل اختلاف	قانون حاکم، زبان، داور یا دادگاه و قابلیت اجرای رأی	هزینه حقوقی و ریسک اجرای قرارداد

منبع: تحلیل قراردادهای پروژه ای بر پایه ساختار خرید معرفی شده در منابع رسمی؛ شرایط قطعی فقط از اسناد هر مناقصه قابل استخراج است.

۸-۶ - سازوکارهای نهادی مؤثر بر تسهیل همکاری

کارکرد نهادها در این بازار یکسان نیست. اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کمیسیون آن مرجع اصلی ترجیحات تعرفه ای، قواعد مبدأ و مقررات فنی مشترک اند. وزارتخانه های حمل، گمرک، راه آهن و بنادر بر هزینه و زمان کریدور اثر می گذارند. Samruk-Kazyna، KMG و اپراتورها نیز قواعد خرید و ورود فروشنده را تعیین می کنند. سازمان همکاری شانگهای و قالب های سیاسی منطقه ای می توانند گفت و گو را تقویت کنند، اما جایگزین قواعد تعرفه ای اوراسیا یا قرارداد اپراتور نیستند.



جدول ۶-۱۰ - موضوعات نهادی مرتبط با کاهش هزینه و امکان اجرای تجارت

موضوع	سطح و بازیگران مرتبط	مسئله قابل احراز یا طرح	مبنای موجود
تعرفه و مبدأ	کمیسیون اوراسیا و کمیته مشترک موافقت‌نامه	تفسیر کد، قواعد مبدأ و موانع اجرای ترجیح	موافقت‌نامه لازم‌الاجرا از ۱۵ مه ۲۰۲۵
حمل زمینی	وزارتخانه‌های حمل، گمرک، راه‌آهن و طرف ترکن	وضعیت سند واحد، تعرفه سراسری، پلمب و زمان مرز	نقشه راه اعلام‌شده برای ۲۰۲۲-۲۰۲۵
حمل خزر	بنادر و خطوط کشتیرانی دو کشور	تناوب سرویس، نرخ بسته، بار سنگین، توقف و دموراژ	بررسی نوسازی چهار پایانه در ۲۰۲۵
انطباق فنی	کمیسیون اوراسیا و نهادهای ارزیابی	شناسایی مقرره، پذیرش پرونده و مسیر آزمون	مقررات اجباری و سجل رسمی نهادهای ارزیابی
خرید شبه‌دولتی	Samruk-Kazyna و KMG	ثبت، دسته خرید، پیش‌صلاحیت و برنامه‌های خرید	سامانه الکترونیکی و ۴۷ گروه پیش‌صلاحیت
خرید ابرپروژه	اپراتورها و پیمانکاران اصلی	پایگاه فروشنده، معیار فنی، HSE و برنامه قرارداد	رویه و برنامه KPO به‌عنوان نمونه علنی
پرداخت و ضمانت	بانک‌ها، بیمه‌گران و مؤسسات ضمانت مورد قبول طرفین	مسیر تسویه، ارز، پذیرش تضمین و بیمه	سازوکار عمومی در اطلاعیه موافقت‌نامه معرفی نشده است

منبع: دولت قزاقستان، کمیسیون اقتصادی اوراسیا، گزارش سالانه ۲۰۲۵ KMG و صفحات رسمی KPO؛ طبقه‌بندی و تفسیر گزارش.

این تفکیک نشان می‌دهد که همه موانع را نمی‌توان در یک مذاکره دولتی حل کرد. برای مثال، ساده‌سازی گمرک و سند واحد در سطح دولت و کریدور قرار می‌گیرد، ولی تخفیف بارگیری، دموراژ، ظرفیت رزرو و خدمات بار سنگین به اپراتور بندر یا حمل مربوط است. به همین ترتیب، پذیرش یک گواهی فنی تابع مقررات و نهاد ارزیابی است، در حالی که قرار گرفتن در فهرست فروشندگان یا برندهای مورد قبول تصمیم خریدار یا پیمانکار اصلی است.

۹-۶ - محدودیت‌های تحقیق

نخست، نرخ‌های حمل عمومی برای کالاهای متفاوت قابل تعمیم نیست و در منابع رسمی بررسی‌شده نرخ مقایسه‌پذیر برای تجهیزات نفت و گاز یافت نشد. دوم، برنامه ۲۰۲۲-۲۰۲۵ مجموعه‌ای از اهداف و اقدامات توافق‌شده است و گزارش عمومی جامعی از درصد پیشرفت هر بند در دسترس نبود. سوم، برنامه‌های خرید و ثبت فروشنده ممکن است به‌روزرسانی شوند و وضع هر مناقصه باید در زمان تصمیم بررسی شود.



چهارم، جدول مقررات فنی مسیر اولیه انطباق است و جایگزین طبقه‌بندی محصول یا نظر نهاد ارزیابی نیست. پنجم، اطلاعات عمومی درباره معیارهای فنی همه اپراتورها، فهرست پیمانکاران جزء و شرایط مالی قراردادها کامل نیست. ششم، موافقت‌نامه تجارت آزاد درباره تجارت کالا است و از اطلاعات منتشر شده آن نمی‌توان امکان قطعی تسویه، تضمین یا صادرات خدمت را نتیجه گرفت. هفتم، هزینه تأسیس حضور محلی، مالیات، نیروی کار و بیمه باید برای مدل قراردادی مشخص توسط متخصص حقوقی و مالیاتی قزاقستان بررسی شود.

۶-۱۰- جمع بندی

دسترسی عملیاتی به بازار نفت و گاز قزاقستان از دو لایه تشکیل می‌شود: ورود کالا به قلمرو گمرکی و ورود فروشنده به زنجیره خرید پروژه. موافقت‌نامه تجارت آزاد، لایه نخست را برای بسیاری از کالاها تسهیل می‌کند، اما مقررات فنی، سامانه خرید، پیش‌صلاحیت، محلی‌سازی، پرداخت و تضمین همچنان مستقل باقی می‌مانند. به همین دلیل، مزیت تعرفه‌ای فقط زمانی به مزیت تجاری تبدیل می‌شود که هزینه تحویل و قابلیت اجرای قرارداد نیز قابل دفاع باشد.

مسیر زمینی از ترکمنستان و مسیر خزر هر دو ظرفیت دارند، ولی نبود نرخ و زمان معتبر اجازه رتبه‌بندی قطعی نمی‌دهد. مهم‌ترین خلأ اطلاعاتی این فصل نرخ همه‌شمول برای چند سناریوی محموله، زمان واقعی مرز و بندر و شرایط اپراتوری است که باید با مصاحبه تکمیل شود. در سمت بازار، KMG و Samruk-Kazyna، اپراتورهای ابرپروژه و پیمانکاران اصلی سه لایه متمایز تصمیم‌گیری‌اند؛ ثبت فروشنده و شناخت برنامه قرارداد باید متناسب با هر لایه انجام شود.

شواهد رسمی همچنین نشان می‌دهد جهت سیاست خرید به افزایش رقابت همراه با ساخت داخل و آفتیک گرایش دارد. در نتیجه، صادرات مستقیم برای همه اقلام ناممکن نیست، اما برای خدمات، تعمیرات و عرضه‌های تکرارشونده، توان پشتیبانی یا مشارکت محلی نقش بیشتری پیدا می‌کند. در نهایت، مسائل قابل پیگیری نهادی باید بر حسب مرجع تفکیک شوند: تعرفه و مبدأ در چارچوب اوراسیا، حمل و گمرک در سطح کریدور، نرخ و ظرفیت در سطح اپراتور، انطباق در سطح نهاد فنی، و خرید و پرداخت در سطح شرکت و قرارداد.





۷- جمع‌بندی، گزینه‌های سیاستی و محورهای مذاکره

اقتصاد قزاقستان از اندازه بازار، درآمدهای هیدروکربنی، طرح‌های توسعه گاز و پتروشیمی و برنامه‌های نوسازی پالایشگاه‌ها برخوردار است؛ اما تجارت فعلی ایران و قزاقستان هنوز کوچک، متمرکز و عمدتاً غیرپروژه‌ای است. در صنعت نفت و گاز، تقاضای وارداتی برای مجموعه‌ای از تجهیزات و مواد مصرفی وجود دارد، ولی حضور ایران در این بازار محدود است. بنابراین مسئله سیاستی صرفاً افزایش تعداد اقلام صادراتی نیست؛ باید میان ظرفیت تولید ایران، نیاز واقعی خریدار، الزامات فنی، هزینه تحویل، معماری خرید و قابلیت تسویه پیوند برقرار شود.

موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا از ۱۵ مه ۲۰۲۵ لازم‌الاجرا شده است. کمیسیون اقتصادی اوراسیا پوشش ترجیحی آن را ۹۰ درصد ردیف‌های کالایی اعلام می‌کند. این رقم به معنای صفر شدن یکسان تعرفه همه کالاها نیست؛ نرخ قطعی باید در سطح کد ده‌رقمی، همراه با قواعد مبدأ و اسناد ترجیحی بررسی شود. افزون بر آن، موافقت‌نامه به‌خودی‌خود الزامات فنی، ثبت فروشنده، ساخت داخل، حمل، پرداخت یا ضمانت را حذف نمی‌کند.

ترکیب مناسب سیاستی، یک گزینه واحد نیست. بسته پایه باید اجرای قابل پیش‌بینی موافقت‌نامه و دسترسی به اطلاعات را بهبود دهد؛ بسته تجاری باید ورود شرکت‌های واجد شرایط به زنجیره خرید KMG، اپراتورهای ابرپروژه و پیمانکاران اصلی را تسهیل کند؛ و راهکارهای حمل، پرداخت و مشارکت محلی باید برای معاملات یا گروه‌های محصول مشخص طراحی شوند. سرمایه‌گذاری مشترک یا تولید محلی فقط پس از احراز تقاضای تکرارشونده و امکان قرارداد بلندمدت توجیه‌پذیر است.

۷-۱- جمع‌بندی تلفیقی یافته‌های گزارش

پنج فصل پیشین زنجیره‌ای از بازار تا قرارداد را نشان می‌دهد. قزاقستان اقتصادی با رشد بالا و وابستگی ساختاری به نفت، گاز و مواد خام است. بخش عمده تولید نفت در سه میدان تنگیز، کاشاغان و کاراچاگاناک و شبکه‌ای از شرکت‌های ملی، اپراتورهای بین‌المللی و پیمانکاران اصلی متمرکز شده است. توسعه فرآورش گاز، خطوط خوراک، پالایش و پتروشیمی نیز حوزه‌های مکمل تقاضا را ایجاد کرده‌اند. با این حال، تمرکز واردات قزاقستان بر روسیه و چین و جهت فعال سیاست ساخت داخل، ورود عرضه‌کننده جدید را رقابتی می‌کند.



جدول ۷-۱ - پیوند یافته‌های گزارش با مسئله سیاستی

حوزه	یافته اصلی	فرصت	گلوگاه تعیین کننده
اقتصاد و تجارت خارجی	بازار نسبتاً بزرگ و متکی به نفت و مواد خام؛ تمرکز جغرافیایی فعالیت در غرب و شهرهای اصلی	تقاضای صنعتی و پروژه‌های در مناطق نفت خیز و مراکز تصمیم گیری	رقابت با تأمین کنندگان جافتاده و هزینه دسترسی به محل پروژه
روابط دوجانبه	رشد تجارت، اما سهم ایران از تجارت قزاقستان همچنان نزدیک به سه دهم درصد و سبد کالا محدود است	امکان تنوع بخشی از کالاهای مصرفی به عرضه صنعتی	نبود عمق صنعتی و سابقه محدود قراردادهای پروژه‌ای
نفت و گاز	تمرکز تقاضا در KMG، QazaqGaz، سه ابرپروژه و پیمانکاران اصلی	پروژه‌های گاز، پالایش، پتروشیمی و نگهداری دارایی‌ها	چندپارگی درگاه خرید، پیش‌صلاحیت، معیار فنی و HSE
تعرفه و ظرفیت عرضه	در برخی لوله‌ها، اتصالات، کاتالیست و نسوز مزیت تعرفه‌ای قابل توجه است؛ برخی ماشین‌آلات از ابتدا تعرفه پایی دارند	کاهش بخشی از هزینه مرزی در سبدهای منتخب	مزیت تعرفه‌ای بدون قیمت تحویل شده، کیفیت و پشتیبانی کافی نیست
اجرای قرارداد	دو مسیر اصلی حمل، مقررات فنی اوراسیا، ساخت داخل و محدودیت‌های پرداخت بر اجرا اثر دارند	امکان حل بخشی از موانع با ترتیبات نهادی و اپراتوری	کمبود نرخ حمل قابل مقایسه و لزوم احراز پرداخت و ضمانت در هر معامله

منبع: جمع‌بندی فصل‌های دوم تا ششم بر پایه اداره آمار و بانک ملی قزاقستان، سازمان تجارت جهانی، کمیسیون اقتصادی اوراسیا، KMG و KPO.

بازار خدمات فنی و مهندسی نیز قابل توجه است. بانک ملی قزاقستان واردات خدمات معماری، مهندسی و سایر خدمات فنی را در سال ۲۰۲۵ حدود ۸۵۹/۶ میلیون دلار ثبت کرده است؛ با این حال ایران در فایل عمومی کشورها ردیف مستقلی ندارد و سهم آن قابل محاسبه نیست. علاوه بر این، ساخت داخل خدمات و کارها در پروژه‌های بزرگ بالاست. از این رو اندازه بازار را نباید با بازار در دسترس شرکت ایرانی یکسان گرفت. برای خدمات، شراکت محلی، سابقه مشابه، HSE، نیروی مستقر و مسئولیت قراردادی اهمیت بیشتری از ترجیح تعرفه‌ای دارد.



جمع بندی این شواهد، گذار از رویکرد «معرفی فرصت» به رویکرد «احرازپذیری قرارداد» است. هر فرصت زمانی قابل دفاع است که پنج پاسخ روشن داشته باشد: خریدار و بسته خرید چه کسی است؛ مشخصات و تأییدیه فنی چیست؛ قیمت تحویل شده چقدر است؛ مدل حضور و پشتیبانی چگونه است؛ و پرداخت و تضمین از چه مسیر قانونی و مورد قبول طرفین انجام می شود.

۲-۷ - سبد حوزه های همکاری و منطق تقدم

اولویت بندی زیر «تضمین موفقیت تجاری» نیست؛ بلکه حوزه هایی را نشان می دهد که هم شواهدی از تقاضای وارداتی یا پیوند پروژه های دارند و هم قابلیت های صنعتی ایران می تواند در آنها مورد بررسی تجاری قرار گیرد. رتبه نهایی هر قلم باید پس از تطبیق کد ده رقمی، مشخصات فنی، قیمت تحویل شده و برنامه خرید خریدار تعیین شود.

جدول ۲-۷ - سبد حوزه های همکاری و مدل ورود متناسب

گروه	منطق ظرفیت	مدل ورود متناسب	شرط تعیین کننده
کاتالیست، مواد نسوز و مصرفی های فرایندی	مصرف تکرار شونده پالایشگاه و پتروشیمی؛ در برخی ردیف ها مزیت تعرفه ای	صادرات مستقیم همراه با آزمون، سفارش آزمایشی و پشتیبانی فنی	تأیید عملکرد، عمر مفید، سازگاری فرایندی و برنامه تعویض
اتصالات، فلنج و شیرآلات	تقاضای وارداتی و پیوند با تعمیرات و خطوط؛ امکان مزیت تعرفه ای در برخی کدها	فروش پروژه های از طریق خریدار، پیمانکار اصلی یا نماینده فنی	استاندارد مواد، فشار و دما، فهرست سازندگان و گواهی انطباق
فیلتراسیون، جداسازی و بسته های فرایندی	ارتباط با فرآورش گاز، پالایش و نگهداری	عرضه تجهیز همراه با مهندسی، راه اندازی و قطعات یدکی	مرجع کارکرد، تضمین عملکرد و توان خدمات در محل
پمپ، کمپرسور و خدمات تجهیزات دوار	پایه نصب شده بزرگ و نیاز مستمر به تعمیر، قطعه و افزایش قابلیت اطمینان	قطعه و خدمت تخصصی با شریک یا مرکز خدمات محلی	برند و مدل نصب شده، دسترسی به نقشه و پذیرش خریدار
برق و ابزار دقیق	نیاز نوسازی و کنترل؛ بازار وارداتی قابل توجه	عرضه گزینشی اقلام دارای تأییدیه و خدمات کالیبراسیون/پشتیبانی	مقررات ایمنی، سازگاری الکترومغناطیسی و محیط انفجاری
لوله و پوشش خط لوله	پیوند با انتقال و پروژه های خوراک و گاز؛ امکان مقیاس بالا	مناقشه پروژه ای یا همکاری با پیمانکار و شریک محلی	هزینه حمل، ابعاد سفارش، استاندارد فولاد و پوشش و برنامه قطعی پروژه



گروه	منطق ظرفیت	مدل ورود متناسب	شرط تعیین‌کننده
خدمات مهندسی، تعمیرات و راه‌اندازی	بازار خدمات بزرگ و پروژه‌های توسعه و نگهداری	پیمان فرعی، کنسرسیوم یا تیم مشترک با شرکت قزاقستانی	سابقه مشابه، HSE، نیروی مستقر، بیمه و پذیرش ضمانت
مونتاژ، تولید مشترک و قرارداد آف‌تیک	هم‌راستایی با جهت ساخت داخل و تقاضای تکرارشونده	سرمایه‌گذاری مرحله‌ای پس از سفارش آزمایشی و احراز حجم	تعهد خرید، صرفه مقیاس، حقوق مالکیت فکری و خروج سرمایه

منبع: سازمان تجارت جهانی، تعرفه مشترک اتحادیه اقتصادی اوراسیا، گزارش سالانه ۲۰۲۵ KMG، برنامه‌های رسمی پروژه و تحلیل فصل‌های پنجم و ششم.

در کوتاه‌مدت، اقلام مصرفی و قطعاتی که امکان آزمون یا سفارش محدود دارند، برای سنجش بازار مناسب‌ترند. در میان‌مدت، عرضه تجهیزات و خدمات باید به برنامه نگهداری یا بسته پروژه مشخص متصل شود. در افق بلندتر، مونتاژ یا تولید مشترک فقط برای کالاهای استاندارد و تکرارشونده‌ای قابل بررسی است که حجم تقاضا، خریدار یا قرارداد آف‌تیک و چارچوب مالی آن روشن باشد. این ترتیب، هزینه ورود را با درجه اطمینان بازار متناسب می‌کند.

۳-۷- گزینه‌های سیاستی

گزینه‌های زیر رقیب مطلق یکدیگر نیستند و می‌توانند به‌صورت مرحله‌ای ترکیب شوند. تفاوت آنها در سطح مداخله، هزینه نهادی، سرعت اثر و میزان تعهد تجاری است. بسته نخست و دوم ماهیت زیرساخت اطلاعات و دسترسی دارند؛ بسته سوم قابلیت تحویل و وصول معامله را هدف می‌گیرد؛ و بسته چهارم برای فرصت‌هایی است که تقاضای آنها قبلاً احراز شده است.



جدول ۷-۳ - مقایسه گزینه‌های سیاستی

گزینه	ابزارهای اصلی	فایده مورد انتظار	شرط و ریسک	افق	متولی/بازیگران اجرایی اصلی
الف - اجرای قابل پیش‌بینی تجارت آزاد	فهرست کدهای ده‌رقمی منتخب، نرخ ترجیحی، قواعد مبدأ، مدارک، رویه پاسخ به اختلاف و پایش استفاده از ترجیح	کاهش خطای تعرفه‌ای و هزینه ناشی از رد ترجیح یا اختلاف طبقه‌بندی	نیازمند همکاری گمرک، سازمان توسعه تجارت و سازوکار مشترک اوراسیا؛ اثر محدود بر موانع غیرتعرفه‌ای	کوتاه‌مدت و مستمر	گمرک جمهوری اسلامی ایران و سازمان توسعه تجارت؛ با همکاری سازوکار مشترک موافقت‌نامه و مراجع اوراسیا
ب - دسترسی هدفمند تأمین‌کنندگان	تطبیق شرکت‌های ایرانی با دسته خرید، ثبت در سامانه، پیش‌صلاحیت، پرونده فنی و پایش برنامه قرارداد	تبدیل ظرفیت عمومی به فرصت مرتبط با خریدار و بسته خرید	ثبت فروشنده تضمین سفارش نیست؛ کیفیت پرونده و مرجع کارکرد تعیین‌کننده است	کوتاه تا میان‌مدت	سازمان توسعه تجارت و اتاق‌های بازرگانی؛ با مشارکت بنگاه‌های ایرانی و تعامل با KMG، Samruk-Kazyna و اپراتورها
پ - قابلیت تحویل، پرداخت و تضمین	استعلام همه‌شمول حمل برای سناریوی مشخص، تعیین مسئولیت تحویل، مسیر قانونی تسویه، قالب ضمانت و بیمه مورد قبول	کاهش فاصله میان قیمت کارخانه و پیشنهاد قابل اجرا و کاهش ریسک عدم وصول	اطلاعات معامله‌محور و حساس به زمان است؛ باید پیش از قیمت قطعی به‌روزرسانی شود	معامله‌به‌معامله	نهادهای حمل‌ونقل و گمرک، بانک‌ها، مؤسسات ضمانت و بیمه؛ حسب معامله و مسیر انتخاب‌شده
ت - مشارکت محلی و همکاری پروژه‌ای	نماینده خدماتی، پیمان فرعی، کنسرسیوم، مرکز خدمات، مونتاژ یا تولید مشترک و آف‌تیک	انطباق بیشتر با ساخت داخل، کاهش زمان پاسخ و دسترسی به بسته‌های بزرگ‌تر	هزینه و تعهد بالا؛ خطر سرمایه‌گذاری پیش از احراز تقاضا و قرارداد بلندمدت	میان تا بلندمدت	بنگاه ایرانی و شریک یا خریدار قزاقستانی؛ با نقش تسهیل‌گری سازمان توسعه تجارت و اتاق‌های بازرگانی

منبع: تحلیل این گزارش بر پایه موافقت‌نامه تجارت آزاد، داده‌های خرید KMG، رویه‌های KPO و محدودیت‌های اجرایی فصل ششم.



۷-۳-۱- ترکیب ترجیحی اقدامات

ترکیب کم‌ریسک‌تر، آغاز هم‌زمان گزینه‌های «الف» و «ب» است؛ زیرا بدون تعیین دقیق شرایط ترجیح و کانال خرید، مذاکره درباره حمل یا سرمایه‌گذاری محلی به کالای مشخص متصل نمی‌شود. گزینه «پ» باید برای هر سبد کالا، مسیر و مقصد جداگانه اجرا شود. گزینه «ت» نیز مناسب شرکت یا محصولی است که سفارش آزمایشی، سابقه پذیرش فنی یا نشانه معتبر از تقاضای تکرار شونده دارد. در نتیجه، سیاست مناسب از زیرساخت اطلاعاتی آغاز می‌شود، به دسترسی فروشنده می‌رسد و سپس بر حسب معامله به لجستیک، مالی و محلی‌سازی گسترش می‌یابد.

این توالی به معنای تعویق گفت‌وگو درباره پروژه‌های بزرگ نیست. در مذاکره می‌توان شرایط ورود به پروژه یا آف‌تیک را دریافت کرد، اما تعهد سرمایه‌گذاری باید مشروط به داده‌هایی مانند حجم خرید، مدت قرارداد، استاندارد محصول، محل اجرا، مسئولیت شریک، سازوکار پرداخت و امکان خروج باشد. به‌ویژه در کالاهایی که تعرفه عادی آنها از ابتدا صفر یا پایین است، مزیت رقابتی باید از کیفیت، زمان تحویل، خدمات و مدل همکاری ایجاد شود.

۷-۴- محوره‌های مذاکره

محوره‌های مذاکره زمانی مفیدند که به یک خروجی قابل احراز منتهی شوند. هدف این بخش تعیین برنامه سفر یا شیوه برگزاری جلسه نیست؛ بلکه تفکیک موضوعات بر حسب مرجع صلاحیت و مشخص کردن اطلاعات یا سندی است که می‌تواند عدم قطعیت تصمیم اقتصادی را کاهش دهد. بعضی مسائل در سطح دولت یا اتحادیه قابل حل‌اند و برخی فقط با خریدار، پیمانکار، اپراتور حمل یا بانک روشن می‌شوند.

جدول ۷-۴ - محوره‌های مذاکره و خروجی مورد انتظار

محور	طرف یا سطح مرتبط	موضوع قابل طرح	خروجی قابل احراز
تعرفه ترجیحی و قواعد مبدأ	کمیسیون اقتصادی اوراسیا، وزارت تجارت قزاقستان و گمرک‌های دو کشور	کدهای ده‌رقمی اقلام منتخب، نرخ ترجیحی، قاعده مبدأ، مدرک و رویه رفع اختلاف	جدول مشترک کد-نرخ-قاعده-مدرک و نقطه تماس رسمی
رفع موانع اجرای موافقت‌نامه	کمیته مشترک موافقت‌نامه و مراجع تجاری	موارد رد ترجیح، اختلاف طبقه‌بندی، زمان پاسخ و کانال ثبت مانع	سازوکار ثبت، پاسخ و گزارش دوره‌ای موانع



محور	طرف یا سطح مرتبط	موضوع قابل طرح	خروجی قابل احراز
مقررات فنی و ارزیابی انطباق	کمیسیون اوراسیا، نهادهای استاندارد و ارزیابی قزاقستان	مقرره مشمول، پذیرش گزارش آزمون، آزمایشگاه و هزینه/زمان ارزیابی برای محصولات منتخب	نقشه انطباق محصول و فهرست مراجع معتبر
برنامه‌های خرید و پیش‌صلاحیت	Samruk-Kazyna، KMG و شرکت‌های تابعه	دسته‌های خرید مرتبط، ۴۷ گروه پیش‌صلاحیت، زمان برنامه‌ها و الزامات فروشنده خارجی	فهرست دسته‌ها، مسیر ثبت و اسناد پیش‌صلاحیت
خرید ابرپروژه‌ها	TCO، NCOC، KPO و پیمانکاران اصلی	برنامه قرارداد، فهرست فروشنده/سازنده، معیار فنی و HSE، بسته‌های قابل تفکیک و سفارش آزمایشی	دسته محصول یا خدمت، زمان تقریبی خرید و معیار ورود مکتوب
ساخت داخل و آف تیک	KMG، KPO، نهادهای توسعه صنعتی و شریک محلی	تعریف ساخت داخل، شرایط قرارداد آف تیک، حداقل حجم، مدت و شیوه ارزیابی تولیدکننده	چارچوب واجد شرایط بودن و نمونه شرایط قرارداد
خدمات فنی و مهندسی	اپراتورها، EPC/EPCM و شرکت‌های قزاقستانی	امکان پیمان فرعی یا کنسرسیوم، مجوز، نیروی محلی، HSE، بیمه و مسئولیت عملکرد	دامنه کار قابل تفکیک و الزامات شریک/پیمانکار
کریدور زمینی	وزارتخانه‌های حمل و گمرک، راه‌آهن و طرف ترکمنستانی	وضعیت اجرای نقشه راه ۲۰۲۲-۲۰۲۵، سند واحد، تعرفه سراسری، پلمب و زمان مرز	گزارش وضعیت هر بند، رویه جاری و داده زمان عبور
حمل خزر و بار پروژه‌ای	بنادر آکتائو و کوریک، بنادر ایران، خطوط کشتیرانی و فورواردرها	تناوب سرویس، نرخ همه‌شمول، ظرفیت رزرو، بار سنگین، انبار، توقف و دموراژ	پیشنهاد نرخ معتبر برای سناریوی تعریف‌شده و سطح خدمت
پرداخت و ضمانت	بانک‌ها، بیمه‌گران، مؤسسات ضمانت و خریدار	ارز، بانک‌های مورد قبول، انتقال وجه، قالب ضمانت، بیمه و شرایط پیش‌پرداخت	تأیید کتبی امکان اجرا برای قرارداد مشخص



محور	طرف یا سطح مرتبط	موضوع قابل طرح	خروجی قابل احراز
انتشار داده و پایش تجارت	گمرک و مراجع آماری دو کشور	تفاوت دوره و تعریف آمار، دسترسی به داده محصول و خدمت و گزارش استفاده از ترجیحات	جدول آشتی آماری و انتشار منظم شاخص‌های هم‌تعریف
همکاری‌های منطقه‌ای	اوراسیا، سازمان همکاری شانگهای و قالب‌های دوجانبه	تفکیک نقش گفت‌وگوی سیاسی از صلاحیت تعرفه، حمل و خرید	ارجاع هر مانع به نهاد دارای اختیار و پرهیز از تفاهم کلی بدون مجری

منبع: کمیسیون اقتصادی اوراسیا، دولت قزاقستان، گزارش سالانه ۲۰۲۵ KMG و صفحات رسمی تأمین‌کنندگان KPO؛ طبقه‌بندی و تفسیر گزارش.

۷-۴-۱ - مرز صلاحیت نهادها

مذاکره در سطح دولت برای رفع ابهام تعرفه، گمرک، سند حمل و هماهنگی کریدور ضروری است، اما دولت معمولاً نمی‌تواند قیمت اپراتور، تأیید برند، پذیرش ضمانت‌نامه در یک مناقصه یا انتخاب پیمانکار را جایگزین کند. در مقابل، مذاکره با اپراتور بندر یا پروژه نمی‌تواند قاعده مبدأ یا مقرر فنی اتحادیه را تغییر دهد. کارآمدی گفت‌وگو به ارجاع هر مسئله به صاحب اختیار وابسته است.

جدول ۷-۵ - تفکیک محل حل مسئله

موضوع	مرجع اصلی	آنچه در آن سطح قابل حل نیست
تعرفه، قواعد مبدأ و مقررات فنی مشترک	اتحادیه اقتصادی اوراسیا و مراجع ملی اجرای آن	تأیید فروشنده یا تضمین خرید توسط اپراتور
گمرک، ترانزیت و هماهنگی کریدور	دولت‌ها، گمرک‌ها و نهادهای حمل سه کشور مسیر	نرخ قطعی تجاری و ظرفیت رزرو شده بدون توافق اپراتور
نرخ، تناوب سرویس و دموراژ	راه‌آهن، بندر، خط کشتیرانی و فرورادر	تغییر مقررات گمرکی یا قواعد مبدأ



موضوع	مرجع اصلی	آنچه در آن سطح قابل حل نیست
ثبت، پیش‌صلاحیت و فهرست فروشنده	خریدار، KMG/Samruk-Kazyna. اپراتور و پیمانکار اصلی	تغییر تعرفه یا ایجاد مسیر بانکی عمومی
پرداخت، ضمانت و بیمه	بانک، مؤسسه ضمانت، بیمه‌گر و طرف قرارداد	رفع خودکار ریسک فنی یا پذیرش محصول
مجوز، مالیات و حضور محلی	مراجع قزاقستان و مشاور حقوقی/مالیاتی واجد صلاحیت	تضمین حجم بازار یا اقتصادی بودن سرمایه‌گذاری

منبع: تحلیل نهادهای گزارش بر پایه صلاحیت‌های اعلام‌شده در منابع رسمی و ساختارهای خرید صنعت.

۵-۷- معیارهای سنجش نتیجه

برای ارزیابی اثربخشی گزینه‌های سیاستی، شاخص باید نتیجه اقتصادی و کاهش عدم قطعیت را بسنجد؛ تعداد جلسه یا تفاهم‌نامه به‌تنهایی معیار کافی نیست. شاخص‌های زیر هدف کمی از پیش تعیین‌شده ندارند و باید پس از تعیین سبد محصول، شرکت‌های واجد شرایط و دوره پایش مقداردهی شوند.

جدول ۶-۷ - شاخص‌های پیشنهادی ارزیابی

شاخص	تعریف	منبع داده	هشدار تفسیری
سبد تعرفه احراز شده	تعداد کدهای ده‌رقمی دارای نرخ، قاعده مبدأ و مدرک مورد توافق	گمرک، کمیسیون اوراسیا و پرونده کالا	تعداد کد بدون تقاضای بازار نشانه موفقیت نیست
فروشنده ثبت یا پیش‌صلاحیت شده	تعداد شرکت‌های ایرانی پذیرفته شده در کانال خرید مشخص	سامانه و تأیید خریدار	ثبت اولیه با پیش‌صلاحیت یا سفارش متفاوت است
درخواست قیمت و سفارش آزمایشی	تعداد درخواست‌های مرتبط و سفارش‌های آزمون/پایلوت	شرکت و خریدار	کیفیت و احتمال تبدیل مهم‌تر از تعداد خام است



قیمت تحویل‌شده قابل مقایسه	تعداد سناریوهای حمل با نرخ همه‌شمول، زمان و اعتبار مشخص	استعلام اپراتور و فورواردر	نرخ‌های مربوط به بار یا مقصد متفاوت قابل تجمع نیست
مسیر پرداخت و ضمانت تأییدشده	قراردادهایی که امکان تسویه و تضمین آنها کتبی احراز شده است	بانک، مؤسسه ضمانت و خریدار	تأیید عمومی جایگزین کنترل معامله نیست
قرارداد امضا و اجراشده	ارزش قرارداد، مقدار تحویل‌شده و مبلغ وصول‌شده	طرفین قرارداد و اسناد گمرکی	امضای قرارداد بدون تحویل و وصول نتیجه نهایی نیست
خدمت و پشتیبانی محلی	سهم قراردادهای دارای نماینده، تیم یا شریک خدماتی قابل اتکا	قرارداد و گزارش خدمت	حضور حقوقی بدون ظرفیت فنی کافی محسوب نشود
مانع ثبت و حل‌شده	تعداد موانع مستند که به مرجع صالح ارجاع و رفع شده است	دبیرخانه موافقت‌نامه و نهادهای مرتبط	مشکل باید با کد، معامله و سند مشخص ثبت شود

منبع: چارچوب ارزیابی پیشنهادی گزارش؛ مقادیر باید از داده‌های گمرکی، سامانه‌های خرید و اسناد شرکت‌ها استخراج شود.

۶-۷ - محدودیت‌ها و عدم قطعیت‌های باقی‌مانده

نخست، داده عمومی نرخ و زمان حمل برای تجهیزات نفت و گاز به تفکیک مسیر، وزن، حجم و مقصد وجود ندارد. مصاحبه با متخصصان حمل و دریافت چند استعلام هم‌تعریف برای تکمیل قیمت تحویل‌شده ضروری است. دوم، برنامه خرید اپراتورها پویاست و ثبت در پایگاه فروشنده یا درج در برنامه قرارداد، تضمین انتشار مناقصه یا انتخاب عرضه‌کننده نیست. سوم، مقررات فنی در سطح محصول و کاربرد تعیین می‌شود و جدول‌های گزارش جایگزین نظر نهاد ارزیابی انطباق نیست.

چهارم، آمار تجارت ایران و قزاقستان به علت تفاوت زمان ثبت، طبقه‌بندی، ارزش‌گذاری، کشور مبدأ و مقصد می‌تواند متفاوت باشد. پنجم، در داده عمومی خدمات فنی و مهندسی، ایران ردیف مستقل ندارد و سهم آن قابل محاسبه نیست. ششم، امکان تسویه، بیمه و ضمانت تابع طرفین، ارز، بانک‌ها، مقررات و زمان معامله است و از یک اطلاعات عمومی نمی‌توان قابلیت قطعی آن را نتیجه گرفت. هفتم، مدل حضور محلی باید از نظر حقوق شرکت‌ها، مالیات، نیروی کار، بیمه و خروج سرمایه جداگانه بررسی شود.



این محدودیت‌ها اصل ظرفیت بازار را نفی نمی‌کنند؛ دامنه نتیجه‌گیری را مشخص می‌کنند. تا زمانی که خریدار، مشخصات، نرخ تحویل و پرداخت روشن نشده است، ارقام واردات و تعرفه فقط برای غربالگری فرصت مناسب‌اند. تصمیم سرمایه‌گذاری یا قیمت قطعی باید بر پرونده معامله و اطلاعات به‌روز استوار باشد.

۷-۷- جمع‌بندی نهایی

قزاقستان بررسی اقتصاد و ساختار صنعت نفت و گاز قزاقستان نشان می‌دهد این کشور برای بنگاه‌های ایرانی بازاری با ظرفیت صنعتی قابل توجه، اما با الزامات ورود نسبتاً پیچیده است. توسعه ظرفیت‌های فرآورش گاز و پتروشیمی، نوسازی پالایشگاه‌ها، نگهداری دارایی‌های موجود و فعالیت مستمر پروژه‌های بزرگ، زمینه تقاضا برای تجهیزات، مواد مصرفی و خدمات تخصصی را فراهم می‌کند. در مقابل، تمرکز خرید در شرکت‌های ملی، اپراتورهای بزرگ و پیمانکاران اصلی، حضور تثبیت‌شده تأمین‌کنندگان روسی و چینی، الزامات فنی اتحادیه اقتصادی اوراسیا، سیاست ساخت داخل و محدودیت‌های حمل، پرداخت و ضمانت باعث می‌شود اندازه بازار به‌تنهایی بیانگر بازار قابل دسترس برای عرضه‌کننده ایرانی نباشد.

روابط تجاری فعلی دو کشور نیز هنوز متناسب با اندازه این بازار و ظرفیت صنعتی مورد بررسی در گزارش نیست. سهم پایین ماشین‌آلات و تجهیزات صنعتی در تجارت ثبت‌شده ایران با قزاقستان نشان می‌دهد توسعه همکاری در زنجیره نفت و گاز بیش از افزایش عمومی صادرات، به ورود هدفمند به زنجیره خرید خریداران مشخص وابسته است. از این‌رو، ارزش اقتصادی یک فرصت زمانی روشن می‌شود که علاوه بر وجود تقاضا، مشخصات فنی، خریدار، کانال خرید، قیمت تحویل‌شده، نحوه پرداخت و الزامات اجرای قرارداد قابل احراز باشد.

موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا بخشی از هزینه ورود کالا به بازار را کاهش می‌دهد، اما به‌تنهایی محدودیت‌های دسترسی تجاری را برطرف نمی‌کند. پوشش گسترده ترجیحات تعرفه‌ای به معنای تعرفه صفر برای همه کالاهای هدف نیست و استفاده از ترجیح برای هر محصول به کد تعرفه، قواعد مبدأ و مدارک مربوط وابسته است. افزون بر این، مقررات فنی، ارزیابی انطباق، ثبت و پیش‌صلاحیت فروشنده، شرایط ساخت داخل، حمل، پرداخت و ضمانت خارج از اثر مستقیم حذف تعرفه باقی می‌مانند. بنابراین، آثار موافقت‌نامه زمانی به مزیت تجاری تبدیل می‌شود که در کنار تعرفه، سایر هزینه‌ها و الزامات ورود نیز در سطح معامله کنترل شود.

بر پایه شواهد این گزارش، گروه‌هایی از تجهیزات و مواد از جمله اتصالات و شیرآلات، تجهیزات فیلتراسیون و جداسازی، پمپ و کمپرسور و خدمات مرتبط، مواد مصرفی فرایندی و نسوز، برخی تجهیزات برق و ابزار دقیق، لوله‌های پروژه‌ای و خدمات فنی و مهندسی با تقاضای وارداتی یا پروژه‌ای قزاقستان ارتباط دارند. با این حال، قابلیت تجاری هر مورد به مشخصات محصول، برنامه خرید خریدار، تأیید فنی، هزینه لجستیک و مدل حضور شرکت ایرانی وابسته است. در خدمات فنی و مهندسی نیز الزامات



حضور محلی، HSE، سابقه اجرای مشابه، بیمه و مسئولیت قراردادی نقش پررنگ‌تری نسبت به مزیت تعرفه‌ای دارند. به همین دلیل، قراردادهای مشارکت محلی، مونتاژ یا آف‌تیک نیز تنها در صورت روشن بودن تقاضای تکرارشونده، خریدار و چارچوب قراردادی قابل ارزیابی اقتصادی هستند.

از منظر اجرایی، گزارش چهار حوزه متمایز را از یکدیگر تفکیک می‌کند: اجرای قابل پیش‌بینی ترجیحات تجاری، دسترسی تأمین‌کنندگان ایرانی به کانال‌های خرید، احراز قابلیت حمل و اجرای مالی معامله، و شکل‌های مشارکت محلی در موارد دارای تقاضای پایدار. هر یک از این حوزه‌ها بازیگران و سطح تصمیم‌گیری متفاوتی دارند و تجمیع آنها در یک مذاکره یا یک نهاد، امکان پیگیری مؤثر را کاهش می‌دهد.

در حوزه تعرفه، قواعد مبدأ و اجرای ترجیحات، گمرک جمهوری اسلامی ایران، سازمان توسعه تجارت ایران، کمیسیون اقتصادی اوراسیا، کمیته مشترک موافقت‌نامه و مراجع گمرکی و تجاری قزاقستان بازیگران مرتبط‌اند. در حوزه مقررات فنی، کمیسیون اقتصادی اوراسیا و نهادهای ارزیابی انطباق قزاقستان مرجع اصلی بررسی الزامات محصول هستند. در دسترسی به خرید نیز KMG، Samruk-Kazyna و شرکت‌های تابعه، QazaqGaz و اپراتورهای TCO، NCOC و KPO و پیمانکاران اصلی EPC/EPCM متناسب با نوع پروژه و خرید نقش دارند. در این بخش، اتاق‌های بازرگانی و نهادهای توسعه تجارت می‌توانند در شناسایی بنگاه‌های واجد شرایط، آماده‌سازی آنها و انتقال مسائل تکرارشونده بخش خصوصی نقش تسهیل‌گر داشته باشند. این تفکیک با منطق فصل «مرز صلاحیت نهادها» در خود گزارش سازگار است.

در حوزه لجستیک نیز مسائل سیاستی و اپراتوری باید از یکدیگر تفکیک شوند. هماهنگی گمرکی، ترانزیت و کریدور در سطح دولت‌ها، گمرک‌ها و نهادهای حمل‌ونقل ایران، قزاقستان و در مسیر زمینی طرف ترکمنستانی قرار دارد، در حالی که نرخ حمل، ظرفیت، تناوب سرویس، دموژ و شرایط بار پروژه‌ای توسط راه‌آهن، بنادر، خطوط کشتیرانی، فرواردرها و سایر اپراتورها تعیین می‌شود. در حوزه مالی نیز قابلیت دریافت وجه، ضمانت و بیمه تابع شرایط هر قرارداد و پذیرش بانک‌ها، مؤسسات ضمانت، بیمه‌گران و خریدار است. بنابراین، توافق عمومی یا اعلام آمادگی نهادی جایگزین احراز عملی قابلیت اجرای یک معامله مشخص نمی‌شود.

بر این اساس، معیار نتیجه در توسعه همکاری اقتصادی با قزاقستان، صرفاً افزایش تعداد مذاکرات یا تفاهم‌نامه‌ها نیست. شاخص‌های قابل اتکاتر شامل روشن شدن وضعیت تعرفه و الزامات فنی یک سبد مشخص کالا، ثبت یا پیش‌صلاحیت شرکت ایرانی در کانال خرید مرتبط، دریافت درخواست قیمت یا سفارش آزمایشی، دستیابی به نرخ معتبر حمل، احراز کتبی مسیر پرداخت و ضمانت و در نهایت انعقاد، اجرای قرارداد و وصول وجه است. این همان منطق شاخص‌هایی است که گزارش در بخش ارزیابی نتیجه تعریف کرده است.



پیشنهادهای سیاستی بر پایه یافته‌های گزارش

بر پایه یافته‌های گزارش، تبدیل ظرفیت‌های شناسایی شده به همکاری اقتصادی بالفعل، بیش از آنکه به معرفی عمومی فرصت‌ها نیاز داشته باشد، مستلزم کاهش عدم قطعیت در چند حلقه مشخص از فرایند تجارت و قرارداد است. در این چارچوب، گزینه‌های اجرایی زیر برای دولت و بخش خصوصی قابل طرح است:

- در سطح دولت - عملیاتی کردن استفاده از موافقت‌نامه تجارت آزاد: برای یک سبد محدود و منتخب از کالاهای مرتبط با زنجیره نفت و گاز، فهرست کدهای ده‌رقمی، نرخ ترجیحی، قواعد مبدأ، مدارک مورد نیاز و رویه رسیدگی به اختلافات به صورت منظم و قابل استفاده برای بنگاه‌ها تدوین و به روزرسانی شود. گمرک جمهوری اسلامی ایران و سازمان توسعه تجارت، با استفاده از سازوکارهای مشترک موافقت‌نامه و تعامل با مراجع اوراسیا، بازیگران مرتبط این حوزه هستند.
- در سطح دولت - تمرکز مذاکرات بر موانع اجرایی قابل احراز: به جای اتکای صرف به تفاهم‌های کلی، موضوعاتی مانند زمان و رویه گمرکی، وضعیت کریدور، مقررات فنی، ارزیابی انطباق و موانع تکرار شونده بنگاه‌ها به صورت پرونده‌های مشخص و مستند در مذاکرات پیگیری شود. برای هر مانع، مرجع مسئول، نقطه تماس و خروجی قابل اندازه‌گیری تعریف شود تا امکان پایش نتیجه وجود داشته باشد.
- در سطح دولت - تسهیل زیرساخت معامله، نه تضمین فروش: در حوزه حمل، پرداخت، ضمانت و بیمه، تمرکز بر فراهم کردن امکان دریافت نرخ معتبر، احراز مسیر قانونی تسویه و شناسایی قالب‌های قابل قبول ضمانت و بیمه باشد. با توجه به معامله محور بودن این متغیرها، نقش نهادهای عمومی بیشتر در کاهش ابهام و تسهیل دسترسی به زیرساخت است و تصمیم نهایی باید در سطح قرارداد، بانک، بیمه‌گر، مؤسسه ضمانت و اپراتور حمل احراز شود.
- در سطح بخش خصوصی - گذار از بازاریابی عمومی به هدف‌گیری خریدار و پروژه: شرکت‌های ایرانی به جای ورود عمومی به بازار قزاقستان، محصول یا خدمت خود را با دسته‌های خرید و برنامه قرارداد خریداران مشخص تطبیق دهند و فرایند ثبت و پیش‌صلاحیت را در کانال مرتبط، از جمله KMG, Samruk-Kazyna و شرکت‌های تابعه و حسب مورد TCO, NCOC, KPO و پیمانکاران اصلی دنبال کنند. اتاق‌های بازرگانی می‌توانند در شناسایی شرکت‌های واجد شرایط، تجمیع نیازها و برقراری ارتباط اولیه با خریداران نقش تسهیل‌گر داشته باشند.
- در سطح بخش خصوصی - تکمیل آمادگی فنی و تجاری پیش از ارائه پیشنهاد: پرونده فنی محصول، گواهی‌ها و الزامات انطباق، سابقه کارکرد، خدمات پس از فروش، قیمت تحویل شده و مسیر پرداخت و ضمانت باید پیش از ارائه قیمت قطعی بررسی شود. در بازار مورد مطالعه، مزیت تعرفه‌ای بدون انطباق فنی، قیمت تحویل رقابتی و امکان اجرای قرارداد برای ورود پایدار به زنجیره تأمین کافی نیست.



- در سطح بخش خصوصی - توسعه مرحله‌ای حضور محلی: استفاده از نماینده خدماتی، شریک محلی، پیمان فرعی یا کنسرسیوم می‌تواند برای خدمات، تعمیرات و برخی بسته‌های پروژه‌ای بررسی شود؛ اما حرکت به سمت مونتاژ، تولید مشترک یا قرارداد آفتیک بهتر است به مواردی محدود بماند که تقاضای تکرارشونده، خریدار، حجم خرید و چارچوب قراردادی آن قبلاً احراز شده باشد. این رویکرد، ریسک سرمایه‌گذاری پیش از شکل‌گیری بازار قابل اتکا را کاهش می‌دهد.

در مجموع، جهت‌گیری سیاستی حاصل از این گزارش، انتقال تمرکز از «معرفی ظرفیت» به «تسهیل شکل‌گیری قرارداد» است؛ به این معنا که دولت بر کاهش موانع نهادی و هزینه‌های مبادله تمرکز کند و بخش خصوصی، فرصت‌های بازار را در سطح خریدار، محصول و معامله مشخص به قرارداد قابل اجرا تبدیل کند.

۸- منابع

- اداره آمار قزاقستان. (۲۰۲۵-۲۰۲۶). «پایگاه داده‌ها و گزارش‌های رسمی حساب‌های ملی، تولید ناخالص منطقه‌ای، جمعیت، قیمت‌ها، تجارت خارجی، تولید صنعتی، ساخت‌وساز و سرمایه‌گذاری در دارایی‌های ثابت». شهریور ۱۴۰۵ از: <https://stat.gov.kz/>
- اتحادیه اقتصادی اوراسیا. (بدون تاریخ). «ساختار و کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا». شهریور ۱۴۰۵ از: <https://www.eaeunion.org/?lang=en>
- بانک ملی قزاقستان. (۲۰۲۵-۲۰۲۶). «آمار تراز پرداخت‌ها، تجارت بین‌المللی خدمات و جریان سرمایه‌گذاری مستقیم قزاقستان». شهریور ۱۴۰۵ از: <https://nationalbank.kz/en/news/platezhnyy-balans-vn-sektora>
- دولت قزاقستان. (۲۰۲۲-۲۰۲۶). «درگاه رسمی اطلاعات کشور و گزارش‌های مربوط به عملکرد اقتصادی، صنعت گاز، همکاری اقتصادی با ایران، کریدور شمال-جنوب و توسعه پایانه‌های دریای خزر». شهریور ۱۴۰۵ از: <https://www.gov.kz/> و <https://primeminister.kz/en>
- سازمان تجارت جهانی. (۲۰۲۴-۲۰۲۶). «مرور سیاست تجاری، پروفایل تعرفه و تجارت، الگوی واردات و اطلاعات عضویت قزاقستان در سازمان تجارت جهانی». بازبایی در شهریور ۱۴۰۵ از: <https://www.wto.org/> و <https://ttd.wto.org/en/profiles/kazakhstan>
- سازمان همکاری شانگهای. (۲۰۲۳). «ساختار و کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای». بازبایی در شهریور ۱۴۰۵ از: <https://eng.sectsco.org/20231127/1168690.html>
- صندوق بین‌المللی پول. (۲۰۲۶). «جمهوری قزاقستان؛ گزارش مشاوره ماده چهار سال ۲۰۲۵، بیانیه مطبوعاتی و گزارش کارشناسی». گزارش کارشناسی. <https://www.imf.org/en/publications/cr/issues/2026/01/26/republic-of-kazakhstan-2025-article-iv-consultation-press-release-staff-report-and-573452>



- شرکت ملی نفت و گاز قزاقستان، کزموهای گس. (۲۰۲۶). «گزارش سالانه ۲۰۲۵؛ تولید نفت و گاز، ابرپروژه‌ها، انتقال نفت، پالایش، پتروشیمی، پروژه‌های سرمایه‌گذاری، ساختار دارایی‌ها و روابط با تأمین‌کنندگان». <https://ar2025.kmg.kz/en/>
- شرکت ملی گاز قزاقستان، (۲۰۲۵). «گزارش یکپارچه سالانه ۲۰۲۴؛ تولید، انتقال، فروش و طرح‌های توسعه صنعت گاز قزاقستان». https://qzaqgaz.kz/app/media/sustainability/en/QazaQGАЗ_EN.pdf
- شرکت Karachaganak Petroleum Operating (۲۰۲۶). «اطلاعات شرکت و سهامداران، ثبت تأمین‌کنندگان، برنامه سالانه و میان‌مدت قراردادهای و برنامه‌های توسعه ساخت داخل». شهریور ۱۴۰۵ از: <https://www.kpo.kz/en/>
- شرکت Tengizchevroil (۲۰۲۶). «اطلاعات شرکت و سهامداران، برنامه خرید، فرایند اعلام علاقه‌مندی تأمین‌کنندگان و برنامه‌های توسعه محتوای قزاقستانی». شهریور ۱۴۰۵ از: <https://www.tengizchevroil.com/>
- کمیسیون اقتصادی اوراسیا. (۲۰۲۳-۲۰۲۶). «موافقت‌نامه تجارت آزاد اتحادیه اقتصادی اوراسیا و جمهوری اسلامی ایران، ضمایم، جدول تعهدات تعرفه‌ای، قواعد مبدأ و اسناد اجرایی». بازبایی در شهریور ۱۴۰۵ از: <https://eec.eaeunion.org/en/comission/departement/dotp/torgovye-soglasheniya/iran.php>
- کمیسیون اقتصادی اوراسیا. (۲۰۱۱-۲۰۲۶). «نام‌گذاری کالایی، تعرفه مشترک گمرکی و مقررات فنی اتحادیه اقتصادی اوراسیا مرتبط با ماشین‌آلات، تجهیزات برقی، محیط‌های مستعد انفجار، تجهیزات تحت فشار و خطوط لوله هیدروکربنی». شهریور ۱۴۰۵ از: <https://eec.eaeunion.org/comission/departement/catr/ett/> و https://eec.eaeunion.org/comission/departement/deptexreg/tr/TR_general.php
- گمرک جمهوری اسلامی ایران. (۱۴۰۳-۱۴۰۴). «فایل‌های تفصیلی صادرات و واردات کالایی ایران در سال کامل ۱۴۰۳ و دهم‌ماهه ۱۴۰۴». فایل‌های داده رسمی مورد استفاده در گزارش. <https://irica.gov.ir/>
- معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران. (۱۴۰۴). «آمار تجارت و واردات جمهوری قزاقستان در سال ۲۰۲۴». <https://economic.mfa.gov.ir/portal/newsview/769712>
- وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران. (۱۴۰۲). «امضای موافقت‌نامه تجارت آزاد جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا». <https://belarus.mfa.gov.ir/portal/newsview/737128>